

FOYER

The cover features a solid blue background. In the upper right, a 3D cube is shown with its top and right faces in dark blue and its left face in white. Below it, another cube is partially visible, with a vertical trail of small white dots extending downwards from its base. The lower half of the cover is composed of several interlocking cubes, some with dark blue top faces and others with white top faces, creating a geometric pattern.

The Journal of Humanities,
Social Sciences, and Education

Vol. 8 No. 2

July - December 2025

ISSN: 3056-9389 (Online)

About the Journal

FOYER: The Journal of Humanities, Social Sciences, and Education a publication of Faculty of Liberal Arts, Mahidol University, was first published in 2024. Two semi-annual issues are scheduled for January-June and July-December each year.

FOYER: The Journal of Humanities, Social Sciences, and Education publishes articles in Thai, English, and also other languages. The editor welcomes submissions of previously unpublished manuscripts in four categories: academic -, research -, review articles, and book reviews. Submitted manuscripts will be screened through a double-blind review by three readers from relevant academic disciplines.

FOYER: The Journal of Humanities, Social Sciences, and Education welcomes submissions of previously unpublished manuscripts in four categories: academic -, research -, review articles, and book reviews. Submitted manuscripts may not currently be reviewed for other journals. A complete version of articles appearing in conference proceedings may be considered, provided that the author(s) has extended the original by 60% at the least. In this case, an explicit acknowledgment of the first publishing is required in the extended manuscript.

Scope: Covers Liberal Arts content, including Linguistics, Humanities, Social Sciences, and Education

The Faculty of Liberal Arts, Mahidol University is launching FOYER: The Journal of Humanities, Social Sciences, and Education as a forum for the publication of research and academic endeavors by Mahidol staff and its reader members. Two semi-annual issues for January-June and July-December are published each year. Academicians, researchers, and students are now invited to submit manuscripts. Any further inquiry can be directed to mulajournal@gmail.com

Editor in Chief

Associate Professor Dr. Aphilak Kasempholkoon Mahidol University

Editor

Dr. Nattanee Satchanawakul Mahidol University

Editorial Boards

Professor Dr. Pathom Hongsuwan	Maharakham University
Associate Professor Dr. Buaphan Suphanyot	University of the Thai Chamber of Commerce
Associate Professor Dr. Natha Angsuwiriya	Prince of Songkla University
Associate Professor Dr. Natthanai Prasannam	Kasetsart University
Associate Professor Dr. Phatchalin Jeennoon	Thaksin University
Associate Professor Dr. Pisit Kobbun	Ubon Ratchathani University
Associate Professor Dr. Piyatida Changpueng	King Mongkut's University of Technology North Bangkok
Associate Professor Dr. Pollavat Praphattong	Mae Fah Luang University
Associate Professor Dr. Premvit Vivattanaseth	University of Phayao
Associate Professor Dr. Sasa Watanapokakul	Mahidol University
Associate Professor Dr. Supong Tangkiengsirisin	Thammasat University
Associate Professor Dr. Suwichai Kosaiyawat	Burapha University
Associate Professor Dr. Thaneerat Jatuthasri	Chulalongkorn University
Associate Professor Dr. Wasin Panyarwuttakul	Naresuan University
Assistant Professor Dr. Catthaleeya Aung	Naresuan University
Assistant Professor Dr. Chirasiri Kasemsin Vivekmetakorn	Sukhothai Thammathirat Open University
Assistant Professor Dr. Keerati Dhanachai	Maharakham University
Assistant Professor Dr. Natthakarn Naknuan	Mahidol University

Assistant Professor Dr. Rungpat Roengpitya	Mahidol University
Assistant Professor Dr. Saharot Kittimahacharoen	Ramkhamhaeng University
Assistant Professor Dr. Suthathip Thirakunkovit	Mahidol University
Assistant Professor Dr. Warisara Anantato	Srinakharinwirot University
Dr. Anuchaya Montakantiwong	Mahidol University
Dr. Benjamaporn Rungsang	Mahidol University
Dr. Jirathorn Chartsiri	Khon Kaen University
Dr. Khemruthai Boonwan	Mahidol University
Dr. Korrakod Patsasadee	Mahidol University
Dr. Preeyarat Chaowalitprapan	Thaksin University

Journal Manager

Nutthida Dachmit	Mahidol University
Panida Nootawee	Mahidol University
Prapasri Dumsa-ard	Mahidol University
Ratchaneekorn Nantikanjana	Mahidol University
Sutipong Tapaonthong	Mahidol University

Schedule of Journal

Issue 1 January – June

Issue 2 July – December

Contact us

The Editorial Board

FOYER: The Journal of Humanities, Social Sciences, and Education

Faculty of Liberal Arts, Mahidol University

999 Phuttamonthon 4 Road, Salaya, Nakhon Pathom 73170

Tel. (66) 2-441-4401 ext. 1201

E-mail: mulajournal@gmail.com

URL: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/lajournal>

บทบรรณาธิการ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำวารสาร FOYER: The Journal of Humanities, Social Sciences, and Education เป็นปีที่ 8 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม – เดือนธันวาคม 2568 มีบทความที่ผ่านกระบวนการกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewers) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องจำนวน 3 ท่าน ซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่ได้สังกัดเดียวกันกับผู้เขียนบทความ และพิจารณาในรูปแบบปกปิดข้อมูลทั้งสองทาง (Double-blind) จำนวน 6 เรื่อง บทความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้ เป็นบทความที่มีเนื้อหาหลากหลายอยู่ในขอบเขตทางวิชาการของวารสารฯ ทั้งยังเป็นประโยชน์ในเชิงทฤษฎี เพื่อให้นักวิชาการ นักวิจัยนำไปพัฒนาความรู้ ต่อยอดการวิจัย หรือสร้างองค์ความรู้ใหม่

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้เขียนบทความที่สนใจส่งบทความมาตีพิมพ์กับทางวารสารฯ และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาอ่านประเมินบทความ ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ และที่สำคัญขอขอบคุณคณะทำงาน ที่ปรึกษาทุกท่านที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินการจัดทำวารสารฯ ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วง โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสาร FOYER: The Journal of Humanities, Social Sciences, and Education ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการสำหรับผู้อ่านทุกท่าน หากท่านใดสนใจส่งบทความเพื่อเผยแพร่ กองบรรณาธิการยินดีรับบทความ และนำไปสู่กระบวนการพิจารณากลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก หากท่านมีข้อเสนอแนะประการใด กองบรรณาธิการยินดีน้อมรับคำแนะนำเพื่อนำไปปรับปรุง และพัฒนาคุณภาพวารสารฯ ให้มีมาตรฐานที่ดียิ่งขึ้นต่อไป

อาจารย์ ดร.ณัฐณี สัจจนกุล
บรรณาธิการประจำฉบับ

Table of Contents

	Page
About the Journal	i
Editorial	v
Jokowi's Powers and Shadow Party for Political Dynasty: A Socio-Political Studies in Indonesian Presidential and Vice- Presidential Elections	187
Fikri Gali Fernando Holqi and Awan Setia Dharmawan	
Using Generative AI for Enhancing Learning about the Setting and Ambiance in The Traibhumikatha	227
Thirawat Sibuirom	
Belief in the ritual of paying homage to Kru Mor Lam Mang Tap Tao Tai Loei	252
Wirachai Kaeomat	
Sūkara-maddava in the Perspective of Theravada and Mahayana Buddhism	288
Apirak Namwicha and Kanong Paliphatrangkura	
Interpretation: Museum and Learning Center in Thai Society	311
Weeranan Damrongsakul	
Socratic Questioning: Guidelines for General Application in Learning Activities	351
Seksan Sooksena	

Jokowi's Powers and Shadow Party for Political Dynasty: A Socio-Political Studies in Indonesian Presidential and Vice-Presidential Elections

*Fikri Gali Fernando Holqi and Awan Setia Dharmawan
Faculty of Social and Political Sciences, University of
Muhammadiyah Malang, Indonesia*

Received: October 10, 2024

Revised: July 2, 2025

Accepted: July 25, 2025

Abstract

This research analyzes President Joko Widodo's (Jokowi) political power and the role of a shadow party in establishing a political dynasty during the 2024 Presidential and Vice-Presidential elections. The study employs a qualitative method using a phenomenological approach. Data is categorized into primary and secondary sources. Primary data includes interviews and observations, while secondary data comprises legal documents and literature relevant to the study's focus. Data analysis is conducted using George Soros' Shadow Party theory. The findings are drawn through an inductive approach, utilizing generalization and simplification. The study reveals that Jokowi strategically leveraged his authority as the President of Indonesia (2014–2019 and 2019–2024) to support his son Gibran's candidacy in the 2024 elections. He established a shadow party, Projo (Pro Jokowi), and orchestrated a multi-party coalition that evolved from the Indonesian Forward Coalition (KIM). Jokowi's influence as the incumbent president enabled him to garner support from key political figures, including Gerindra Party Chairman Prabowo Subianto and Golkar Party Chairman Airlangga Hartarto, both of whom served in his cabinet. Jokowi's popular image as a humble and

อำนาจของโจโกวีและพรรคเงาเพื่อตระกูลการเมือง: การศึกษาด้านสังคมและการเมืองในการเลือกตั้ง ประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีของอินโดนีเซีย

ฟิกรี กาลี เฟอร์นันโด โฮลกี และ อาวัน เซเทีย ดาร์มาวัน
คณะสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัมหมัดติยะห์ มาลิ่ง
ประเทศอินโดนีเซีย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้วิเคราะห์อำนาจทางการเมืองของประธานาธิบดีโจโก วีโดโด (โจโกวี) และบทบาทของพรรคเงาในการสร้างตระกูลการเมืองในระหว่างการเลือกตั้งประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีปี 2024 การศึกษา
นี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางแบบปรากฏการณ์วิทยา ข้อมูลในการ
วิจัยแบ่งออกเป็นข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยข้อมูลปฐมภูมิได้จากการ
สัมภาษณ์และการสังเกตขณะที่ข้อมูลทุติยภูมิประกอบด้วยเอกสารทาง
กฎหมายและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูล
ใช้ทฤษฎีพรรคเงาของจอร์จ โซรอส และข้อสรุปได้มาจากการใช้แนวคิดแบบ
อุปนัยผ่านการสรุปทั่วไปและการย่อความ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า โจโกวีใช้
อำนาจของตนอย่างมีกลยุทธ์เพื่อสนับสนุนลูกชายของเขา คือ กิบราน
ในการเลือกตั้งปี 2024 โดยใช้อำนาจของตนในฐานะประธานาธิบดี
(พ.ศ. 2557 - 2562 และ 2562 - 2567) ในการจัดตั้งพรรคเงาชื่อว่า ‘โปรโจ’
(Pro Jokowi) และสร้างแนวร่วมหลายพรรค ซึ่งเริ่มต้นจากแนวร่วม
อินโดนีเซียก้าวหน้า (KIM) อิทธิพลของโจโกวีในฐานะประธานาธิบดีทำให้
เขาได้รับการสนับสนุนจากผู้นำพรรคการเมืองหลัก เช่น พลเอกปราโบโว
ซูเบียนโต หัวหน้าพรรคเกอร์รินตรา และแอร์ลังกา ฮาร์ตาโต หัวหน้าพรรค

โกลการ์ ซึ่งทั้งสองดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีของเขา ภาพลักษณ์ที่เรียบง่ายและเป็นที่ยอมรับของใจโกวีทำให้กิบรานถูกเชื่อมโยงในลักษณะเดียวกัน แนวร่วมดังกล่าวส่งผลให้เกิดประเด็นสำคัญสองประการ ได้แก่ การเกิดขึ้นของผู้นำเผด็จการที่มีเสน่ห์และความขัดแย้งภายในพรรคร่วม

คำสำคัญ

อำนาจทางการเมือง, พรรคเงา, ตระกูลการเมือง, การเลือกตั้ง

Introduction

The Presidential Election in 2024 in Indonesia will have as many as 3 (three) candidates for President and Vice President candidates for the 2024-2029 period. The candidates have several names, namely the pair number (01) Anies Baswedan and Muhaimin Iskandar, number (02) Prabowo Subianto and Gibran Rakabuming Raka, and number (03) Ganjar Panowo and Mohamad Mahfud. Based on the three candidates, the number pair (02), namely Prabowo-Gibran, contains a vision and mission with the narrative of "sustainability," meaning directly carrying out the programs carried out by the incumbent President, Joko Widodo (Jokowi).

The KPU (General Election Commission) of Indonesia announced the results of the votes obtained by the three candidate pairs and showed that Prabowo-Gibran received 58% of the votes, Anies-Muhaimin 24% of the votes, and Ganjar-Mahfud 16% of the votes (Muliawati, 2024). However, the results of this presidential election reaped several negative statements to President Joko Widodo (Jokowi), which were validated as a term "political dynasty" that had the potential to undermine the democratic order in Indonesia. The reason is that Gibran Rakabuming Raka is the biological son of the incumbent President (Joko Widodo) (Sitoningrum, 2023).

As a democratic country, Indonesia needs to verify the existence of political parties to maintain the pillars of democracy or the implementation of the essence of people's sovereignty. This can be done through general elections as a mechanism to achieve national leadership positions in a system of government. In general, the role of political parties is vital to a country's democratic system. Political parties connect the aspirations of the people and the government (Purnamawati, 2020).

The application of democratic principles in Indonesia must be in line with the 1945 Constitution. This makes the Constitution a reference in the process of forming public norms. The essence of democracy itself is an agenda that creates broad public involvement and gives legislative activity authority to the community. By the legal substance, structure, and culture (Peturun, 2021). The

constitution of a democratic country must be carried out actively; a democratic state is a representation of civil power created based on the authority and decisions formed by the people; it is through direct democracy (Haliim, 2016).

One of the countries that implements the principle of democracy in its government is Indonesia. However, Indonesia has actualized the concept of democracy, which is constantly evolving. Some of the evolution of democracy in Indonesia is motivated by change and adaptation (Prasisko, 2019). At the beginning of independence, Indonesia had various challenges that included Dutch efforts to regain power, economy, ideological conflicts, and rebellion. The minutes at the BPUPKI (Indonesian Independence Preparatory Business Investigation Agency), indicate the commitment given by the nation's founder to create democratic politics in Indonesia (Putri, 2022).

The first is parliamentary democracy; in parliamentary democracy, all functions carried out by political parties play an important role in the power of the State. The Prime Minister occupies the head of government, so the President and Vice President are symbols (Nurdamarsah, 2018). However, in this era, the position of parliament is so strong that it becomes the background for strengthening political parties. Thus, a product of state law needs to be more capable of absorbing the critical actions of parliamentarians. This happens in forums and individually (Purnamawati, 2020).

Second, guided democracy, which can be interpreted as a democracy based on family, intends to eliminate anarchism, liberalism, and dictatorship. Guided democracy bases its thinking on deliberation in one leader who is not referred to as a dictator (Fadli, 2020). Guided democracy is a political system that had a favorable climate during the time of Soekarno and Nasution when they tended to exercise their respective authorities and respect their prerogatives. The third is Pancasila democracy, a concept of democracy that rests on kinship and cooperation and is oriented to create community welfare, consisting of elements of love, religion, and sustainability. In addition, the state system is carried out through a community participatory approach or community verification. Individual

freedom is not final, but it needs to be relevant to social responsibility (Yunus, 2015).

Fourth, reform democracy. Indonesia's democracy in the reform era emphasizes a solid foundation for implementing the concept of democracy in Indonesia. Thus, it contains references to its achievement through indicators in applying the meaning of democracy. That includes freedom of the press that is used freely in the public sphere of the state and the enactment of a multiparty system; this enactment appeared in the 1999 General Election. As well as the opportunity for the community to gather, associate, and express their opinions on their political ideology (Jadidah, 2020). Democracy can be actualized through various means. Thus, at this time, democracy is synonymous with the mechanism of political deliberation in forming a public policy. Emphasis on joint decisions and covering the aspirations of the community at large (Matravers & Pike, 2003). The principle of democracy is constructed broadly, focusing on general elections (Khairazi, 2015).

Indonesia experienced political development starting from 1945 until now. From a historical view, political construction itself is a concept created in the United Kingdom of America (United Kingdom) and all its allies, namely Britain and France during World War II. The fundamental orientation of political development is a strategic step in stimulating economic expansion and political stability in countries that are vulnerable to contamination of communist ideology. So, the impact of communism can be avoided, so that this implication can be eliminated, the USA, its allies, and the World Bank (IMF) International Monetary Fund provide assistance and authority to developing countries. Through this strategy, the USA succeeded in creating a new understanding based on capitalism, hence the term development emerged as a practice of human civilization (Smith, 2013; William, 2013).

To provide certainty as an effort for political development to be able to evolve in developing countries, the USA imposes the implementation of a democratic political system through institutions or institutions that hold free elections in electing representatives of the people and the freedom to express opinions, politics, etc. This coercion was aimed at the United States and its allies based on its

anti-communist strategy. So that developing countries do not follow the communist system. In addition, the United States and its allies are also trying to transform the autocratic system into a democracy to eliminate the involvement of the apparatus in politics. Political development in developing countries aims to create modernization, economic development, social stability, bureaucracy, and political stability (Skowronek & Orren, 2004).

Political development raises two aspects of fundamental change, namely differentiation and secularism. Differentiation refers to the structure of differentiation, namely the dichotomy of executive, legislative, and judicial roles and functions in the government system. This separation of powers is a vital instrument in the political development of a country. This is the basis for minimizing and eliminating acts of abuse of power (Almond & Powell, 1966).

Before the rise of political dynasties, Jokowi was identified with the issue of 3 (three) terms of office of the President and Vice President. This issue appears 4 (four) times. The issue of 3 (three) periods was raised by several political elites and ministers in the Jokowi government's cabinet. Namely Airlangga Hartanto as the Coordinating Minister for Economic Affairs and Chairman of the Golkar Party and Luhut Binsar Pandjaitan as the Coordinating Minister for Maritime Affairs and Investment. However, in response to this matter, Jokowi stated that the 3 (three) period discourse cannot be ignored because it is part of democracy (Farisa, 2022). This statement is, of course, very contrary to the provisions in Article 7 of the 1945 Constitution as a *staatsfundamentalnorm*, which states that the positions of President and Vice President are for two periods.

Democracy in a country is required to internalize legal aspects (Mahadevan & Shenoy, 2023). Although the implementation of democracy through general elections, the general election process needs to obey the applicable law. One concept of actualizing democratic principles is through the election mechanism. The general election is a reflection of the values of Pancasila in Indonesia. From a macro perspective, general elections can be identified as a fundamental aspect of a democratic country. General elections are a form of representation of political space for society as

a whole (Fatiha & Soeharjoto, 2022). Legal awareness is vital in general elections considering the principle of Indonesia elections (LUBERJURDIL), which means direct, public, free, confidential, honest, and fair. So, the low legal awareness of state administrators can hinder the realization of the aspired general election and the embodiment of democracy in Indonesia (Patricia & Yapin, 2019).

General elections in Indonesia have been analyzed for decades. Elections are fundamentally oriented to represent the values of Pancasila and democracy in Indonesia. This condition impacts the government's increasing number of experiences, so it is beneficial in maintaining the sustainability of democracy in Indonesia. The general election makes it a form of indicator of the performance of state administrators in the democratic aspect. Success in the general election plays a strategic role as an agenda in maintaining the country's integrity (Fatiha et al., 2022). One form of general election in Indonesia is the presidential election. The election of the President is a procedure in the principles of practical democracy, namely through a direct presidential election, which is applied at a vulnerable time of 5 (five) years or 1 (one) period (Soebakir et al., 2020).

President is a designation given to heads of state and heads of government in Indonesia. This is due to the Indonesian government system in the form of a Presidency. In a Presidential country, the President is a symbol verified by law. The Vice President will accompany the President in a government cabinet, and the Minister will assist. Historically, the President and Vice President have been referred to as essential instruments in Indonesia's history. This critical role is identical to the proclamation of August 17, 1945, in which Indonesia did not have a government system. Indonesia only has a Constitution, namely the 1945 Constitution, which is a reference or guideline for implementing the wheels of government (Supriyadi, 2018).

The previous research in this study is. First, research conducted by Mendoza et al. (2016) with the title "Political dynasties and poverty: measurement and evidence of linkages in the Philippines" mentions that the isolation of more remote provinces gives political dynasties some measure of isolation from political and

economic competition and thus allows them to consolidate power and ensure their sustainable survival without having to promote desirable and inclusive economic outcomes. As a result, the results hint at a process that supports uneven development patterns in the Philippines. Second, research conducted by Ruud & Islam (2016) with the title "Political Dynasty Formation in Bangladesh" states that dynastic politics at the national level is not found in Bangladesh but that the Dynasty is alive and well at the regional level. Individual leaders may have sentimental reasons for handing the baton to a son or daughter.

Third, research conducted by Thananithichot & Satidporn (2016) with the title "Political Dynasties in Thailand: The Recent Picture after the 2011 General Election" states that political dynasties such as the Shinawatra in the *Pheu Thai Party*, Silapa-archa (*Charththai Pattana Party*), Schidchob (*Bhumjaithai Party*), and Khunpleum (*Phalang Chon Party*) represent that the political family influences the development of Thailand's democracy. Fourth, research conducted by Wardani & Subekti (2021) in The paper "Political Dynasties and Women Candidates in Indonesia's 2019 Election" stated that the composition of women who have relations with dynasties has escalated.

Thus, the reanalysis of political dynasties is increasing rather than decreasing. The difference between this study and previous studies is that this study comprehensively discusses the Jokowi regime's political dynasties. This research also contains an analysis of Jokowi's strategy in realizing his political dynasty; the difference between this research and previous research is related to the theory used. This study uses more than one theory to integrate an inherent analysis of the political dynastic strategy of the Jokowi regime. This research is considered necessary because the Constitution prohibits this kind of strategy. Thus, this research can open the alibi carried out by the Jokowi administration regime to create a political dynasty in Indonesia.

Research Objectives

This research analyzes Jokowi's Political Powers and Shadow Party for the Political Dynasty. More specifics related to

1) Jokowi's Political Powers for Gibran's Verification in the 2024 Presidential and Vice-Presidential Elections.

2) Jokowi's Shadow Party in the 2024 Presidential and Vice-Presidential Elections.

3) Jokowi's Role in Prabowo-Gibran Victory in the 2024 Presidential and Vice-Presidential Elections.

This research is essential, considering the absence of previous studies that discuss political dynasties, including political dynastic strategies, in detail, using George Soros' shadow party, Antonio Gramsci's hegemony, and Max Weber's charismatic leadership. This approach is useful in developing shadow parties, hegemony, and charismatic leadership that focus on political strategy.

Political Dynasty

A political dynasty is a form of action that can threaten the democratic order. This political system creates a form of relationship that is carried out to bring victory to every politician (Hess, 2018). Politicians should always be required to guarantee constitutional rights in a democratic system of government (Regilme, 2021). Meanwhile, the political dynasty itself is an action carried out by the ruler to give a position to the "family bond," which is expressly prohibited by law. This prohibition was motivated by the intervention of the ruling family, "*cawe-cawe*," forming a difference in status and political power. Indications of "*cawe-cawe*" or interference carried out by the ruling party in the presidential election can cause a lousy stigma, which further leads to the political dynasty of the Joko Widodo Government (Syaur et al., 2023).

Political dynasties are contrary to the concept of general elections, which are carried out through a formal legal procedural mechanism for the people to represent a form of democracy by electing their representatives who are intended to enter a system of government oriented to defend and implement the principle of

people's sovereignty (Arniti, 2020). Political dynasties can shape inequality in social status and the political power of other candidates who contest in the presidential election (Syaur et al., 2023). Thus, political dynasties implicitly limit the freedom of people's rights to participate as voters to presidential and vice-presidential candidates. The pair of candidates with a familial attachment to the ruler can mobilize the masses, make excessive financial contributions, and gain popularity. Thus, it will be easier to win the general election (Gunanto, 2020).

Shadow Party

The idea of the shadow party is a concept or thought from George Soros. In this case, the shadow party is a connection made by a private organization with a significant contribution and influence. Shadow parties operate in secret. This runs behind the American Democratic Party. Shadow parties are not solely political parties in general; shadow parties are organizations that move outside the government system and use strategies to realize goals not described in the public space. In America, shadow parties do not operate as political parties as they generally do. Shadow parties cannot function as ordinary political parties, and when that happens, it creates a hostile climate. So indirectly, if the American people know the purpose of the shadow party, then they will refuse. Thus, shadow parties' relations and connections are carried out secretly or behind closed doors. The shadow party uses secret missions to achieve victory. He is always deceptive, secretive, and extra-constitutional to achieve his goals. In its strategy, even though shadow parties are not in the government environment, they need to enter the realm of government and manipulate the press. Shadow parties use a systematic way of influencing public opinion through academic people or "non-partisan" public services (David Horowitz, 2006).

George Soros was in line with Lenin, who was identical to promoting the revolution by manipulating the political economy aspect. It is identified as a strength of high expertise. Not only in the aspect of political economy, Soros and Lenin are also the same in the context of cultivating using the power of the inferior group. It has various layers similar to Soros's idea of a shadow party. He is a recognizable figure in public (David Horowitz, 2006). However, Soros denied that the Shadow Party was created to contribute to politics. George Soros individually formed and coordinated the shadow party. For example, in 1993, he hired Aryeh Neir and Morton Halperin in 2002. Soros coordinates and creates a team using collective skills. One of his performances was political activities that manipulated America's defeat by Vietnam. Shadow parties play alliances or street activist groups in carrying out their mission. He says such an alliance effectively carries out political engineering (David Horowitz, 2006).

Hegemony

Hegemony refers to a condition in which a social group, such as oligarchs and capitalists, holds power. However, this power does not use physical violence through repressive police or the military. Rather, it comes from the hegemonic control that these groups have. In Gramsci's understanding, hegemony is understood as a way for a social group to gain influence (power) through persuasion, by leading other social groups (the controlled) to act by their wishes - as if without coercion. Gramsci's theory of hegemony is a macro theory that analyzes the relationship between the economic system of production, the state (political society), and civil society (civil society). The relationship that becomes the point of analysis is the relationship of power and domination achieved through the consensus mechanism of various socio-political forces in society, using political leadership, and intellectual and moral revolutions. Gramsci, in discussing his theory, puts the power of ideas (ideology) and collective consciousness as a driver of social change, so it can be said that the scope of social reality studied in Gramsci's theory of hegemony is macro-subjective (Suseno, 2003).

Charismatic Leadership

Charisma is one of the central concepts in Max Weber's leadership theory, and its important role in shaping effective leaders is particularly relevant in the context of education management. Charisma is a personal characteristic that makes a leader stand out and can influence others. In the context of leadership, charisma refers to a leader's magnetism that makes others want to follow and support his or her vision and goals. Charismatic leaders have traits that make them stand out, such as high self-confidence, strong communication skills, and the ability to inspire others. They can create an emotional bond with others and make them feel personally connected to the leader's vision and mission (Sawir, 2020).

Methodology

This study uses a qualitative analytical approach with the type of phenomenology. According to John W. Creswell, the qualitative research approach is an identification technique to construct social or human problems based on forming holistic images that are triggered as a way of collecting data and information that is organized, comprehensive, detailed, and complex. This includes studies (Samsu, 2017). The data in the study were classified into primary data and secondary data. Data consists of primary interviews and observations. Secondary data in this study use legal and other relevant literature. The purposive sampling method is used to determine the subject of the study. Political Experts (Lecturers) such as the initials FA, BS, and GG. Which focuses on political and legal issues in Indonesia and political NGO's in Indonesia (Perludem). The data collected in this study are open interviews related to the condition of democracy in Indonesia. Researchers in this case cannot make observations because the range is too macro. So the researcher decided to conduct interviews and analysis through a review of applicable laws. The data validity technique is carried out through source triangulation. In addition, the researcher also uses data analysis and theoretical analysis. Data analysis includes data reduction, data presentation, and conclusions drawn. Meanwhile, the

theoretical analysis uses the Shadow Party of George Soros. In the last stage, the researcher concludes by using an inductive pattern or generalization.

Results

Jokowi, through Gibran, outlined programs in the previous government's performance before he stepped down from the presidency to maintain his existence and political legacy. Jokowi, through Gibran, outlined programs in the last government's performance before he stepped down from the presidency to maintain his existence and political legacy. Jokowi's image as a humanist leader has attracted the attention of politicians and political parties. To dominate, the ruler does not have to intimidate the moral values of the rule. Instead, it is based on approval intended as a domination scheme implemented through ethical and scientific leadership as a form of superficial supremacy over the inferior. Jokowi does this through his power as president, head of state, and head of government in Indonesia. To promote Gibran as his biological son and as a candidate for vice president, Jokowi included Gibran in the Golkar Party. Until the Golkar Party declared Gibran as a candidate for vice president, as promoted by Golkar. This can happen because the Chairman of Golkar is Jokowi's subordinate in his 2019-2024 government Cabinet. Thus, Golkar made Gibran a candidate for Vice President and was paired with Prabowo Subianto as Chairman of the Gerindra Party and Jokowi's subordinates in his government cabinet.

Jokowi's Political Power in Gibran's Verification in the Indonesian 2024 Presidential and Vice-Presidential Elections

Gibran is Jokowi's biological son the President of Indonesia who has reached the age of 36 years. In Law Number 17 of 2017 concerning general elections, it is specifically regulated that the age limit for presidential and vice-presidential candidates of Indonesia must be at least 40 years old. However, Gibran can run as a vice-presidential candidate in the 2024 political contest. The existence of

Joko Widodo as President of Indonesia is problematic because Gibran, through the Golkar party, is being promoted as a vice-presidential candidate from Prabowo. Through his coalition, Gibran was verified as a candidate for Vice President by the KPU based on the Constitutional Court Decision Number 90/PUU-XII/2023, which is considered legally flawed because it changes the rules in Article 169 letter q of Law Number 7 of 2017 concerning Elections through judicial review. This is a problem because the Constitutional Court violated its authority, which does not follow Article 24 C of the 1945 Constitution. The formation of legal norms should be an "open legal policy," namely within the power of the legislative body of the House of Representatives Council (Muliawati, 2023).

"The government's political strategy uses the concept of "Shadow Party", Constitutional Court Decision Number 90/PUU-XII/2023, and "Pork Barrel Politics" carried out by the Regime. (Inf. FA. Interview, 2024)

The Constitutional Court's Decision Number 90/PUU-XII/2023 was stipulated as a consequence of judicial review in Article 169 letter q of Law Number 7 of 2017 concerning General Elections, which caused a problem. In this case, the Constitutional Court judge decided case 90 with a progressive nature. Constitutional Court judges created a new norm in Article 169 Letter Q of the Election Law. The problem with the Constitutional Court Decision Number 90/PUU-XII/2023 lies in the functions and authorities of the Constitutional Court based on Article 24C of the 1945 Constitution as a *staatsfundamentálnorm*; there are at least four authorities of the Constitutional Court, namely examining the law against the Constitution, election disputes, dissolution of political parties, and disputes over the authority of state institutions.

“Variants of misuse of state resources. The potential for misuse of state resources has been identified in several aspects, namely, the mobilization of apparatus, financial assistance, changes in the Chief of Police, changes in the Acting Regional Heads, ASN, utilizing the Regent/Mayor program very massively carried out as an effort to win candidates.” (Inf. FA, Interview, 2024).

After the amendment to the 1945 Constitution, new conditions were created related to the constitutional system in Indonesia. The reform of the 1945 Constitution has implications for the formation of a state institution, namely the Constitutional Court (MK). Judicial review or testing of the Constitution as one of the powers of the Constitutional Court (MK) is the existence of constitutional principles or principles of law (Constitutionality of Law) that can ensure that rules or norms initiated by the legislative institution (DPR) do not contradict the 1945 Constitution. The Constitutional Court, through judicial review, only has the authority to state that the norms of the law are contrary to the Constitution or that the law does not have permanent legal force.

“The House of Representatives has the authority to form laws, but has problems in its formation, this is related to good procedures in forming bills.” (Inf. BS. Interview, 2024)

The revision of the law remains the authority of the legislative institution "open legal policy." Thus, the Constitutional Court is only verified as a "negative legislature." Because fundamentally in Article 20 paragraph (1) of the 1945 Constitution jo Article 43 paragraph (3) of Law Number 12 of 2011 In 2011 concerning the Establishment of Laws and Regulations or P3, the DPR, the President, and the DPD have the authority to form legal norms. So, the House of Representatives is called a "positive legislature" or approving legislative authority. Thus, the Constitutional Court Decision Number 90/PUU-XII/2023, which adds a new norm to Article a quo,

the Constitutional Court as a "negative legislature," violates the authority of the House of Representatives as a "positive legislature" (Holqi et al., 2024).

"The problem in the formulation of the law in the House of Representatives is caused by the composition of the legislative institution consisting of various factions so that the product of political decisions contained in the law is the interests of political groups or political parties." (Inf. BS. Interview, 2024).

Further referring to the provisions of Article 10 paragraph (2) of Law Number 12 of 2011 concerning the Formation of Laws and Regulations or P3 states that the follow-up of the Constitutional Court Decision contained in Article 10 paragraph (1) letter is carried out by the House of Representatives and the President. Thus, it requires the Perppu set by the President to fill the legal vacuum, which will later be carried out by the "legislative review" mechanism of the House of Representatives, as well as the functions and authorities of the House of Representatives. Furthermore, referring to Article 22 paragraph (2) of the 1945 Constitution, when the DPR approves the Perppu, the Perppu will be made into law. However, in this case, the follow-up to the Constitutional Court Decision Number 90/PUU-XII/2023 carried out by the KPU is only through the KPU Circular Letter listed in KPU Circular Letter Number 1145/PL.01.4SD/05/2023 which was later ratified in PKPU Number 19 of 2023 which in Article 13 paragraph (1) letter d states that the minimum age is 40 (forty) years old or has been/is occupying a position that elected through General Elections including Regional Head Elections. Thus, PKPU Number 19 of 2023 violates the provisions of Article 10 paragraph (2) of Law Number 12 of 2011 concerning P3, which requires the follow-up of the Constitutional Court's Decision to be verified by the President and the House of Representatives through the Regulation and "legislative review."

Jokowi's Shadow Party in the Indonesian 2024 Presidential and Vice-Presidential Elections

The first step taken by Jokowi is to create a shadow party to mobilize the masses. In this case, Joko Widodo, often referred to as Jokowi, is a figure who has success in his political career. One of the aspects behind Jokowi's victory in political contestation is branding and image identical to Jokowi (Ridwan et al., 2020). Jokowi's political image has always been considered a simple and popular politician. It was proven in 2014 that it was circulated massively in the mass media (Lestari, 2022).

Until the survey in 2021, it was also stated that the level of public trust in Jokowi continues to increase. Based on data from Indonesia's Political Indicators, June 2021 reached a percentage of 59%, while December 2021 reached a presentation of 71% (Zulfikar, 2022). The positive image possessed by politicians is fundamentally and simultaneously instilled in the public's minds (Susila et al., 2020). Lakoff and Mark Johnson stated that image is an unconscious mental construction carried out continuously to create charisma in a politician (Pich & Dean, 2015).

Weber's leadership concept shows a framework that can support leaders to achieve goals (Suprayitno et al., 2020). Weber's emphasis on leadership requires a focus on charismatic authority oriented toward influencing others. In this case, charisma is vital as a foundation for goals and overcoming problems in achieving the leader's vision and mission (Helbing et al., 2023).

Charisma can be interpreted as a leader's character that makes him more prominent because of his ability to influence others. In leadership, charisma refers to the personal attractiveness of the leader who can make others desire to follow and support his goals (Sawir, 2020). So, leaders with charismatic types with charisma can make themselves the center of attention and able to influence others easily. One of the factors in the creation of charismatic leaders is a condition where a leader can inspire others to follow the vision and mission of the leader. This type of leader can also create emotional bonds with his followers and shape followers to be explicitly connected to their goals (Firdaus et al., 2023).

"The post-truth phase of society, which can have implications on electoral conditions. Thus being able to eliminate substantial democracy in Indonesia."
(Inf. GG. Interview, 2024)

Historically, in 2004, Joko Widodo began to join PDIP (Indonesia Democratic Party of Struggle). Jokowi initially joined PDIP when he created a consensus with the DPC of PDIP Brengosan Purwosari, Solo (Andika, 2024). Jokowi's political activities began in 2005 when Jokowi and Rudyatmo became Candidates for Mayor of Surakarta. At the same time, Jokowi-Rudyatmo is encouraged by PDIP and its coalition. Jokowi's success as Mayor of Surakarta gives an image as a humanist leader (people) and has succeeded in attracting the attention of politicians and political parties. Until Jokowi advanced in the 2012 Jakarta (Special Capital Region) regional head election. Jokowi, whom PDIP supports, is paired with Basuki Tjahaja Purnama (Ahok), whom the Gerindra Party supports. After winning the DKI Jakarta regional head election, Jokowi was again endorsed by PDIP to become a presidential candidate in 2014-2019 and successfully served for 2 (two). The period is 2014-2019 to 2019-2024 (Andika, 2024).

Before the political dynamics in 2024, Jokowi was a member of PDIP. As a PDIP member, Jokowi should participate in welcoming Ganjar Pranowo as a Candidate for President of Indonesia promoted by PDIP in 2024. However, Jokowi implicitly always carries out political maneuvers by giving a code of support to Prabowo-Gibran and coordinating with *Projo* volunteers (Pro Jokowi) to create a multi-party coalition for Prabowo-Gibran's victory. This coalition is promoted by the Gerindra Party, PAN, and the Golkar Party (Mantalean, 2023). *Projo* (Pro Jokowi), a volunteer fanatic of Jokowi, decided to support Pabowo-Gibran. *Projo's* decision indeed cannot be separated from Jokowi's relationship. So indirectly, the *Projo* movement and Jokowi's volunteers oppose and open PDIP by supporting Prabowo-Gibran (Farisa, 2023).

Projo is a community organization that is passionate about Jokowi. *Projo* has an official status and is a legal entity. Historically,

Projo can be identified as Jokowi's volunteer movement. However, *Projo* evolved into a community organization. It is based on the first Kogres *Projo* held on August 23, 2013, before the 2014 Presidential Election. The orientation of the formation of the *Projo* is an effort to support Jokowi in the 2014 Presidential Election. Before declaring PDIP as a Presidential Candidate, *Projo* stated that most PDIP members on a regional scale recommended Jokowi to be a Presidential Candidate and not a Vice Presidential Candidate.

Projo's role was to project Jokowi's victory until PDIP approved him. *Projo* carried out this with a strategy of moving through the PDIP DPCs to seek Jokowi's support from Megawati as the Chairperson of PDIP. After Jokowi's victory as President in 2014, *Projo* did not disband. *Projo*, in this case, always assists in escorting the Jokowi government. In the 2024 presidential election, *Projo* carried out political maneuvers by agreeing to support Prabowo-Gibran rather than the presidential candidate carried by PDIP (Meliana, 2023). *Projo* conveyed this support after the National Coordination Meeting (*Rakernas*) of *Projo* in Indonesia (Ardito Ramadhan, 2023).

Jokowi's Role in Prabowo-Gibran Victory in the Indonesian 2024 Presidential and Vice-Presidential Elections

The dynamics in the Jokowi administration internalize a complex component. The option to play the concept of a multi-party coalition in the government is based on the amendment of the 1945 Constitution to create contradictory consequences between the executive and legislative institutions. The relationship between the executive and the legislature explicitly justifies the power system leading to the legislature. The idea of reform to ensure the presidential system in Indonesia after the amendment of the 1945 Constitution was not able to eliminate the characteristics of the parliamentary system formed in the presidential system in Indonesia (Efriza, 2018). This is emphasized by the extreme multi-party party system that contributes to the failure of Indonesia's presidential system. Thus, all government policy decisions focus more on the legislature (Huda & Nasef, 2017).

The multi-party condition in the Indonesian parliament always makes it the basis for the President by carrying out a multi-party coalition, especially in the parliament. This was done as an effort to strengthen the support base for the executive. However, allying with the presidential system takes time and effort. Thus, there are political dynamics. Agus Riwanto (Agus, 2016) stated that this political dynamic occurs in the presidential system as the president can choose cabinet members from both opposition parties and supporting parties as well as professional actors.

“Political parties at this time are only concerned with quantity, not quality. So that it emphasizes the selection of candidates on electoral conditions or electability.” (Inf. GG. Interview, 2024)

Consequently, party members in the government cabinet admitted to supporting the President. In addition, the formation of the government cabinet is more inclined to accommodate all the interests of the political elite. Thus, the President's view is how to meet the needs of the interests of the political elite, not the interests of the party as a whole. Second, in the presidential system, the president, in forming his cabinet, is much more likely to accommodate elite individuals of political parties. Based on Jokowi's description as president and executive, he seeks to shift the role of critical political parties to that of executive supporters. This is a condition of political dynamics that cannot be avoided.

This view became known as the modern party term "call all party," relevant to the perception initiated by Otto Kirchheimer in the 1960s (Amal, 1996). In line with these conditions, after the completion of the colonialism and imperialism period, this time entered the stage of the neo-colonialism and imperialism period. The oppression of superiors is not always implemented by applying an authoritarian model but implements ideological intimidation (Houssay-Holzschuch, 2019).

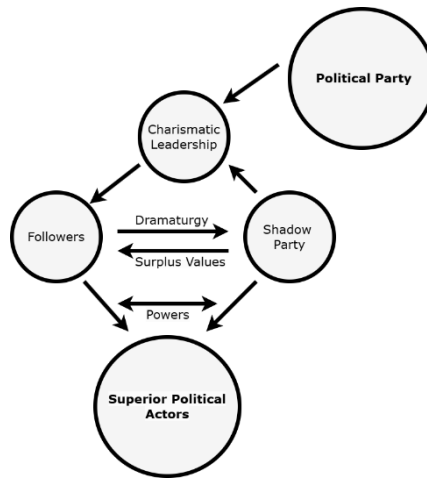

Figure 1 The Phase of Forming Superior Political Actors in the multi-party coalition, Author 2024

Based on Figure 1, to dominate, the ruling does not have to intimidate the moral values of the ruled. Instead, it is based on consent (Riley, 2011). In other words, it is a domination scheme implemented through moral and scientific leadership as a form of superiority supremacy over the inferior. Political power is not solely based on domination and coercion. One should not rely exclusively on the power and material power given by the position to use political leadership or hegemony (Deni, 2020).

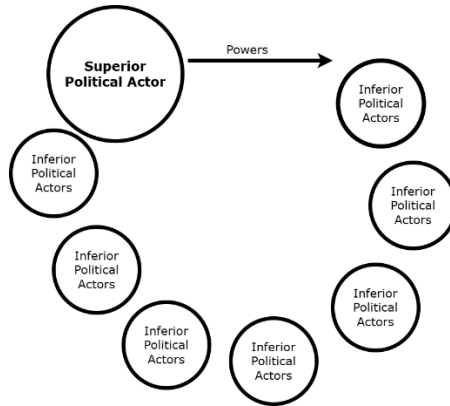

Figure 2 Political Power Downstream Phase, Author 2024

Based on Figure 2, the government coalition formed was based on the pragmatic views of the political elite. Thus, political dynamics in parliament need to appear more competitively and eliminate the ideological identity of political parties. However, this strategy is Jokowi's decision as an agenda to get political support, not only electoral support. The multi-party coalition occurred continuously from SBY's leadership to Jokowi's leadership (Efriza, 2018). The evolution of Indonesia's politics in the 2024 Presidential Election provides political opportunities (Hidayat, 2023).

The act of party reconciliation in the national political contest (presidential election) is a strategic form of political party (Syarif et al., 2020). Reflecting on the political context of the past few years, the political dynamics after the reform related to the formation of the cabinet's composition are an ordinary discourse. Political discourse on the composition of the cabinet and party coalition is carried out directly during political contestation (Romli, 2018). Until now, in the 2024 presidential election, Prabowo, through the Gerindra party, created KIM (Advanced Indonesia Coalition) accompanied by the negation of the "sustainability" of Jokowi's program for 2 (two) terms as President.

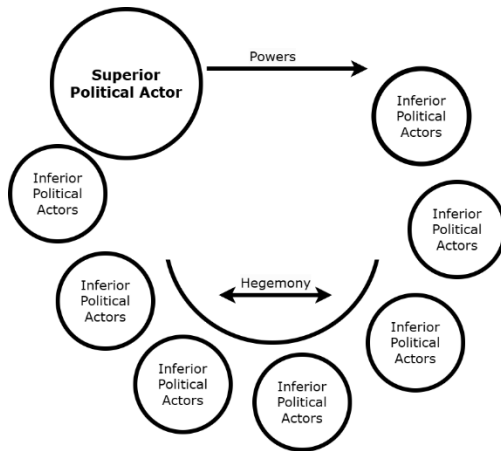

Figure 3 The Phase of the Formation of the Political Circle of Death, Author 2024

Based on Figure 3, not only accompanied by the narrative of Jokowi's "sustainability" program, KIM also collaborated with Jokowi's biological son, who was carried out through the Golkar Party. KIM was identified as a powerful reconciliation. This is not only based on the composition of political parties but also because of the power in the government, namely Prabowo, who is active as Minister of Defense, and Gibran, who serves as the Mayor of Surakarta as well as Jokowi's biological son as the President of Indonesia (Hamdi, 2024). The following is the composition of the coalition map for the pair of presidential candidates and vice-presidential candidates of Indonesia in 2024;

Table 1. Coalition Party Candidates (01)

No	Party	Coalition	Parliament Seats
1	PKB	Anies-Muhaimin	58 (9,69%)
2	PKS	Anies-Muhaimin	50 (8,21%)
3	NasDem Party	Anies-Muhaimin	59 (9,05%)

Note. News article from www.cnbcindonesia.com, Anam, (2023)

Based on table 1, the coalition map of the pair of presidential candidates and vice-presidential candidates number (01), namely Anies Baswedan and Muhaimin Iskandar, is carried by 3 (three) political parties. The political parties include the National Awakening Party (PKB), with 58 parliamentary seats or a percentage of 9.69%. The Prosperous Justice Party (PKS) has 50 parliamentary seats or a percentage of 8.21%. The National Democratic Party (NasDem) has 59 parliamentary seats or a percentage of 9.05%.

12.57%. The Golkar Party has 85 parliamentary seats or a percentage of 12.31%. The Democratic Party has 54 parliamentary seats or 7.77%. PAN with 44 parliamentary seats or a percentage of 6.84%. As well as other political parties that do not enter parliament.

Table 3. Coalition Party Candidates (03)

No	Party	Coalition	Parliament Seats
1	PDIP	Ganjar-Mahfud	128 (19,33%)
2	PPP	Ganjar-Mahfud	19 (4,52%)
3	Perindo Party	Ganjar-Mahfud	Did not enter Parliament
4	Hanura Party	Ganjar-Mahfud	Did not enter Parliament

Note. News article from www.cnbcindonesia.com, Anam, (2023)

Based on table 3, the coalition map of the pair of presidential candidates and vice-presidential candidates number (03), namely Ganjar Pranowo and Mohammad Mahfud, is carried by 9 (nine) political parties. These political parties include the Indonesia Democratic Party of Struggle (PDIP), which has 128 parliamentary seats, or a percentage of 19.33%. The United Development Party (PPP) has 19 parliamentary seats or 4.52%— and other political parties that do not enter parliament. Based on the three comparative data of the coalition map of the three pairs of presidential and vice presidential candidates, it can be seen that the Anies-Muhaimin pair is supported by a total of 167 parliamentarians, or a percentage of 26.95%. The Prabowo-Gibran pair is supported by 261 lawmakers, or a percentage of 39.49%. The Ganjar-Mahfud pair is supported by a total of 147 parliamentarians or a percentage of 23.85%. This shows that the composition of the Prabowo-Gibran coalition is compelling. Powerful parties in parliament fill KIM (Advanced Indonesia Coalition).

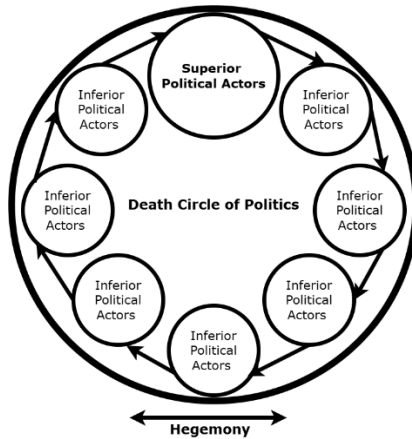

Figure 4 Hegemonic Phase and Operation in Political Circle of Death, Author 2024

Before the reform era, precisely during the New Order period, the political dynamics in the parliamentary realm were closed and seemed monotonous. This is based on the authoritarian New Order government regime. Thus, the opposition party is very minimal. The coalition forces of the New Order government initiated the low function and duties of opposition political parties in the New Order era, which succeeded in intimidating and silencing their opposition parties. Thus, the system of government is implemented authoritarian (Busahwi, 2021). This authoritarianism has climactic consequences on the abuse of power, therefore giving implications for the destruction of the political and economic order (Regilme, 2021).

Conclusion

Based on the results of the above analysis, the researcher concluded that Jokowi's role in winning Prabowo-Gibran as an effort to practice political dynasties is very vital. In the early stages, Jokowi used his power as president, head of state, and head of government to change the provisions of regulations in the law. This is oriented so that Gibran, as his biological son, can register as a candidate for Vice President of Indonesia in the political contest for the 2024 presidential election through the Constitutional Court, which Jokowi's brother-in-law also chairs. Then, after the Constitutional Court Decision Number 90/PUU-XII/2023, Gibran was successfully verified by the KPU (General Election Commission) of Indonesia as a candidate for Vice President. Jokowi's strategic move to win the 2024 Presidential Election political contest utilizes Projo (Pro Jokowi), a passionate Jokowi volunteer. Like George Soros' Shadow Party, Projo is Jokowi's shadow party, which he uses to guard his leadership era. However, Projo is not a kind of George Soros' idea that applies in a non-partisan manner; Projo is a partisan of Jokowi, a legal entity. Projo does not operate secretly, but it explicitly gives an open statement to the public. Of course, it differs from the George Soros' Shadow Party concept. So Prabowo-Gibran's victory contributes to these two components: Jokowi and Projo's role. Jokowi strategically leverages his widely recognized political image, associating it with Gibran to influence public perception next researcher should continue this research using Erving Goffman's dramaturgy theory approach. This indirectly confirms that Gibran is a representation of Jokowi.

Until creating a multi-party coalition supported by nine political parties with a total of 261 parliamentarians or a percentage of 39.49%, this kind of concept is then referred to by researchers as the "death circle of politics." A political actor acts based on power and image (charisma) to dominate political power by creating a deadly political circle supported by a shadow component. The concept of the "death circle of politics" applies continuously until one of the components in the circle, or even all of them, dies. This will create conflict consequences through the

dualism of interests. That is the interests of individuals and the interests of political parties. This strategy has a terrible impact on the democratic order because it eliminates the principle of checks and balances and gives rise to the authoritarian nature of the government. This coalition has two opposite implications, namely charismatic authoritarian actors and conflicts between coalition parties.

Future research should explore this topic using Erving Goffman's dramaturgy theory approach. This is recommended because it relates to the case of political dynasties. Jokowi is still a member of PDIP. This contains a formulation of the problem of whether the Shadow Party is a strategy used by PDIP and Jokowi to bring down their political opponents, namely Anies Baswedan and Muhaimin Iskandar.

As for the scientific recommendation, the researcher suggested carrying out legal reform in Indonesia, especially in one of the judicial institutions in the judicial commission, namely the Constitutional Court. This is based on the starting point of the 2024 election problem which starts with the Court. This reform needs to change the role of the Constitutional Court from a positive legislature to a negative legislature. There needs to be a constitutional amendment that explicitly separates the function of the constitutional court in conducting a judicial review to add or remove normative provisions in the law.

References

- Agus, R. (2016). *Hukum Partai Politik dan Hukum Pemilu di Indonesia: Pengaruhnya Terhadap Penyelenggaraan Pemilu Berkualitas dan Sistem Pemerintahan Presidensial Efektif*. Thafa Media.
- Amal, I. (1996). *Teori-Teori Mutakhir Partai Politik (edisi revisi)*. Tiara Wacana Yogya.
- Anam, K. (2023). *Peta Koalisi Capres 2024 Terbaru: Anies Vs Prabowo Vs Ganjar*. [www.cnbcindonesia.com. https://www.cnbcindonesia.com/news/20230923171523-4-474957/peta-koalisi-capres-2024-terbaru-anies-vs-prabowo-vs-ganjar](https://www.cnbcindonesia.com/news/20230923171523-4-474957/peta-koalisi-capres-2024-terbaru-anies-vs-prabowo-vs-ganjar)
- Ardito Ramadhan, I. (2023). *Projo Dukung Prabowo di Pilpres 2024*. Kompas.Com.
- Arniti, N. K. (2020). Partisipasi Politik Masyarakat Dalam Pemilihan Umum Legislatif Di Kota Denpasar. *Jurnal Ilmiah Dinamika Sosial*, 4(2), 329. <https://doi.org/10.38043/jids.v4i2.2496>
- Busahwi, A. H. (2021). Problem Politik Kabinet Koalisi; Konflik Kepentingan Hingga Konflik Internal Partai Politik. *Journal of Social Community*, 6(14), 49-69.
- David Horowitz, R. P. (2006). *The Shadow Party: How George Soros, Hillary Clinton, and Sixties Radicals Seized Control of the Democratic Party*. Nelson Communications, Inc.
- Deni, H. E. (2020). *Political Hegemony And Media : A Comparative Analysis Of Single-Party Governments In Turkey*. February.

- Dwi Andika, E. A. W. (2024). *Awal Mula Jokowi Gabung ke PDIP hingga Hubungannya dengan Megawati Dikabarkan Retak*. Tempo.Com. <https://nasional.tempo.co/read/1819984/awal-mula-jokowi-gabung-ke-pdip-hingga-hubungannya-dengan-megawati-dikabarkan-retak>
- Efriza, E. (2018). Koalisi Dan Pengelolaan Koalisi, Pada Pemerintahan Joko Widodo-Jusuf Kalla. *Jurnal Sosial Dan Humaniora*, 3(6), 733-750. <https://doi.org/10.47313/pp1.v3i6.470>
- Fadli, M. R. (2020). Pergumulan Partai Politik Islam Pada Masa Demokrasi Terpimpin: Masyumi Tumbang, NU Melenggang, PSII Bimbang. *JUSPI (Jurnal Sejarah Peradaban Islam)*, 4(1), 34. <https://doi.org/10.30829/juspi.v4i1.7927>
- Farisa, F. C. (2022). *Empat Kali Wacana Presiden 3 Periode, Sikap Jokowi Dulu dan Kini*. Kompas.Com. <https://nasional.kompas.com/read/2022/08/29/10525661/empat-kali-wacana-presiden-3-periode-sikap-jokowi-dulu-dan-kini?page=2>
- Farisa, F. C. (2023). *Jokowi Berpeluang Main Dua Kaki: Tunduk Dukung Ganjar, tapi Tak Lepaskan Prabowo*. Kompas.Com. <https://nasional.kompas.com/read/2023/07/07/12443721/jokowi-berpeluang-main-dua-kaki-tunduk-dukung-ganjar-tapi-tak-lepaskan-prabowo>
- Fatiha, A. S., Soeharjoto, & Santosa, W. (2022). Pemilihan Umum Sebagai Wujud Pelaksanaan Demokrasi di Indonesia. *JPDSh*, 1(3), 345-352.
- Firdaus, D. R., Khairunnisa, K., Zohriah, A., & Fauzi, A. (2023). Analisis Model Kepemimpinan Kharismatik dan Visioner di Pondok Pesantren. *Journal on Education*, 5(4), 15038-15049. <https://doi.org/10.31004/joe.v5i4.2588>

- Gabriel Abraham Almond, G. B. P. (1966). *Comparative Politics: a Developmental Approach*. Little Brown & Co.
- Gunanto, D. (2020). Tinjauan Kritis Politik Dinasti di Indonesia. *Sawala : Jurnal Administrasi Negara*, 8(2), 177-191. <https://doi.org/10.30656/sawala.v8i2.2844>
- Haliim, W. (2016). Demokrasi Deliberatif Indonesia : Konsep Partisipasi Masyarakat Dalam Membentuk Demokrasi dan Hukum yang Responsif. *Jurnal Masyarakat Indonesia*, 42(1), 20.
- Hamdi, S. (2024). *Gaya Politik Samsul di Panggung Pilpres 2024*. Pulham Media.
- Helbing, D., Mahajan, S., Fricker, R. H., Musso, A., Hausladen, C. I., Carissimo, C., Carpentras, D., Stockinger, E., Argota Sanchez-Vaquerizo, J., Yang, J. C., Ballandies, M. C., Korecki, M., Dubey, R. K., & Pournaras, E. (2023). Democracy by Design: Perspectives for Digitally Assisted, Participatory Upgrades of Society. *Journal of Computational Science*, 71(May), 102061. <https://doi.org/10.1016/j.jocs.2023.102061>
- Hess, D. J. (2018). Energy democracy and social movements: A multi-coalition perspective on the politics of sustainability transitions. *Energy Research and Social Science*, 40(January), 177-189. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2018.01.003>
- Hidayat, T. (2023). Situasi Demokrasi Nasional Menuju Pemilu 2024 Elections in 2024 : National Democracy Situation. *Edu Society: Jurnal Pendidikan, Ilmu Sosial, Dan Pengabdian Kepada Masyarakat*, 3(1), 856-864.

- Holqi, G., F., H, Ardiyansyah., Y., N, Kurnia., T., N, Wulandari., T., M., & Adiwangsa., M. (2024). Indonesian Trias Politica Analysis : A Study of Constitutional Court Decision Number 90 / PUU- XII / 2023 concerning the Age Limit for Presidential and Vice Presidential Candidates. *Sultan Jurisprudence*, 4(1), 105-122. <http://dx.doi.org/10.51825/sjp.v4i1>
- Houssay-Holzschuch, M. (2019). Hegemony. *International Encyclopedia of Human Geography, Second Edition*, 6, 357-362. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10825-X>
- Huda, Ni**matul, dan Nasef, M. I. (2017). *Penataan Demokrasi dan Pemilu Di Indonesia Pasca Reformasi*. Kencana.
- Jadidah, F. (2020). Perubahan Konstitusi Dalam Transisi Orde Baru Menuju Reformasi Di Indonesia. *Jurnal Ilmiah Mandala Education*, 6(1), 149-161. <https://doi.org/10.58258/jime.v6i1.1120>
- Karen Orren, S. S. (2004). *The Search for American Political Development*. Cambridge University Press.
- Khairazi, F. (2015). Implementasi Demokrasi dan Hak Asasi Manusia di Indonesia. *Inovatif: Jurnal Ilmu Hukum*, 8(1), 3. <https://online-journal.unja.ac.id/jimih/article/view/2194>
- Lestari, M. (2022). Konstruksi Ideologi Dan Citra Politik Di Balik Naskah Pidato Kepresidenan Pertama Joko Widodo. *Kongres Internasional Masyarakat Linguistik Indonesia*, 209-214. <https://doi.org/10.51817/kimli.vi.52>
- Mahadevan, M., & Shenoy, A. (2023). The political consequences of resource scarcity: Targeted spending in a water-stressed democracy. *Journal of Public Economics*, 220, 104842. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2023.104842>

- Matravers, D., & Pike, J. (2003). *Debates in Contemporary Political Philosophy: An Anthology*. Routledge Taylor & Francis Group.
<https://doi.org/10.4159/harvard.9780674864443.c13>
- Meliana, R. (2023). *Sejarah dan Profil Projo, Relawan Jokowi yang Jatuh Hati pada Prabowo*. Suara.Com.
- Mendoza, R. U., Beja, E. L., Venida, V. S., & Yap, D. B. (2016). Political dynasties and poverty: measurement and evidence of linkages in the Philippines. *Oxford Development Studies*, 44(2), 189-201. <https://doi.org/10.1080/13600818.2016.1169264>
- Muliawati, A. (2023). *Yusril Kritik Putusan MK: Cacat Hukum yang Serius*. Detiknews.Com. <https://news.detik.com/berita/d-6986748/yusril-kritik-putusan-mk-cacat-hukum-yang-serius>
- Muliawati, A. (2024). *KPU Resmi Umumkan Prabowo-Gibran Pemenang Pilpres*. Detiknews.Com. <https://apps.detik.com/pemilu/d-7252739/kpu-resmi-umumkan-prabowo-gibran-pemenang-pilpres-2024>
- Nurdamarsah, T. (2018). Politik Masyumi Di Masa Demokrasi Parlementer 1950-1959. *HERODOTUS: Jurnal Pendidikan IPS*, 1(01), 21-28.
- Patricia, F., & Yapin, C. (2019). Penguatan Mekanisme Penyelenggaraan Pemilihan Umum Melalui Rekonstruksi Kesadaran Penyelenggara Pemilihan Umum. *Binamulia Hukum*, 8(2), 155-172. <https://doi.org/10.37893/jbh.v8i2.62>
- Peturun, P. (2021). Masa Depan Konstitusi Demokrasi Indonesia: Post Democracy. *Muhammadiyah Law Review*, 5(2), 97.

- Pich, C., & Dean, D. (2015). Political branding: a sense of identity or identity crisis? An investigation of the transfer potential of the brand identity prism to the UK Conservative Party. *Journal of Marketing Management*, 31(11-12), 1353-1378. <https://doi.org/10.1080/0267257X.2015.1018307>
- Prasisko, Y. G. (2019). Demokrasi Indonesia Dalam Masyarakat Multikultural. *WASKITA: Jurnal Pendidikan Nilai Dan Pembangunan Karakter*, 3(1), 1-12. <https://doi.org/10.21776/ub.waskita.2019.003.01.1>
- Purnamawati, E. (2020). Perjalanan Demokrasi Di Indonesia. *Solusi*, 18(2), 251-264. <https://doi.org/10.36546/solusi.v18i2.290>
- Putri, A. S. (2022). *Demokrasi Indonesia Masa Revolusi Kemerdekaan (1945-1949)*. [www.Kompas.Com](https://www.kompas.com/skola/read/2020/02/12/163000669/demokrasi-indonesia-masa-revolusi-kemerdekaan-1945-1949?page=all). <https://www.kompas.com/skola/read/2020/02/12/163000669/demokrasi-indonesia-masa-revolusi-kemerdekaan-1945-1949?page=all>.
- Regilme, S. S. F. (2021). Contested spaces of illiberal and authoritarian politics: Human rights and democracy in crisis. *Political Geography*, 89(May), 102427. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102427>
- Ridwan, M. F., Priyatna, A., & Meilinawati, L. (2020). The Image of President Candidate Joko Widodo in Campaign Advertisement in the President Election 2019. *Capture : Jurnal Seni Media Rekam*, 11(2), 2541. <https://doi.org/10.33153/capture.v11i2.2706>
- Riley, D. J. (2011). Hegemony, Democracy, and Passive Revolution in Gramsci's Prison Notebooks. *California Italian Studies*, 2(2). <https://doi.org/10.5070/c322008962>

- Romli, L. (2018). Koalisi dan Konflik Internal Partai Politik pada Era Reformasi. *Jurnal Politica Dinamika Masalah Politik Dalam Negeri Dan Hubungan Internasional*, 8(2), 95-118. <https://doi.org/10.22212/jp.v8i2.1138>
- Ruud, A. E., & Islam, M. M. (2016). Political Dynasty Formation in Bangladesh. *South Asia: Journal of South Asia Studies*, 39(2), 401-414. <https://doi.org/10.1080/00856401.2016.1164107>
- Samsu. (2017). Metode Penelitian: Teori dan Aplikasi Penelitian Kualitatif, Kuantitatif, Mixed Methods, serta Research & Development. In *Pusaka Jambi* (Vol. 160). Pusat Studi Agama dan Kemasyarakatan (PUSAKA). [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(01\)42777-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(01)42777-2)
- Sawir, M. (2020). *Birokrasi Pelayanan Publik Konsep, Teori, Dan Aplikasi*. Deepublish.
- Sitoningrum, N. D. (2023). *Profil Gibran Rakabuming Raka, Anak Jokowi yang Jadi Cawapres Prabowo*. Detiknews.Com. <https://www.detik.com/sulsel/berita/d-6999920/profil-gibran-rakabuming-raka-anak-jokowi-yang-jadi-cawapres-prabowo>
- Smith, B. (2013). *Understanding Third World Politics Theories of Political Change and Development*. Palgrave Macmillan.
- Soebakir, D. R., Pratama, B. I., & Hair, A. (2020). Pemetaan Meme Politik Pasca Pemilihan Umum Presiden Indonesia 2019. *Kanal: Jurnal Ilmu Komunikasi*, 8(2), 58-66. <https://doi.org/10.21070/kanal.v8i2.220>
- Suprayitno, A., & Wahyudi, W. (2020). *Pendidikan karakter di era milenial*. Deepublish.

- Supriyadi, H. (2018). Gaya Kepemimpinan Presiden Indonesia. *Jurnal Agregasi: Aksi Reformasi Government Dalam Demokrasi*, 6(2). <https://doi.org/10.34010/agregasi.v6i2.1136>
- Suseno, F. M. (2003). *Dalam Bayangan Lenin, Enam Pemikir Marxisme dari Lenin sampai Tan Malaka*. Gramedia.
- Susila, I., Dean, D., Yusof, R. N. R., Setyawan, A. A., & Wajdi, F. (2020). Symbolic Political Communication, and Trust: A Young Voters' Perspective of the Indonesian Presidential Election. *Journal of Political Marketing*, 19(1-2), 153-175. <https://doi.org/10.1080/15377857.2019.1652224>
- Syanur, A. D. M, Ida Bagus Shantih A.W., & Afrilia, L. (2023). Politik Dinasti Di Indonesia: Tinjauan Kritis Terhadap Penerapan Demokrasi Di Era Kepemimpinan Presiden Jokowi. *Kultura: Jurnal Ilmu Hukum, Sosial, Dan Humaniora*, 1(3), 17-26.
- Syarif, Z., Mughni, S. A., & Hannan, A. (2020). Post-truth and Islamophobia in the contestation of contemporary Indonesian politics. *Indonesian Journal of Islam and Muslim Societies*, 10(2), 199-225. <https://doi.org/10.18326/IJIMS.V10I2.199-225>
- Thananithichot, S., & Satidporn, W. (2016). Political Dynasties in Thailand: The Recent Picture after the 2011 General Election. *Asian Studies Review*, 40(3), 340-359. <https://doi.org/10.1080/10357823.2016.1193473>
- Vitorio Mantalean, S. A. (2023). *Jokowi Dinilai Main Dua Kaki Soal Capres, Projo: Dia Kaki Seribu*. Kompas.Com. <https://nasional.kompas.com/read/2023/05/25/17032431/jokowi-dinilai-main-dua-kaki-soal-capres-projo-dia-kaki-seribu>

Wardani, S. B. E., & Subekti, V. S. (2021). Political Dynasties and Women Candidates in Indonesia's 2019 Election. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 40(1), 28-49.
<https://doi.org/10.1177/1868103421991144>

William, D. (2013). *International Development and Global Politics: History, Theory and Practice*. Routledge.

Yunus, N. R. (2015). Aktualisasi Demokrasi Pancasila dalam Kehidupan Berbangsa dan Bernegara. *SOSIO DIDAKTIKA: Social Science Education Journal*, 2(2), 156-166.
<https://doi.org/10.15408/sd.v2i2.2815>

Zulfikar, M. (2022). *Survei: Tingkat kepercayaan publik pada Presiden Jokowi terus naik*. Antaranews.Com.

Authors

Fikri Gali Fernando Holqi
Faculty of Social and Political Sciences, University of Muhammadiyah Malang, Indonesia
E-mail: fikrigali61@webmail.umm.ac.id

Awan Setia Dharmawan
Faculty of Social and Political Sciences, University of Muhammadiyah Malang, Indonesia
E-mail: reverend.dharmawan@gmail.com

Using Generative AI for Enhancing Learning about the Setting and Ambiance in The Traibhumikatha

Thirawat Sibuirom

Khamcha-I Witthayakhan school

The Secondary Educational Service Area Office Mukdahan

Received: October 19, 2024

Revised: June 24, 2025

Accepted: July 9, 2025

Abstract

This research aims (1) to study the effects of using generative AI to enhance learning about setting and ambiance in Traibhumikatha, and (2) to explore students' feelings and opinions toward the use of generative AI in enhancing their experience in learning about the setting and ambiance in Traibhumikatha. The sample consisted of 35 Mathayom 6 (equivalent Grade 12), students selected through purposive sampling. This research was conducted as collaborative action research following the PAOR cycle. The instruments used were a checklist and semi-structured interviews. Data were analyzed and are presented through descriptive analysis, percentages, and content analysis. The research findings revealed that: (1) 91% of students were able to select words, sentences, and phrases from the given content to generate setting and ambiance that were 86% consistent with the given message, while 69% and 14% could describe the setting and ambiance at excellent and good levels, respectively; (2) generative AI impressed students, providing enjoyment and excitement, allowing them to visualize and materialize their thoughts and imagination in a novel way. Some students were inspired to generate images using prompts beyond the lesson content.

Keywords

Generative AI, Traibhumikatha, setting and ambiance, literature

การใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากและบรรยายภาคในไตรภูมิภา

ธีรวัฒน์ ศรีบุรมย์

โรงเรียนคำชะอีวิทยาการ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามุกดาหาร

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์ (1) เพื่อศึกษาผลการใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) ในการส่งเสริมการเรียนรู้จากและบรรยายภาคในไตรภูมิภา และ (2) เพื่อศึกษาความรู้สึและความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างในการส่งเสริมการเรียนรู้จากและบรรยายภาคในไตรภูมิภา ตัวอย่างวิจัยคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 35 คน จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือ (collaborative action research) ตามวงจร PAOR เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบตรวจสอบรายการและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลด้วยการบรรยาย ร้อยละและการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ผลการวิจัยพบว่า (1) นักเรียนร้อยละ 91 สามารถเลือกคำ ประโยค และข้อความจากเนื้อหาที่กำหนดเพื่อสร้าง (generate) ฉากและบรรยายภาคได้ และสอดคล้องกับข้อความร้อยละ 86 และสามารถบรรยายฉากและบรรยายภาคได้ในระดับดีเยี่ยมและดีร้อยละ 69 และร้อยละ 14 ตามลำดับ และ (2) การใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างเป็นเรื่องที่ประทับใจ สนุก ตื่นเต้น เนื่องจากเป็นวิธีการถ่ายทอดความคิดและจินตนาการให้สมจริง แปลกใหม่ นักเรียนคิดริเริ่มที่จะลงสร้างภาพร่วมกับคำสั่งอื่นจากข้อความที่อยู่นอกเหนือจากบทเรียนด้วย

คำสำคัญ

ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง, ไตรภูมิภิกขา, ฉากและบรรยากาศ,
วรรณคดี

บทนำ

ไตรภูมิภคาหรือไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระมหากษัตริย์ราชาลิไทเป็นวรรณคดีสมัยสุโขทัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งทางด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแสดงถึงความแปรเปลี่ยนไม่แน่นอน (Srisai, 2020; Wongsutthitham, 1990) และแสดงให้เห็นความคิดความเข้าใจของคนในอดีตเกี่ยวกับการกำเนิดของสัตว์ ยักษ์ เทวดา พรหม และกำเนิดของจักรวาล (Chatrawangkhir, 2018) ไตรภูมิภคาก็เป็นวรรณคดีที่พยายามอธิบายตั้งแต่จุดเริ่มต้นของสิ่งต่าง ๆ ไปจนถึงจุดสิ้นสุด

ไตรภูมิภคากำหนดให้เป็นวรรณคดีสำหรับการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 ในสาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม มาตราฐาน ท 5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ตัวชี้วัด (1) วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น และ (2) วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดีและวรรณกรรมในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ โดยส่วนใหญ่มักเลือกเรียนเฉพาะตอนมनुสสุภูมิ ซึ่งเป็นตอนที่มีศิลปะการเรียบเรียงด้วยถ้อยคำสำมัญและกลวิธีเปรียบเทียบเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ช่วยให้เข้าใจได้ถ่องแท้ (Kerdon, et al., 2020; Puttameta, 1991) อย่างไรก็ตาม แม้จะพรรณนาอย่างละเอียดลออ แต่ก็เป็นส่วนน้อยที่นักเรียนมัธยมศึกษาจะเข้าใจและเกิดจินตภาพอย่างแจ่มชัด

ผลการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แสดงให้เห็นว่านักเรียนส่วนใหญ่รับรู้และเข้าใจเพียงภูมิหลังของเรื่องเท่านั้น เช่น ทราบว่าผู้แต่งเป็นใคร จุดประสงค์ของการแต่งคืออะไร และลักษณะการแต่งมีลักษณะอย่างไร แต่เมื่ออ่านตัวบทนักเรียนมักสะดุดและไม่สามารถอ่าน

ได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากไม่เข้าใจสำนวนภาษาที่ใช้ หรือแม้จะอ่านได้ แต่ก็ไม่สามารถถอดความหรือตีความได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ นักเรียนหลายคนยังประสบปัญหาในการสร้างจินตภาพในใจ เนื่องจากเนื้อหาในบทเรียนนั้นต้องการจินตนาการที่สูง จึงทำให้จินตภาพที่เกิดขึ้นไม่ชัดเจน ส่งผลต่อความเข้าใจในคุณค่าด้านเนื้อหาและคุณค่าด้านวรรณศิลป์ สภาพปัญหาดังกล่าวไม่เพียงแต่เกิดขึ้นในห้องเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เท่านั้น หากแต่เกิดขึ้นในหลายห้องเรียน หลายระดับชั้น และไม่บรรลุลจุดประสงค์การเรียนรู้หลายข้อ

การจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันจำเป็นต้องจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีทักษะสารสนเทศและเทคโนโลยี ทักษะชีวิตและการทำงาน และทักษะการเรียนรู้รู้นวัตกรรม (Imsombat & Lenanant, 2019) Rutsamejam (2018) ระบุว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ทำให้คนสนใจวรรณคดีน้อยลง แม้จะยังคงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียน การถ่ายทอดความรู้ก็อาจเปลี่ยนไปตามสภาพ การเรียนรู้คำศัพท์ควบคู่ไปด้วยจะช่วยให้ผู้อ่านสนุกและซาบซึ้งในวรรณคดีมากขึ้น นอกจากนี้ วรรณคดีไม่ได้มีอยู่แค่เพียงหนังสือ ตำรา ในหนังสือเรียนวรรณคดีอีกต่อไป หากแต่ยังมีรูปแบบการถ่ายทอดในรูปแบบของสื่อสังคม เช่น บทเพลง การ์ตูน ภาพยนตร์ แอนิเมชันละครเวที เน้นความตื่นเต้นทั้งภาพ แสง สี เสียง และเน้นการสร้างสรรค์และเทคโนโลยีที่ทันสมัย Poompao & Wichayapakorn (2024) ชี้ให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้มีแนวโน้มมุ่งพัฒนาการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ทันสมัยและมีความแปลกใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับผู้เรียนในบริบทยุคสังคมดิจิทัล เช่น บอร์ดเกมการศึกษา อินโฟกราฟิก เกมมิฟิเคชัน สื่อมัลติมีเดีย เว็บไซต์ แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สื่อประสม ฯลฯ ซึ่งหลังจัดกิจกรรมการเรียนรู้แล้วแต่ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีสูงขึ้น (Damprasit, 2024; Noila, 2018; Numna, & Chansawat, 2023; Sermsil & Mavatakorn, 2023; Thanawutthikul & Ongardwanich, 2024)

สื่อเทคโนโลยีโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้และถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการด้านการศึกษา สามารถวิเคราะห์ความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียน สร้างระบบการเรียนรู้แบบปรับตัว เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน และสามารถให้ข้อเสนอแนะส่วนบุคคลแก่ผู้เรียนได้อีกทั้งยังสามารถแนะนำผู้สอนที่เป็นมนุษย์ให้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การสอนได้ (Ming Liu et al., 2023) นอกจากนี้แล้วยังสามารถสรุป อธิบาย วิเคราะห์ ติความ ประเมินผล โต้ตอบ สร้างข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ สนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างหลากหลายไปจนถึงการสร้างสรรคผลงานทางด้านศิลปะได้อีกด้วย

งานวิจัยเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ (AI) แสดงให้เห็นว่า AI ให้ประสบการณ์การเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียน แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการตรวจสอบประสิทธิภาพและปัญหาด้านจริยธรรม นอกจากนี้ยังพบว่า ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) เพิ่มการมีส่วนร่วมและสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมที่เข้มงวด เนื่องจากอาจก่อให้เกิดปัญหาความเป็นส่วนตัว และความถูกต้องของข้อมูล รวมไปถึงข้อจำกัดในการเข้าใจบริบทสภาพแวดล้อม (Su & Yang, 2023; Noroozi, Soleimani, Farrokhnia, & Banihashem, 2024)

งานวิจัยของ Mansour (2023) มุ่งสำรวจประสิทธิภาพของปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง Midjourney ในการระดมความคิดเชิงสร้างสรรค์แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมระหว่างคนกับ Midjourney ทำให้การระดมความคิดเชิงสร้างสรรค์ด้านการออกแบบกราฟิกและสื่อมัลติมีเดียได้ดีขึ้นแสดงถึงความสำเร็จในการใช้ Midjourney พร้อมกันนั้น Chiu (2024) สำรวจว่าครูและผู้บริหารมีมุมมองต่อการใช้ ChatGPT และ Midjourney อย่างไร โดยให้ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ คือ (1) ครูต้องมีทัศนคติที่

กว้างขวาง (2) ครูต้องมีความรู้พื้นฐานที่สำคัญและจำเป็น และ (3) การบูรณาการข้ามศาสตร์และประเมินผลแบบใหม่ Hanna (2023) อธิบายเกี่ยวกับเทคโนโลยี Midjourney ในการออกแบบโฆษณา พบว่า ผู้เข้าร่วมสามารถใช้ Midjourney เปลี่ยนคำและข้อความให้เป็นศิลปะที่สร้างสรรค์อย่างน่าสนใจ กล่าวได้ว่า Midjourney เป็นเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ที่มีศักยภาพสูงที่สามารถสร้างงานศิลปะตามความต้องการได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเกี่ยวกับ Midjourney ในประเทศไทยยังมีน้อยและไม่ปรากฏอย่างเป็นทางการ

จากสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้วรรณคดีที่เกิดขึ้นหลายระดับชั้นนำมาสู่การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือ (collaborative action research) มุ่งประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง Midjourney จัดการเรียนรู้อรรถคดีเรื่องไตรภูมิกลา ตอนมนุสภูมิ เพื่อให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้าใจถึงฉากและบรรยากาศในไตรภูมิกลา ตอนมนุสภูมิได้ดียิ่งขึ้น นอกจากการมองเห็นภาพฉากที่ยากต่อการจินตนาการได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมแล้ว ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกต่อการใช้ AI ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนรู้อรรถคดีต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาผลการใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) ในการส่งเสริมการเรียนรู้ฉากและบรรยากาศในไตรภูมิกลา
2. เพื่อศึกษาความรู้สึกและความคิดเห็นที่มีต่อการใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) ในการส่งเสริมการเรียนรู้ฉากและบรรยากาศในไตรภูมิกลา

ทบทวนวรรณกรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้ประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง และหลักการดำเนินงานเบื้องต้นของ Midjourney มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism Theory) เป็นแนวคิดเชิงปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้และการเรียนรู้ โดยมีความเชื่อว่าผู้เรียนสามารถสร้างความเข้าใจและความรู้ของตนเองจากการมีประสบการณ์และการสะท้อนความคิดจากประสบการณ์เหล่านั้น ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากแนวคิดของนักปรัชญาและจิตวิทยาหลายคน เช่น ฌอง เพียเจต์ (Jean Piaget) เลฟ ไวโกตสกี (Lev Vygotsky) และจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งต่างมีมุมมองเฉพาะเกี่ยวกับการสร้างความรู้ (Piaget, 1971; Seifert & Sutton, 2009; Steffe & Gale, 2012) การจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์มีหลักการสำคัญคือ (1) ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับเนื้อหา ตั้งคำถาม และสำรวจแนวคิดด้วยตนเอง (2) ผู้เรียนไม่ได้รับข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่สร้างความเข้าใจใหม่ผ่านประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์ และ (3) การทำงานร่วมกันและการสนทนากับเพื่อนและครูช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ สรุปได้ว่า ครูจำเป็นต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนกระตือรือร้น สามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วย

ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) เป็นส่วนย่อยของ AI ที่มุ่งเน้นการสร้างเนื้อหาใหม่ ๆ ทำงานโดยการเรียนรู้จากข้อมูลจำนวนมากและใช้โมเดล เช่น GANs หรือ Transformers เพื่อสร้างเนื้อหาใหม่ที่คล้ายกับข้อมูลต้นฉบับ ซึ่งมีประโยชน์ในหลายด้าน เช่น การสร้างสรรค์งานศิลปะ การออกแบบ และการสื่อสาร มักใช้เทคนิคการเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) และระบบโครงข่ายประสาท (Neural Networks) เป็นหลัก

ตัวอย่างการใช้งาน เช่น การสร้างข้อความ (Text Generation) ChatGPT, GPT-4 สร้างบทสนทนา เขียนบทความ การสร้างภาพ (Image Generation) DALL-E, Midjourney สร้างภาพจากคำอธิบาย (Text-to-Image) การสร้างเสียง (Audio Generation) สร้างเสียงพูดหรือเพลงจากข้อความ (Text-to-Speech) การสร้างวิดีโอ (Video Generation) สร้างวิดีโอสั้น ๆ จากคำอธิบายหรือภาพ

ครูควรเข้าใจการทำงานของปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น เช่น ข้อมูลที่สร้างขึ้นอาจไม่น่าเชื่อถือทั้งหมด เนื่องจาก AI ใช้การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning: ML) การเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural Language Processing: NLP) การสุ่ม (stochastic) ในการสร้างผลลัพธ์ แทนที่จะเป็นการกำหนดผลลัพธ์ที่แน่นอน (deterministic) ดังนั้น ครูจำเป็นต้องมีทักษะในการตรวจสอบและประเมินความถูกต้องของข้อมูลที่ AI สร้างขึ้น เพื่อให้แน่ใจว่าเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนมีคุณภาพและเหมาะสมกับบริบทของการศึกษาหรือไม่ และครูยังต้องมีความสามารถในการประเมินความปลอดภัย และการป้องกันความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับความเป็นส่วนตัวและการละเมิดสิทธิ์ส่วนบุคคล การใช้งานปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) ในการศึกษาไม่เพียงแต่ให้ข้อมูลและคำตอบทั่วไป แต่ควรนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์และการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ (Miao & Cukurova, 2024)

Midjourney คือ ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างที่สร้างขึ้นเพื่อช่วยในการเปลี่ยนข้อความให้เป็นรูปภาพ หรือเป็นโปรแกรมที่สามารถสร้างภาพงานศิลปะตามคำสั่ง (prompt) โดยต้องเข้าใช้งานผ่านโปรแกรม Discord มีขั้นตอนเบื้องต้น ดังนี้ (1) พิมพ์คำสั่ง /imagine แล้วเลือก /imagine prompt ตามภาพ (2) ระบบประมวลผลและเลือกภาพที่ต้องการ ผู้ใช้สามารถกำหนดขนาดภาพแนวนั่ง แนวนอน ภาพเหมือนจริง

ความละเอียดของภาพได้ตามความต้องการ และ (3) เลือกและบันทึกรูปภาพ

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

การเรียนรู้จากและบรรยายภาค หมายถึง ความสามารถในการเลือกคำ ประโยค และข้อความจากเนื้อหาที่กำหนดมาเพื่อสร้างฉากและบรรยายภาคได้ และความสามารถในการพูดบรรยายฉากและบรรยายภาคในวรรณคดีเรื่องไตรภูมิฯ ตอนมนุสสุภูมิ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

การใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากและบรรยายภาคในไตรภูมิฯ หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม (1) ความสามารถในการเลือกคำ ประโยค และข้อความมาสร้างเป็นภาพ และ (2) ความสามารถในการพูดบรรยายฉากและบรรยายภาคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) เลือกและถอดความจากเรื่อง ไตรภูมิฯ ตอนมนุสสุภูมิ (2) เลือกคำสำคัญ ประโยค ข้อความ 5 - 8 คำ (3) แปลงเป็นคำสั่งภาษาอังกฤษพร้อมกำหนดคำสั่ง (prompt) (4) สร้างภาพฉากและบรรยายภาคใน Midjourney และ (5) พูดบรรยายฉากและบรรยายภาค

วิธีการวิจัย

การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือ (collaborative action research) ในครั้งนี้เป็นความร่วมมือระหว่างครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อแก้ไขปัญหาการสอนวรรณคดีที่เกิดขึ้นในหลายห้องเรียนและหลายระดับชั้น ดำเนินการตามวงจร PAOR ได้แก่ วางแผน (plan) ปฏิบัติตามแผน (action) สังเกตผลที่เกิดขึ้น (observe) และสะท้อนผล (reflect) (Kemmis, 1988; Wongwanich, 2000) แต่ละขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

วางแผน (plan) เมื่อครูทราบและกำหนดสภาพปัญหาจากการสะท้อนผลการปฏิบัติในวงจร PAOR รอบที่ผ่านมาแล้ว จึงเป็นการร่วมกันออกแบบและจัดทำแผนการเรียนรู้โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

- (1) นักเรียนเลือกตัวบทประมาณ 4 - 6 บรรทัดที่นักเรียนสนใจจากนั้นถอดความจากเรื่องไตรภูมิิกถา ตอนมนุสสุภูมิ
- (2) นักเรียนเลือกคำสำคัญ ประโยค ข้อความ 6 - 8 คำ
- (3) นักเรียนแปลงเป็นคำสั่งภาษาอังกฤษพร้อมกำหนดคำสั่ง
- (4) นักเรียนสร้างภาพฉากและบรรยากาศใน Midjourney
- (5) นักเรียนพูดบรรยายฉากและบรรยากาศ

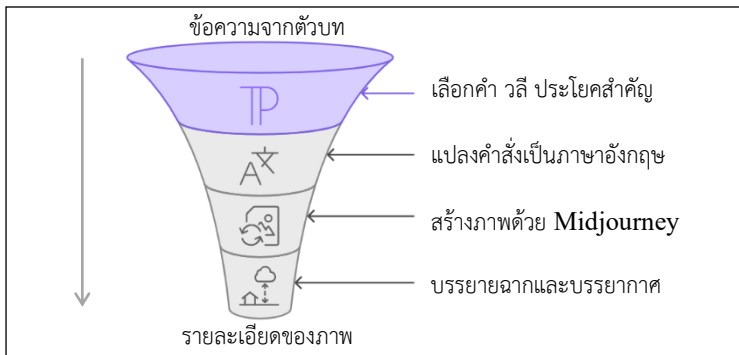

Figure 1 Steps for Organizing Learning Activities

Note. from Image generated using the prompt "5 steps: choose a passage, select 6 - 8 keywords or phrases, create prompt, generate and description" by Napkin AI, 2024.

ปฏิบัติตามแผนที่กำหนด (action) ขั้นตอนนี้เป็น การนำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบไว้จำนวน 1 แผน เวลา 3 ชั่วโมง ชั่วโมงที่ 1 ครูใช้การบรรยายเนื้อหาสาระสำคัญ ร่วมกับการใช้คำถาม ชี้แจงและอธิบาย ขั้นตอนการทำกิจกรรม ชั่วโมงที่ 2 ครูสาธิตวิธีการทำ นักเรียนแบ่งกลุ่มแล้ว เลือกตัวแทน ถอดความ และเลือกคำสำคัญ ขั้นตอนนี้ครูคอยกำกับ ตรวจสอบความเหมาะสมเป็นรายบุคคล และชั่วโมงที่ 3 นำเสนอและพูดบรรยายฉาก และบรรยายฉาก ครูสังเกตและบันทึกผล โดยนำไปใช้กับตัวอย่างวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 35 คน จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

สังเกตผลที่เกิดขึ้น (observe) เป็นขั้นตอนของการสังเกตและประเมินผลขณะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนเป็นผู้สังเกต เครื่องมือที่ใช้สังเกต มีดังนี้

(1) **แบบตรวจสอบรายการ** มีคำถามสำหรับการประเมิน ดังนี้

นักเรียนสร้างภาพฉากและบรรยายฉากได้หรือไม่

สร้างได้

เขียนคำสั่งได้ และได้รู้ภาพ

สร้างไม่ได้

เขียนคำสั่งไม่ได้ และไม่ได้รู้ภาพ

ภาพที่ได้สอดคล้องกับข้อความในระดับใด

สอดคล้องทั้งหมด

ปรากฏภาพตรงกับคำสำคัญทุกคำ

สอดคล้องส่วนใหญ่

ปรากฏภาพตรงกับคำสำคัญ 4-5 คำ

สอดคล้องบางส่วน

ปรากฏภาพตรงกับคำสำคัญ 1-3 คำ

ไม่สอดคล้อง

ไม่มี/ไม่ปรากฏภาพตรงกับคำสำคัญ

นักเรียนสามารถบรรยายฉากและบรรยายฉากได้ในระดับใด

ดีเยี่ยม

บรรยายรายละเอียดได้ครบถ้วน

ดี

บรรยายรายละเอียดได้เพียงบางส่วน

พอใช้

บรรยายรายละเอียดได้ส่วนน้อย

ปรับปรุง

บรรยายรายละเอียดไม่ได้

(2) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มีประเด็นคือถาม ได้แก่
ความรู้สึก เช่น

“รู้สึกอย่างไรตอนทำกิจกรรม”

“ช่วงเวลาไหนตื่นเต้น เพราะอะไร”

ความคิดเห็น เช่น

“คิดว่ากิจกรรมนี้ช่วยให้เราได้เรียนรู้อะไร”

“มีอะไรที่อยากจะทำให้ได้ดีมากกว่านี้”

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ครูร่วมกันตรวจสอบคำถาม การประเมินว่าครอบคลุมนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการหรือไม่ และตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของการใช้ภาษาพบว่า เครื่องมือมีคำถามการประเมินที่ครอบคลุมนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ ใช้ภาษาที่ถูกต้อง เหมาะสม สามารถนำไปใช้สังเกตและสัมภาษณ์ได้

Table 1: The instruments

แบบตรวจสอบรายการ			
คำสำคัญ	สร้าง	ความสอดคล้อง	การบรรยาย
1.	☐ ได้	☐ สอดคล้องทั้งหมด	☐ ดีเยี่ยม
2.	☐ ไม่ได้	☐ สอดคล้องส่วนใหญ่	☐ ดี
3.		☐ สอดคล้องบางส่วน	☐ พอใช้
4.		☐ ไม่สอดคล้อง	☐ ปรับปรุง
5.			
6.			
แบบสัมภาษณ์			
คำถามความรู้สึก		คำตอบ	
☐ รู้สึกอย่างไรตอนทำกิจกรรม			
☐ ช่วงเวลาไหนตื่นเต้น เพราะอะไร			
คำถามความคิดเห็น		คำตอบ	
☐ คิดว่ากิจกรรมนี้ช่วยให้เราได้เรียนรู้อะไร			
☐ มีอะไรที่อยากจะทำได้ดีกว่านี้			

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตนำมาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลด้วยร้อยละ (percentage) และวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

สะท้อนผลการปฏิบัติงาน (reflect) เป็นการร่วมกันของครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย วิพากษ์ วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นผ่านชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพโดยพิจารณาถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร พัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูหรือไม่ มีข้อค้างหรือข้อควรระมัดระวังใดบ้าง ครั้งต่อไปควรเพิ่มเติมหรือสลดแทรกเรื่องใด นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ผลการวิจัย

(1) ผลการใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) ในการส่งเสริมการเรียนรู้ฉากและบรรยากาศในไตรภูมิภาพว่า นักเรียนร้อยละ 91 สามารถเลือกคำ ประโยค และข้อความจากเนื้อหาที่กำหนดมา Generate ภาพฉากและบรรยากาศได้ และสอดคล้องกับข้อความร้อยละ 86 (สอดคล้องทั้งหมดและสอดคล้องส่วนใหญ่) และนักเรียนร้อยละ 69 บรรยายฉากและบรรยากาศได้ระดับดีเยี่ยม และร้อยละ 14 บรรยายฉากและบรรยากาศอยู่ในระดับดี

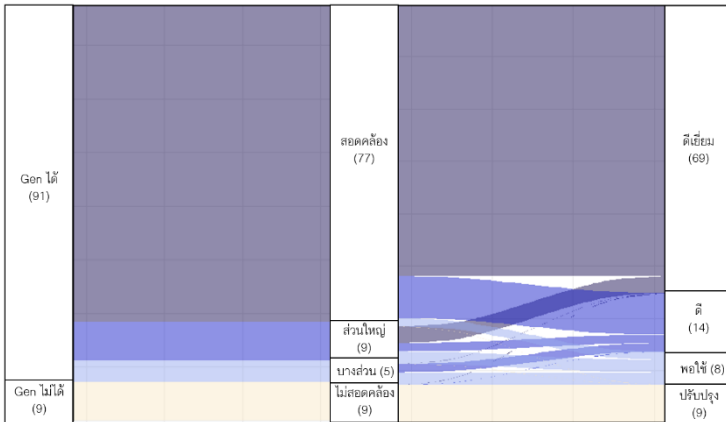

Figure 2 The percentage of students who can generate coherence between the image and describe the setting and ambiance.
Note. from Thirawat Sibuirom (Brunson, 2020)

Figure 3 Sample Image form Midjourney
Note. from Image generated using the prompt “mother's womb, boiling water, thick, oppressively hot, bonfire, burned and digested” by Midjourney, 2024.

Figure 4 Sample Image form Midjourney

Note. from Image generated using the prompt “fetus, womb Virtue, human birth, protected, not burning” by Midjourney, 2024.

Figure 5 Sample Image form Midjourney

Note. from Image generated using the prompt “humans, no good deeds, destitute wanderers, devoid of joy, no clothes, no shelter, hunger and thirst, filth and dirt” by Midjourney, 2024.

Figure 6 Sample Image form Midjourney

Note. from Image generated using the prompt “Orchards, ripe fruits, fragrant, sweet, inviting, pleasure” by Midjourney, 2024.

(2) ผลการศึกษาความรู้สึกและความคิดเห็นของนักเรียนพบว่า ด้านความรู้สึกเป็นเรื่องที่ประทับใจ สนุก ตื่นเต้น เนื่องจากเป็นวิธีการถ่ายทอดความคิดและจินตนาการให้สมจริงเป็นระบบ แปลกใหม่ ส่วนความคิดเห็นพบว่าใช้งานง่าย สะดวก อยากทำกิจกรรมอีก กระตือรือร้น คิดริเริ่มที่จะลงสร้างภาพร่วมกับคำสั่งอื่นจากข้อความที่อยู่นอกเหนือจากบทเรียนด้วย

ตัวอย่าง ด้านความรู้สึก

“...ตื่นเต้น ไม่รู้ว่ามีแบบนี้ด้วย สนุกมากคะ วรรณคดี
หลาย ๆ เรื่องคงเอาไปทำเองได้ไม่น่าเบื่อ...”

(นักเรียนหญิง 1)

“...มันทำให้ความคิดเราเป็นภาพได้เลย จินตนาการ
หลาย ๆ อย่างก็น่าจะเกิดขึ้นได้ เป็นจริง...”

(นักเรียนชาย 2)

ตัวอย่าง ด้านความคิดเห็น

“...แค่ป้อนคำสั่งก็ออกมาเป็นภาพได้ ง่ายมาก...”

(นักเรียนชาย 3)

“...อยากลองไปอยู่ในตรงนั้น เอรูบตัวเองไป gen-
คเหมือนได้อยู่ในสถานการณ์จริง ๆ เห็นภาพชัดมากขึ้น อยาก
ลอง gen เรื่อง วันพีซ...”

(นักเรียนชาย 4)

(3) การสะท้อนผลหลังการปฏิบัติงานของทีมเพื่อนครูชี้ให้เห็นถึง
ประโยชน์และคุณค่าจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI)
ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้จากและบรรยากาศได้เป็นอย่างดี การเลือกคำและ
ข้อความสำคัญจะเป็นทักษะสำคัญที่นำไปสู่การจับใจความ เรียบเรียงแล้ว
เขียนคำสั่งในรูปแบบที่ซับซ้อนและลึกซึ้งได้ดีมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้
ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างไม่เพียงแต่กระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้เพิ่มมาก
ขึ้นเท่านั้น แต่ยังพัฒนาเทคนิควิธีสอนของครูให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น นับเป็น
จุดเริ่มต้นที่ดีในการนำ AI มาใช้ในห้องเรียนและวิชาภาษาไทย อย่างไรก็ตาม
AI บางประเภทมีค่าใช้จ่ายสูง หากนักเรียนต้องการใช้งานด้วยตนเองอาจใช้
งานได้อย่างจำกัด ทั้งยังใช้งานได้ดีกับภาษาอังกฤษ หากสร้างด้วยภาษาไทย
อาจพบข้อผิดพลาด คลาดเคลื่อน หรืออาจได้ผลลัพธ์ที่ไม่ตรงเท่าใดนัก
ครูจำเป็นต้องให้คำแนะนำ และตรวจสอบอย่างรอบคอบ นอกจากนี้ ครูต้อง
เสริมสร้างการตระหนักรู้เกี่ยวกับจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม

เพื่อป้องกันการใช้ในทางที่ผิด เช่น เนื้อหาที่เป็นเท็จ เนื้อหาที่ละเมิดลิขสิทธิ์ ส่งเสริมความรับผิดชอบ ตลอดจนสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับผลกระทบต่อสังคมและเตรียมพร้อมนักเรียนสำหรับโลกอนาคต

สรุปผลการวิจัย

การใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างในการส่งเสริมการเรียนรู้และบรรยากาศในไตรภูมิภาพพบว่า นักเรียนสามารถนำคำ ประโยค และข้อความจากเนื้อหามาใช้สร้างสรุควรรณคดีและบรรยากาศได้อย่างดี นักเรียนสามารถเลือกเนื้อหาสร้างสรุควรรณคดี ภาพที่สร้างสอดคล้องกับข้อความ และนักเรียนส่วนใหญ่สามารถบรรยายสรุควรรณคดีในระดับดีเยี่ยมและระดับดี ซึ่งให้เห็นถึงความสามารถในการนำ AI มาใช้เพื่อเพิ่มพูนการเรียนรู้และสร้างจินตนาการเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านความรู้สึกและความคิดเห็น นักเรียนรู้สึกประทับใจ สนุก และตื่นเต้นกับวิธีการในการถ่ายทอดความคิดและจินตนาการที่สมจริง เป็นเครื่องมือที่ใช้งานง่าย สะดวก ทำให้อยากทำกิจกรรมอีก ทั้งยังกระตือรือร้นที่จะลองสร้างภาพจากคำสั่งอื่นที่นอกเหนือจากบทเรียน การเรียนรู้ด้วย AI ทำให้นักเรียนเรียนรู้สรุควรรณคดีและบรรยากาศในวรรณคดีได้ดียิ่งขึ้น

การร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติของครูแสดงให้เห็นว่าการใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างมีประโยชน์และคุณค่าต่อการส่งเสริมการเรียนรู้และบรรยากาศอย่างมาก ช่วยทำให้จินตนาการสมจริงมากขึ้น กระตุ้นการเรียนรู้ของนักเรียน และพัฒนาเทคนิคการสอนของครูให้ทันสมัย อย่างไรก็ตาม การใช้ AI ยังคงมีข้อจำกัดเรื่องค่าใช้จ่าย และการสร้างเนื้อหาภาษาไทยยังคงมีปัญหาบางประการ นอกจากนี้ ครูต้องให้คำแนะนำในการใช้ AI อย่างรอบคอบ พร้อมเน้นย้ำเรื่องจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

(1) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่านักเรียนส่วนใหญ่เลือกคำ ประโยค และข้อความจากเนื้อหาที่กำหนดมาสร้างภาพฉากและบรรยายภาคได้ เนื่องจากการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อว่าผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง การสร้างภาพฉากและบรรยายภาคจากคำสำคัญ (keyword) ที่นักเรียนคัดเลือกและเขียนคำส่งด้วยตนเอง แสดงให้เห็นว่านักเรียนสร้างความรู้และความเข้าใจจากประสบการณ์ที่ตนเองมี กล่าวได้ว่า AI ให้ประสบการณ์การเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียน (Su & Yang, 2023) ผลลัพธ์ภาพฉากและบรรยายภาคที่ได้จึงเสมือนเป็นผลงานของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ยังชี้ให้เห็นว่านักเรียนส่วนใหญ่สามารถบรรยายฉากและบรรยายภาคได้ในระดับดีเยี่ยมและดี ซึ่งเป็นระดับที่เหมาะสม เนื่องจากระบวนการพูดบรรยายรายละเอียดของภาพเป็นการสะท้อนความคิดจากประสบการณ์เหล่านั้น (Piaget, 1971; Seifert & Sutton, 2009; Steffe & Gale, 2012)

(2) ผลการศึกษาความรู้และความคิดเห็นชี้ให้เห็นว่า นักเรียนรู้สึกประทับใจ สนุก เนื่องจากการเรียนรู้คำศัพท์ควบคู่ไปด้วยจะช่วยให้ผู้อ่านสนุกและซาบซึ้งในวรรณคดีมากขึ้น (Rutsamejam, 2018) ทั้งยังต้นตอกับวิธีการใหม่ในการถ่ายทอดความคิดและจินตนาการที่สมจริง AI เป็นเครื่องมือที่ใช้งานง่ายและสะดวกทำให้อยากทำกิจกรรม อีกทั้งยังกระตุ้นให้ลองสร้างภาพจากคำสั่งอื่นที่นอกเหนือจากบทเรียนเนื่องจากปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) ช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมและแรงจูงใจของนักเรียน (Noroozi, Soleimani, Farrokhnia, & Banihashem, 2024) การมีส่วนร่วมของนักเรียนกับ Midjourney ทำให้การระดมความคิดเชิงสร้างสรรค์ด้านการออกแบบ กราฟิก และสื่อมัลติมีเดียได้ดีและน่าสนใจ แสดงถึงความสำเร็จของใช้ Midjourney (Hanna, 2023; Mansour, 2023)

(3) การสะท้อนผลหลังการปฏิบัติงานชี้ให้เห็นถึงประโยชน์และคุณค่าต่อการส่งเสริมและกระตุ้นการเรียนรู้วรรณคดีของผู้เรียน เนื่องจากการจัดเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะสารสนเทศและเทคโนโลยีชีวิตและการทำงาน และการเรียนรู้วัฒนธรรม (Imsombat & Lenanant, 2019) การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมาสนับสนุนจึงส่งผลให้นักเรียนเรียนภาษาและวรรณคดีไทยได้ดีขึ้น (Damprasit, 2024; Noila, 2018; Numna, & Chansawat, 2023; Sermsil & Mavatakorn, 2023; Thanawutthikul & Ongardwanich, 2024) การใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง Generative AI ยังเป็นการพัฒนาเทคนิคการสอนของครูให้ทันสมัย และเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการนำ AI มาใช้ในห้องเรียน เนื่องจากการจัดการเรียนรู้มีทิศทางและแนวโน้มที่มุ่งพัฒนาการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ทันสมัย และมีความแปลกใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับผู้เรียนในบริบทยุคสังคมดิจิทัล (Poompao & Wichayapakorn, 2024) วรรณคดีจึงไม่ได้มีอยู่แค่เพียงในหนังสือ ตำรา หรือหนังสือเรียนวรรณคดีอีกต่อไป หากแต่ยังมีรูปแบบการถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของสื่อสังคมมากขึ้น (Rutsamejam, 2018) อย่างไรก็ตาม การใช้ AI ยังคงมีข้อจำกัดเรื่องค่าใช้จ่าย ประสิทธิภาพของเทคโนโลยีที่ยังไม่ได้รับการทดสอบอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านจริยธรรม (Su & Yang, 2023) อาจก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความเป็นส่วนตัว อคติ และความถูกต้องของข้อมูล ครูต้องแนะนำในการใช้ AI อย่างรอบคอบ ผู้บริหารต้องมีทัศนคติที่กว้างขวาง มีความรู้พื้นฐานที่สำคัญและจำเป็น บุคลากรข้ามศาสตร์มีการประเมินผลแบบใหม่ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมที่เข้มงวด (Chiu, 2023; Noroozi, Soleimani, Farrokhnia, & Banihashem, 2024)

References

- Brunson, J. C. (2020). *ggalluvial: Alluvial plots in 'ggplot2'* (R package version 0.12.3). <https://CRAN.R-project.org/package=ggalluvial>
- Chiu, T. K. (2024). The impact of Generative AI (GenAI) on practices, policies and research direction in education: A case of ChatGPT and Midjourney. *Interactive Learning Environments*, 32(10), 6187-6203.
- Chatrawangkhir, L. (2018). *Development of Thai Literature*. Department of Thai, Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
- Damprasit, P. (2024). The Development of Board Games as Instructional Media to Enhance the Junior High School Students' Capabilities in Thai Literatures Learning. *Social science research and academic journal*, 19(3), 55-70.
- Hanna, D. M. (2023). The use of artificial intelligence art generator "midjourney" in artistic and advertising creativity. *Journal of design sciences and applied arts*, 4(2), 42-58.
- Imsombat, K., & Lenanant, A. (2019). Development of 21st Century learning of students in Nong Chumsaeng school by Applying Participatory Research Approach. *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*, 13(3), 64-76.
- Kemmis, S. (1988). Action Research. In Keeves, J. P. (ed.). *Educational Research Methodology, and Measurement: An international handbook*. Peraman Press.
- Kerdon, P., Raweewan, I., Fongchan, S., Kanya, S., Santi, P., & Pophol, S. (2020). *Basic Thai language textbook: Literature and writings for Mattayom 6* (10th ed.). Aksorn Jaerinthat.
- Liu, M., Ren, Y., Nyagoga, L. M., Stonier, F., Wu, Z., & Yu, L. (2023). Future of education in the era of generative artificial intelligence: Consensus among Chinese scholars on applications of ChatGPT in schools. *Future in Educational Research*, 1(1), 72-101.

- Mansour, S. (2023). Intelligent graphic design: The effectiveness of midjourney as a participant in a creative brainstorming session. *International Design Journal*, 13(5), 501-512.
- Miao, F., & Cukurova, M. (2024). *AI competency framework for teachers*. UNESCO. <https://doi.org/10.54675/ZJTE2084>
- Midjourney. (2 0 2 4) . *Midjourney* [AI-Generated Picture] <https://www.midjourney.com/>
- Napkin. (2024). *Some image link* [AI-Generated Picture]. <https://app.napkin.one/some-image-link>
- Noila, S. (2018). *The Development of Learning Achievement in Thai Language Subjects on Figure of Speech in Thai Literature by Scaffolding on Web-based for Student in Mattayom 6*. [Doctoral dissertation, Naresuan University].
- Noroozi, O., Soleimani, S., Farrokhnia, M., & Banihashem, S. K. (2024). Generative AI in Education: Pedagogical, Theoretical, and Methodological Perspectives. *International Journal of Technology in Education*, 7(3), 373-385.
- Numna, C., & Chansawat, K. (2023.) A Study of Learning Achievement in Thai Literature by Using Creative Media from the Application for Grade 5 High School. *Ratchaphruek Journal*, 21(2), 1-16.
- Piaget, J. (1971). *Psychology and epistemology: Towards a theory of knowledge*. Grossman.
- Poompao, S., & Witchayapakorn, K. (2024). The Synthesis of Graduate Research on Literary Pedagogy at Silpakorn University and Naresuan University during 2007-2022. *FOYER: The Journal of Humanities, Social Sciences, and Education*, 7(1), 1-37.
- Puttameta, C. (1991). Imagery in Traiphum Phra Ruang. *Mamutsat Paritat: Journal of Humanities*, 20(2), 31-40.

- Rutsamejam, K. (2018). Thai Literature in Thailand 4.0 Era. *Journal of Information*, 17(1), 13-24.
- Seifert, K., & Sutton, R. (2009). *Educational psychology* (2nd ed.). Global Text Project. Wayback Machine.
- Sermasil, C., & Mavatakorn, S. (2023). The Creation of Electronic Knowledge Book on the Royal Barge Song in Thai Literature for Foreigners. *Journal of Language, Religion and Culture*, 12(1), 24-48.
- Srisai, C. (2020). *Basic Education Textbook on Thai Language, Literature, and Literary Works for Grade 12 (Matthayom 6)*. Institute of Academic Quality Development (Sathaban Phatthana Khunnaphap Wichakan).
- Steffe, L. P., & Gale, J. (2012). *Constructivism in education*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315810157>
- Su, J., & Yang, W. (2023). Unlocking the power of ChatGPT: A framework for applying generative AI in education. *ECNU Review of Education*, 6(3), 355-366.
- Thanawutthikul, K., & Ongardwanich, N. (2024). The Development of Thai Literature Analytical Reading Abilities of Prathomsuksa 6 students by Using GPAS5 Steps Learning with Infographics. *URU Journal of Integrated Sciences for Development*, 14(1), <https://so06.tcithaijo.org/index.php/GRAURU/article/view/272627>
- Wongsutthitham, N. (1990). *Thai literature of the Sukhothai period* (5th ed.). Ramkhamhaeng University.
- Wongwanich, S. (2000). *Classroom Action Research* (19th ed.). Chulalongkorn University Press.

Author

Thirawat Sibuirom

Khamcha-I Witthayakhan school

The Secondary Educational Service Area Office Mukdahan

E-mail: Thirawat.sibuirom@gmail.com

Belief in the ritual of paying homage to Kru Mor Lam Mang Tap Tao Tai Loei

Wirachai Kaeomat

Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University

Received: October 23, 2024

Revised: July 2, 2025

Accepted: August 4, 2025

Abstract

This research aims to study beliefs in the ritual of paying homage to teachers of the Morlam Maeng Tap Tao Tai Loei by using qualitative research methods. The research instruments consist of interview forms and focus group discussions. Data were collected from documents and through fieldwork with the target group who were experts, practitioners, and those involved in the beliefs in the ritual of paying homage to the teacher of the Morlam Maeng Tap Tao Tai Loei in the folk performance culture. The data were analyzed using a descriptive analysis method. It was found that the beliefs surrounding the ritual of paying homage to teachers of the Morlam Maeng Tap Tao Tai Loei group is a folk performing art. The performers of the ritual are usually people who have knowledge of the traditions and culture of the Morlam Maeng Tap Tao Tai Loei group. They are artists who have experience in performing the ritual of paying homage to the teachers. Preparing the area for the ceremony, preparing the offerings, and inviting participants to pay homage to the teachers is a way of showing respect to the teachers who teach the performing arts of the Morlam Maeng Tap Tao group. There is also a belief in the prohibition of standing during the ritual of paying homage to the teachers, prohibiting worship with red flowers, and prohibiting moving of the offerings, which is an expression of disrespect for sacred objects.

Keywords

Belief, Ritual Teacher Ceremonial, Mor Lam Mang Tap Tao Tai
Loei

ความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงด๋ำเต่าไทเลย

วิระชัย แก้วมาตย์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเรื่องความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงด๋ำเต่าไทเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงด๋ำเต่าไทเลย โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่มเก็บรวบรวมข้อมูลจากงานเอกสารและภาคสนาม จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงด๋ำเต่าไทเลย ในวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้าน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงด๋ำเต่าไทเลยเป็นพิธีกรรมที่อยุ่ในการแสดงพื้นบ้านของหมอลำแมงด๋ำเต่า ผู้ประกอบพิธีกรรมมักจะเป็นบุคคลที่มีความรู้ในประเพณีและวัฒนธรรมของหมอลำแมงด๋ำเต่าไทเลย เป็นศิลปินที่มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมไหว้ครู การเตรียมพื้นที่สำหรับจัดพิธี การจัดเตรียมเครื่องคาย และการเชิญชวนผู้เข้าร่วมการไหว้ครูเป็นการแสดงความเคารพต่อครูบาอาจารย์ที่สอนศิลปะการแสดงหมอลำแมงด๋ำเต่า และมีความเชื่อในการห้ามย่นในพิธีกรรมการไหว้ครู ห้ามบูชาด้วยดอกไม้แดง และห้ามเคลื่อนย้ายเครื่องบูชา การแสดงออกถึงความไม่เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

คำสำคัญ

ความเชื่อ, พิธีกรรมการไหว้ครู, หมอลำแมงด๋ำเต่าไทเลย

บทนำ

ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวอีสานเสมือนปรัชญาในการดำรงชีวิต โดยเกิดจากการสะสมความรู้ ประสบการณ์ และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภายใต้สภาพแวดล้อมและบริบททางสังคม ที่มีลักษณะเฉพาะตัว ผ่านเวลาและความเห็นดีเห็นงามร่วมกันของคนในสังคม ประเพณีส่วนใหญ่จะเกิดมาจากการเชื่อค่านิยม สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต และอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อคนในท้องถิ่น (Leela-lertsurakul, 2016) ในภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางด้านวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีที่บ่งบอกถึงความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา และรูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี (Sawatphanit, 1990) ทั้งนี้ ภาคอีสานมีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ มาแต่ครั้งอดีต ซึ่งจะแฝงอยู่ในการแต่งกาย ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การละเล่น การแสดง รวมทั้งข้อห้ามและภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ โดยสิ่งเหล่านี้จะถูกนำมาร้อยเรียงเข้าด้วยกันตามจารีตหรือฮีตของสังคมนั้น ๆ (Ruangsuan, 1982)

หมอลำไทเลยจัดว่าเป็นความเชื่อในพิธีกรรมของชาวอีสานอย่างหนึ่งที่ได้ให้ความสำคัญกับพิธียกอ้อ ยอครู (พิธีไหว้ครู) ตามความเชื่อของนักแสดงพื้นบ้านอีสาน เพื่อระลึกถึงครูบาอาจารย์ก่อนขึ้นทำการแสดงทุกครั้ง ความเป็นมาของหมอลำไทเลยที่เกี่ยวข้องกับแมงต๊อบแต่นั้นเป็นการละเล่นที่ได้รับการสืบทอดมา โดยการละเล่นแมงต๊อบแต่ได้รับอิทธิพลมาจากคนโบราณที่อาศัยอยู่ในเขตหลวงพระบาง เมื่อผู้คนอพยพมาอาศัยอยู่ในเขตลุ่มน้ำเลย และเมืองหล่มเก่า หล่มสัก จึงได้นำเอาการละเล่นแมงต๊อบแต่เข้ามา และทำให้เป็นมหรสพที่ชาวจังหวัดเลยถ่ายทอดกันมาถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของชนกลุ่มจังหวัดเลย และหล่มเก่า สะท้อนในตำนานขุนบรม อีกทั้งเอกลักษณ์ภาษาพูดยังปรากฏเหมือนกันในการออกเสียง

วิธีแปลงเสียงถ้อยคำให้เกิดทำนองยังคล้ายคลึงกันทั้งสองกลุ่ม หมอลำแมงต๋มเต้าไทเลยและปรากฏพบว่ามี การแสดงหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลยในพื้นที่ จังหวัดเลยทั่วไปเกือบทุกหมู่บ้าน (Banpla, 2012) เช่นเดียวกับ Sanngoen (2015) ได้กล่าวไว้ว่า “แมงต๋มเต้าไทเลยนี้ สืบทอดมาจากกลุ่มคนไทยและคนลาวที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยผ่านทางจังหวัดเพชรบูรณ์ และช่องทางการเชื่อมต่อกับจังหวัดเลย ซึ่งมีพรมแดนกันจังหวัดเลยกับประเทศลาว จึงกลายมาเป็นการแสดงหมอลำไทเลย” ปัจจุบันจังหวัดเลย มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของตนเองโดยเฉพาะภาษาพูด และการแสดงพื้นบ้านที่เรียกว่า “หมอลำไทเลย” (แมงต๋มเต้า) จึงสันนิษฐานว่า แมงต๋มเต้าเป็นชื่อที่เรียกการแสดงนี้มาก่อน ต่อมาหน่วยงานทางวัฒนธรรมจังหวัดเลยได้ศึกษาและค้นคว้าแล้วเปลี่ยนชื่อเป็น “หมอลำไทเลย”(Suanpradit, 1990)

แมงต๋มเต้า หมายถึง แมลงชนิดหนึ่งตัวสีดำ มีเขาสั้น ๆ พอมองเห็นอาศัยอยู่ในหนองน้ำทั่วไป ลำตัวมีลักษณะคล้ายเต่า คือ มีหลังนูน ปีกแข็งตัวเล็ก ปะปนกับแมงดานา บินได้ในอากาศ เมื่อเดินบนดินจะเดินเลี้ยวไปเลี้ยวมาไปมาอย่างรวดเร็ว ท่วงท่าดูน่าสนุกจึงนำเอาชื่อแมงต๋มเต้ามาเรียกเป็นชื่อการแสดงพื้นบ้าน ที่ถือเอาความสนุกสนานเป็นเกณฑ์ (Sanngoen, 2015) ในขณะเดียวกัน Maphet (2022) ได้กล่าวถึงหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลย ว่า “หมอลำแมงต๋มเต้า หมายถึง การละเล่นที่สมมุติผู้แสดงเป็นตัวละครตามเรื่องนิทานนิยายจากวรรณกรรมโบราณท้องถิ่นเขตจังหวัดเลย นิยมแสดงเรื่องท้าวโศวัตติ์ถิ่นทองกาละเกษ (นางมณีจันทร์) สุริวงศ์ จำปาสีต้นสมัยโบราณนิยมใช้ผู้ชายแสดงเนื่องจากออกท่าทางแสดงตลกขบขันได้ดีและมีความรู้เรื่องนิทานชาดกจากวรรณกรรมท้องถิ่นที่คัดลอกลงโบราณที่เรียกว่าหนังสือผูก ส่วนมากเป็นทั้งพระเอกนางเอก ตัวกษัตริย์มหีเหล่านี้คือตัวละครที่มีการแสดงเป็นแบบแผนด้านการร้องและออกท่าทาง ส่วนตัวละครที่แสดงตลกด้านท่าทางและคำพูด ได้แก่ พี่เลี้ยง เสนาอำมาตย์ม้า เรียกว่าตัวเบ็ดเตล็ด”

ทั้งนี้ Banpla (2012) ได้มีความเห็นเกี่ยวกับหมอลำดับเต้าไทเลย ว่า ในปัจจุบันหมอลำดับเต้าไทเลยยังคงเหลือเพียง 1 คณะที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่จับกลุ่มกันแสดงงานสำคัญ ๆ นั่นคือ คณะแมงตับเต้าบ้านน้ำพร ตำบลปากตม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย (Sanngoen, 2015) กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ประกาศขึ้นบัญชีให้ศิลปะการแสดงหมอลำแมงตับเต้าไทเลย เป็น 1 ใน 6 รายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ต้องได้รับการส่งเสริมและรักษาอย่างเร่งด่วน ซึ่งคณะแมงตับเต้าบ้านน้ำพร ได้ให้ความสำคัญกับพิธียกอ้อ ยอครู (พิธีไหว้ครู) ตามความเชื่อของนักแสดงพื้นบ้านอีสานเพื่อระลึกถึงครูบาอาจารย์ก่อนขึ้นทำการแสดงทุกครั้ง ความเจริญก้าวหน้าทั้งเทคโนโลยี วิทยาการต่าง ๆ ทำให้พิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต้าไทเลยดำรงอยู่ด้วยความยากลำบาก มีผู้เฒ่าผู้แก่เพียงไม่กี่คนที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต้าไทเลย ถ้าไม่อนุรักษ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้เท่าทันกระแสสังคมอาจเสื่อมสูญไป ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าประเด็นสำคัญในความเชื่อในพิธีกรรมของกลุ่มชาวไทเลยที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาค้นคว้ามาก่อน จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า พิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต้าไทเลย มีการแสดงที่ปรากฏเป็นเรื่องราว มีการร้องลำ เลาเรื่องราวและร่ายรำการตรวจกาย การไหว้ครูดนตรี รวมทั้งการละเล่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ และมีพ่อครูแม่ครูเป็นผู้เชื่อมความเชื่อในพิธีกรรมกับการแสดงเข้าด้วยกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของพิธียกอ้อ ยอครูของหมอลำแมงตับเต้าไทเลย คณะบ้านน้ำพร ที่ยังคงเหลือเพียง 1 คณะในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อเรื่องการระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ของนักแสดงพื้นบ้านอีสาน ที่จัดทำพิธีทุกครั้งก่อนขึ้นทำการแสดง และมีผู้ศึกษาพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต้าไทเลยไว้ในหลายมิติ แต่ทางด้านการเชื่อของพิธียกอ้อ ยอครูของหมอลำแมงตับเต้าไทเลยนั้นยังไม่มีผู้ใดศึกษา ผู้วิจัยคิดว่าการทำพิธีกรรมก่อนการแสดงนั้นน่าจะมาจาก

ความเชื่อที่ผ่านมา จึงทำให้มีความสนใจที่จะศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มแต่่าไทยเลย เพราะพิธีกรรมที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ได้เรียนรู้และเข้าใจความเชื่อของพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มแต่่าไทยเลย และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจที่จะศึกษางานด้านหมอลำแมงต๋มแต่่าไทยเลยในลำดับต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มแต่่าไทยเลย

ทบทวนวรรณกรรม

องค์ความรู้เกี่ยวกับหมอลำแมงต๋มแต่่าไทยเลย

ศิลปะการแสดงหมอลำไทยเลยจังหวัดเลยเป็นส่วนหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นตนเองโดยเฉพาะภาษาพูดและการแสดงพื้นบ้านที่เรียกว่า "หมอลำไทยเลย" (แมงต๋มแต่่า) สันนิษฐานว่า "แมงต๋มแต่่า" เป็นชื่อที่เรียกการแสดงนี้มาก่อน ต่อมาหน่วยงานทางวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้ศึกษาและค้นคว้าแล้วเปลี่ยนเป็นชื่อ "หมอลำไทยเลย" Sanngoen (2015) ได้กล่าวถึงหมอลำไทยเลย คือการแสดงพื้นบ้านของชาวจังหวัดเลย ประกอบด้วยการขับร้อง (ลำ) ฟ้อนรำ ประกอบดนตรีเป็นเรื่องราวจากวรรณกรรมท้องถิ่นคล้ายหมอลำหมู่ของชาวอีสานทั่วไป

การเล่นแมงต๋มแต่่า จากเอกสารวัฒนธรรมการพัฒนาวางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเลย "การเล่นแมงต๋มแต่่านี้ สมมุติผู้เล่นเป็นตัวละครตามวรรณกรรมหรือนิยายธรรมะ แผงคติดริยธรรมความเชื่อของกลุ่มชนท้องถิ่นบริเวณพื้นที่เขตจังหวัดเลย เป็นการการเล่นให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน Paengpipat (2001) กล่าวถึงลักษณะการแสดงแมงต๋มแต่่าไว้ว่า การแสดงแมงต๋มแต่่าเป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวตำบล

ห้วยไร่ ตำบลบ้านโสก ตำบลบ้านห้วย เป็นการแสดงหลังจากเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อเป็นการร่วมสนุกผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการประกอบอาชีพ และอีกอย่างเพื่อเป็นการระลึกรู้ถึงแมลงชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการทำอาหาร คือ แมงตบเต่า หรือในบางที่เรียกว่าแมงซีเต่า ซึ่งแมลงชนิดนี้อาศัยอยู่ในหนองน้ำต่าง ๆ ตามทุ่งนา ลักษณะของแมงตบเต่าเป็นตัวสีดำแข็ง ใต้ท้องของแมลงจะมีลักษณะแหลม ใช้ในการป้องกันตัว ซึ่งทางการละเล่นได้นำชื่อแมลงตบเต่ามาเป็นชื่อการแสดง Paengpipat (2001) เป็นการละเล่นพื้นเมืองชนิดหนึ่ง ซึ่งเล่นกันอยู่ในแถบพื้นที่ตอนเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ คือ อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า การละเล่นชนิดนี้เคยนิยมกันมากเมื่อสมัย 50 - 60 ปีมาแล้ว คล้ายการแสดงลิเก ปัจจุบันได้พัฒนามาเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง บำรุงและบพเจรจา ใช้ภาษาถิ่นกลุ่มภาษาหล่มซึ่งมีสำเนียงลาว ดังนั้น การละเล่นแมงตบเต่าบางครั้งจึงเรียกว่า ลิเกลาว เครื่องดนตรีใช้ประกอบการเล่น ได้แก่ ระนาดกลอง แคน ฉิ่ง พิณ ฉาบ ซอปี่ ผู้เล่นที่ออกมาเล่นครั้งแรกทุกตัวต้องร้องขึ้นต้นด้วยบทไหว้ครู เพื่อขอพรให้ผู้เล่นสามารถรำร่ายและขับลำโดยไม่ติดขัด จากนั้นจึงแนะนำตัวเองเล่นเป็นใครในเรื่องนั้น หมอลำไทเลยมักนิยมใช้วรรณกรรมถิ่นอีสานเรื่องต่าง ๆ และเรื่องจากบทละคร เช่น นกกระเจอก ท้าวสีทน นางสิบสอง ท้าวสุริวงศ์ การะเกด สังข์ทอง นางแตงอ่อน จำปาสี่ต้น พระเวสสันดร ท้าวผาแดง

จังหวัดเลยก่อนปี พ.ศ.2470 ประชาชนแถบนี้มีการละเล่นแมงตบเต่าไปแสดงตามงานบุญที่วัดและงานบุญแจกข้าว ฯลฯ ผู้แต่งหรือเจ้าของคณะจะหานักแสดงในหมู่บ้าน โดยดูท่วงท่าและลักษณะรูปร่างที่เหมาะสมจะแสดงเป็นตัวละครนั้น ๆ เช่น พระเอกจะมีผิวพรรณสดใส ชาวพอสสมควร ใบหน้าเป็นรูปไข่ ส่วนตัวนางเอกก็มีลักษณะนุ่มนวล เนื่องจากในสมัยโบราณพวกผู้หญิงไม่ได้เรียนหนังสือ ชาวบ้านนิยมดูคณะที่มีผู้ชายแสดงเพราะสามารถแสดงตลก และแสดงได้สมบทบาททำให้ผู้ชมเกิดความสุขสนาน

ครูผู้ฝึกจะนำเรื่องนิทานเหล่านี้มาเล่าให้เด็กเล็ก ๆ ฟัง โดยการอ่านแบบกลอนลำลำเนียงไทยเลย เขียนกลอนอ่าน 1 บท ข้างหน้า 3 คำ ข้างหลัง 4 คำ การสัมผัสจะนิยมสัมผัสสระ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ค่อยบังคับ

ความเชื่อ

ความเชื่อของสังคมอีสาน ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างผีบรรพบุรุษ และความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องสืบทอดกันมา โดยเชื่อว่าผีบรรพบุรุษเป็นผู้คุ้มครองลูกหลานในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข (Sae-Ueng, 2000) คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อที่มีอยู่ในปัจเจกชนแต่ละคน ซึ่งพยายามหาคำตอบในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผีเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มนุษย์มีความผูกพันกันและได้แสดงพฤติกรรมร่วมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี (Nanwan, 2009) ในทัศนคติของชาวบ้านมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ความเชื่อเรื่องผีถูกใช้ในการวางกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ผีเป็นสิ่งที่รู้สึกสัมผัสได้ อาจจะไม่ใช่ว่าระบบประสาททั้งห้า หากแต่เกิดขึ้นด้วยความเชื่อมั่นและศรัทธาที่ทำให้เกิดดุลยภาพในสังคมระดับชาวบ้าน แม้แต่ในราชสำนักไทยแต่เดิมพิธีกรรมต่าง ๆ ก็มีความเชื่อเรื่องผีเข้าไปปะปนอยู่มาก ความเชื่อเรื่องภูติผีนั้นฝังแน่นอยู่กับคตินิยมของคนไทยอย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่สมัยอดีต แม้แต่ทางบ้านเมืองก็ยังมีพระราชพิธีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูติผีอยู่ไม่น้อย ในรอบปีหนึ่ง ๆ เช่น การเซ่นสรวงพระเสื้อเมือง พระทรงเมืองและหลักเมือง รวมทั้งพิธีสวดสวนศติความสมัยอดีต โดยใช้พิธีลุยไฟ ดำน้ำ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของจำเลย ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวแสดงถึงความเชื่อที่มีต่อภูติผีวิญญาณทั้งสิ้น แม้แต่สมัยกรุงสุโขทัยซึ่งศาสนาพุทธกำลังเจริญรุ่งเรือง การนับถือผีสาบก็ยังมีนิยมนั่นอยู่ ปัจจุบันในท้องถิ่นอีสานบางแห่งความเชื่อเรื่องผีก็ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชุมชนอยู่มาก (Phumisak, 1981)

พิธีกรรมในการไหว้ครูหมอลำ

การแสดงหมอลำเชื่อว่าเป็นการแสดงที่มีครูบาอาจารย์อยู่เบื้องหลังการแสดงแต่ละครั้ง ซึ่งแต่ละคณะของหมอลำจะมีการไหว้ครูที่เรียกว่า ยกอ้อ ยกครู ในแต่ละปี โดยพิธีกรรมที่จัดขึ้นจะเชิญบรมครูในสายหมอลำแต่ละคณะมาร่วมงานเพื่อให้ระลึกถึงบรมครูและแสดงถึงความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ ซึ่งในบางครั้งเรียกว่า "ยกอ้อ ยกคาย" ได้เช่นกัน ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

“ยกอ้อ ยกคาย” เป็นคำเรียกรวม ๆ ในวัฒนธรรมอีสาน บ้างเรียกว่า “ยกอ้อ” หรือ “ตั้งคาย” หมายถึง การตั้งแต่งสิ่งของเครื่องการวะเพื่อไหว้ครู โดยสิ่งของเครื่องการวะนั้นเรียกว่า “คาย” หรือ “คายอ้อ” ปรีชา พิณทอง ปราชญ์คนสำคัญแห่งแผ่นดินอีสานได้อธิบายไว้ในหนังสือประเพณีโบราณไทยอีสานของท่านว่า “ของยกครู ไม่ว่าแต่ครูธรรมดาสามัญ แม้พระบรมครูคือ พระพุทธเจ้า เมื่อเราเข้าไปไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะต้องมีการสักการะ คือดอกไม้ธูปเทียนติดมือไปด้วย หากไม่มีก็มีมือสับนิ้วกราบแล้วยกมือขึ้นไหว้ท่าน เพียงเท่านั้นก็ถือเป็นการเคารพเทิดทูนครูไว้ในฐานะสูง สำหรับการเรียนมนต์ก็ต้องมีของบูชาครูด้วย ของบูชาครูนั้นแล้วแต่ครูจะสั่งของ บูชาครูทั่วไปได้แก่ขัน 5 ขัน 8 ขัน 5 เต็มยมีข้าวตอก 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่ ประทีป 5 คู่ เทียน 5 คู่ ส่วนขัน 8 ก็เพิ่มเป็น 8 คู่ แล้วเพิ่มขึ้นผืนแพรวา เหล้าก่อง ไช้หน่วยขวย 4 ขันหมากเบ็งซ้ายขวา ส่วนเงินแล้วแต่ครูจะสั่งของทั้งหมดนี้เรียกว่า คาย” (Wongprasit, 1989)

Wongprasit (1989) ได้กล่าวว่า คำว่า “คาย” มาจากคำว่า “การวะ” ในปัจจุบันผู้เฒ่าหลายท่านยังมีคำพูดติดปากว่า “คาย-ระ-วะ” จึงพูดย่อ ๆ ว่าคาย หมายถึงสิ่งของที่จัดเตรียมไว้สำหรับแสดงความคารวะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือครูอาจารย์ ซึ่งหากจะพิจารณาจากหลักการวะ 6 ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ปยุตโต) ได้รวบรวมไว้ในพจนานุกรม

พุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม อธิบายไว้ว่า “การวะ” หรือ คารวตา 6 (ความเคารพ, การถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือด้วยความหนักแน่นจริงจัง, การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญแล้ว ปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้องด้วยความจริงใจ – reverence; esteem; attention; appreciative action)

หากพิจารณาเรื่องกายอ้อโดยผิวเผินแล้วอาจจะเข้าใจว่ากายอ้อ เป็นความเชื่อของวัฒนธรรมผีหรือพราหมณ์ ไม่เกี่ยวกับคติทางพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงบริบทโดยรวมแล้วจะพบว่า คนอีสาน-ล้านช้าง ได้นำเอาหลักคารวตา 6 นี้เข้ามารวมอยู่ด้วย จะสังเกตได้จากจำนวนเลข 6 ที่หมายถึงสิ่งที่ต้องการวะ 6 อย่างในทางพุทธศาสนา ที่ถูกกำหนดเป็นเงินค่ากาย หรือจำนวนสิ่งของในกายอ้อ เช่น กายในพิธีการเสด็จหาคู่ครองที่เรียกว่า “เสียดสายมึงสายแนน” ได้กำหนดให้มีกายหรือเครื่องการวะ ประกอบด้วย “ขัน 5 ขัน 8 เงิน 6 สลึง ชินผืน แพรว หล้าก่อง ไข่น่วย สร้อย แหวน หวี แป้ง น้ำอบ น้ำหอม” หรือเงินค่ากายในการทำนํ้ามนต์หัวใจโพชนงค์ เพื่อรดให้กับผู้เป็นไข้ให้หาย ได้กำหนดให้มีกายหรือเครื่องการวะ ประกอบด้วย “ขัน 5 เงิน 6 บาท เทียนเวียนรอบศีรษะ” เป็นต้น

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสอันถาโถมจากนานาทัศนะที่เข้ามากระทบต่อมุมมองของคนไทย พิธีการยกอ้อยอวย ไหว้ครูบูชาคุณจึงถูกทำลาย มีคำถามมากมายว่ายังจำเป็นที่จะต้องใช้ พิธีกรรมยกอ้อยอวยอย่างไรในโลกใบเก่าเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์อีกต่อไปหรือไม่ เพราะหลายเรื่องทำไปโดยไม่มีครูก็สามารถเกิดประสิทธิผลเชิงประจักษ์ได้ดังขึ้นมาได้ ประเด็นทำลายเหล่านี้หากไม่พิจารณาหาคำตอบ อาจจะทำให้โลกอดีตกับโลกปัจจุบันแยกออกจากกันอย่างไม่มีวันเชื่อมติดก็เป็นได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นการแสดงโดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์

วิธีการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากประชากรและกลุ่มเป้าหมายจำนวน 20 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลย ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) และกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (General Informant) โดยการเลือกแบบเจาะจง

1.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) จำนวน 5 คน กลุ่มนี้ต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้เชิงลึกในด้านความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลย โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ ปรมาจารย์ชาวบ้าน

1.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) จำนวน 5 คน กลุ่มนี้ต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้หมอลำแมงต๋มเต้าไทเลย เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลย ซึ่งประกอบด้วย นักร้อง นักแสดง

1.3 กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (General Informant) จำนวน 10 คน กลุ่มนี้ต้องเป็นบุคคลที่เป็นผู้รับชม โดยการเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลย

2. ระยะเวลาในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านระยะเวลาและขั้นตอนในการวิจัยเป็นเวลาจำนวน 1 ปี นับตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2566 - เดือนเมษายน พ.ศ. 2567

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ (Interview) และแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลย ซึ่งมีรายละเอียด คือ

3.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) สามารถแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งผู้วิจัยใช้สัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลย โดยใช้เครื่องมือนี้กับกลุ่มผู้รู้ (Key Informant) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) และกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (General Informant) เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลย โดยใช้วิธีการจดบันทึก การถ่ายวีดิทัศน์ การถ่ายภาพ และการบันทึกเสียง และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ใช้สัมภาษณ์แบบเปิดกว้างโดยไม่จำกัดคำตอบ โดยใช้กับทั้ง 3 กลุ่มรวมด้วย ทั้งกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง

3.2 แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้การพูดคุยสนทนาแบบสนทนากลุ่มซึ่งเน้นการสนทนา ถกเถียง อภิปรายของบุคคลที่มีความรู้หรือมีประสบการณ์ โดยสนทนากับกลุ่มผู้ปฏิบัติ กำหนดกลุ่มสนทนา 5 คน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแยกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อที่จะสามารถตอบคำถามงานวิจัยตามที่ได้กำหนดไว้ โดยมีวิธีการเก็บข้อมูล 2 ลักษณะ ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยการจัดทำหนังสือและติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นการศึกษาเอกสารที่มีประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ ความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครู หมอลำแมงต๋มเต่าไทเลยระหว่างปี 2539 - 2567 ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากเอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ บทความ วารสาร ที่ได้จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ หนังสือตำราจากห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ รวมถึงรวบรวมข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม มีลำดับขั้นตอน คือ จัดทำหนังสือและติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งหนังสือพร้อมติดต่อประสานงาน นัดหมายกำหนดการในการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 20 คน จากกลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้ที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนามอยู่ระหว่างวันที่ 1 - 30 กันยายน 2567 โดยใช้เครื่องมือในการสัมภาษณ์ คนละ 30 นาที ใช้การนัดล่วงหน้า 1 วัน ต่อ 2 คน ทั้งหมด 10 คน และสนทนากลุ่ม 1 ชั่วโมง จำนวน 10 คน กระบวนการสนทนากลุ่มเริ่มจากการชมการแสดงร่วมกับชาวบ้านก่อน จากนั้นทำการนัดแนะเพื่อการสนทนา ถกเถียง อภิปรายของบุคคลที่มีความรู้ หรือมีประสบการณ์ จากข้อคำถามสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว

4.3 นำข้อมูลที่ได้จากการลงสนามมาวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนสมบูรณ์ หากพบข้อบกพร่องหรือข้อมูลไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองอีกครั้ง จนกว่าข้อมูลจะมีความถูกต้องสมบูรณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ การวิจัยรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยนำข้อมูลเหล่านั้นมาเรียบเรียงตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และพรรณนาข้อมูลเหล่านั้นออกมาโดยอิงความเป็นจริง

ผลการวิจัย

1. พิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลย

พิธีกรรมไหว้ครูหมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีความสำคัญในสังคมของหมอลำ โดยเฉพาะหมอลำแมงตับเต่าไทเลย ผู้ประกอบพิธีกรรมมักจะเป็นบุคคลที่มีความรู้ในประเพณีและวัฒนธรรมของหมอลำแมงตับเต่าไทเลย เช่น ศิลปินที่มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมไหว้ครู ซึ่งรวมถึงการเตรียมพื้นที่สำหรับจัดพิธี การจัดเตรียมเครื่องคาย และการเชิญชวนผู้เข้าร่วมการไหว้ครูเป็นการแสดงความเคารพต่อครูบาอาจารย์ที่สอนศิลปะการแสดงหมอลำแมงตับเต่า (ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้รู้ คนที่ 1, 4)

1.1 เครื่องประกอบพิธีกรรม ก่อนการประกอบพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลย ขึ้นเตรียมการก่อนประกอบพิธีกรรม จะทำก่อนการแสดงประมาณ 1 ชั่วโมง นักแสดงมีความเชื่อว่าครูจะช่วยอวยชัย دلใจให้ร้อง ให้รำ และให้การแสดงราบรื่น จึงต้องมีพิธีกรรมการไหว้ครูก่อนขึ้นแสดงทุกครั้ง โดยกล่าวการไหว้เป็นภาษาถิ่น ซึ่งจะจัดเตรียมเครื่องไหว้ต่าง ๆ 10 อย่าง ได้แก่ 1) เหล้า 1 ขวด 2) แป้งหอม 1 กระป๋อง 3) น้ำหอมไทย 1 ขวด 4) ไข่ไก่ต้ม 1 ฟอง 5) ด้ายขาว 1 ใจ 6) เทียนขี้ผึ้งหนักหนึ่งบาท 1 คู่ เทียนเล็ก 5 คู่ 7) ธูปหอม 3 ดอก 8) ดอกไม้ 5 คู่ 9) ผ้าขาวใหญ่ 1 วา และ 10) เงิน 12 บาท

Figure 1 The picture shows 10 items of offerings to teachers.

Note. From Wirachai Kaeomat

1.2 ภาษาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม การไหว้ครูหมอลำแมงต๋ำเต้าไทเลย มักจะใช้ภาษาท้องถิ่นไทเลยในการประกอบพิธี เพื่อแสดงถึงความเคารพและสำนึกในคุณูปการของครูที่สอนศาสตร์การแสดงหมอลำแมงต๋ำเต้าไทเลย อาจมีการใช้บทสวดหรือคำทำนองที่ร้อยเรียงให้ไพเราะเพื่อสื่อความรู้สึก ความหมาย และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ลึกซึ้งในระหว่างประกอบพิธีไหว้ครู ตลอดจนเป็นการสร้างบรรยากาศที่น่าเคารพในพิธีกรรม นอกจากนี้ ยังมีการแสดงศิลปะการฟ้อนรำและร้องเพลงที่แสดงออกถึงความ เป็นเอกลักษณ์ของหมอลำแมงต๋ำเต้าไทเลย (ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้รู้ คนที่ 2, 3, 5)

1.3 สัญลักษณ์ที่ใช้สื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋ำเต้าไทเลย (ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ปฏิบัติ คนที่ 1, 2, 3, 4, 5)

1.3.1 เหล้า ที่ใช้เป็นเครื่องบูชาในพิธียกกายอ้อ สันนิษฐานว่าใช้เหล้าอาจกล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งมาจากพื้นฐานการดำรงชีวิตของชาวอีสาน โดยเฉพาะศิลปินจะนิยมชมชอบการดื่มเหล้าเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้การใช้เหล้าในพิธียกอ้อของศิลปินพื้นบ้านมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครูเบื้องบนได้ดื่มกินเพราะเป็นสิ่งที่เคยชื่นชอบในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ การใช้เหล้าในพิธียกอ้อจึงมีผลต่อ

ความมั่นใจของศิลปินว่าเมื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ตนนับถือบังเกิดความพึงพอใจแล้วจะบันดาลให้การแสดงเกิดความสนุกสนานจนเป็นที่นิยมชมชอบของผู้ชม

1.3.2 แบ่งผู้หนึ่งกระป๋อง สื่อถึงการบูชาครูด้วยรูปกายที่สะอาดสวยงามพร้อมกับจิตใจอันบริสุทธิ์ดั่งสีขาวของแบ่ง โดยทั่วไปศิลปินพื้นบ้านหมอลำแมงต๋มแต่ไทยเลยเชื่อกันว่าหากใช้แบ่งปะหน้าหรือประพรมลงบนเครื่องดนตรีก่อนการแสดง ครูเทวดาจะสะกดให้ผู้ชมเกิดความพึงพอใจและหลงใหลในการแสดง ศิลปินบางท่านยังลงคาถากำกับในขณะประแป้งโดยเชื่อว่าจะทำให้เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม อีกนัยหนึ่งการประแป้งเป็นการใส่ในรายละเอียดต่าง ๆ และเสริมเติมแต่งในการแต่งตัวของศิลปินเพื่อให้เกิดความสวยงามเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ชม

1.3.3 น้ำหอมหนึ่งขวด มีจุดประสงค์คล้ายกับการใช้แบ่งผู้หนึ่งเพื่อเพิ่มกลิ่นหอมให้มีสีสันบรรยากาศในการแสดงหรือเอาไว้ประพรมน้ำมันต์ใส่เครื่องดนตรีและอุปกรณ์การแสดง

1.3.4 ไขไก่ต้มสุกหนึ่งพอง การใช้ไขไก่ในเครื่องกายอ้อของศิลปินหมอลำแมงต๋มแต่ไทยเลย ไขถือเป็นสิ่งบริสุทธิ์ที่ถูกห่อหุ้มอย่างดีด้วยเปลือกที่เปราะบางต้องการการดูแลรักษาอย่างทะนุถนอมมิให้แตกร้าวก่อนฟักออกมาเป็นตัว จึงเป็นสัญลักษณ์แทนการเริ่มต้นความรู้ของผู้เรียนและยังหมายถึงการทำให้บริสุทธิ์ดั่งเช่น สีขาวของไข

1.3.5 ด้ายขาว 1 ไจท่ามาจากฝ้าย มักนำมาผูกเป็นสัญลักษณ์สายสัมพันธ์ของนักแสดงและสื่อถึงความบริสุทธิ์เหมือนสีขาวของด้าย

1.3.6 เทียนขี้ผึ้งหนึ่งคู่ ศิลปินเชื่อว่าเทียนที่ไขบูชาพระรัตนตรัยนั้นต้องเป็นเทียนที่บริสุทธิ์ ดังนั้น การจัดเทียนที่เป็นคู่ไว้ในเครื่องกายอ้อหมายถึงการบูชาพระธรรมและพระวินัยของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นมงคลตามหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา

1.3.7 รูปหอมสามดอก การบูชาด้วยรูปเชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์ของการเคารพบูชาพระรัตนตรัยในพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ หรืออีกนัยหนึ่งเชื่อว่ารูปเป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้าสามประการ อันประกอบไปด้วย พระวิสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ

1.3.8 ชันห้า ชันในภาษาถิ่นอีสานหมายถึงพานหรือภาชนะ อาจทำด้วยโลหะ ไม้ไผ่ หรือหวายที่สานขึ้นสำหรับตั้งเครื่องบูชา ศิลปินนิยมใช้งานหรือถาดรองเนื่องจากหาได้ง่ายและสะดวกแก่การใช้งาน ชันในพิธียกคาย้อจำแนกเป็นชันห้าและชันแปด มีความแตกต่างกัน ชันห้าหมายถึงเครื่องสักการบูชา ประกอบด้วย รูป เทียน และดอกไม้อย่างละห้าคู่ ส่วนชันแปดหมายถึง เครื่องสักการบูชา ประกอบด้วย รูป เทียน และดอกไม้อย่างละแปดคู่ ชันแปดมักใช้ในการบูชาที่สูงขึ้นไป เช่น บูชาพระรัตนตรัย หรือครูบาอาจารย์ในระดับที่สูงกว่า ในพิธีไหว้ครูหมอลำแมงตบเต้าไทเลยจะใช้ชันห้าที่สันนิษฐานได้ว่าได้รับแนวความคิดมาจากเรื่องชันห้า หรือเบญจขันธ์อันกล่าวถึงองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์โดยแสดงออกเป็นห้ากองตามหลักพุทธศาสนา ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

1.3.9 ผ้าขาวหนึ่งวา ความเชื่อในการใช้ผ้าเป็นหนึ่งในเครื่องคาย้อสันนิษฐานว่ารับมาจากวัฒนธรรมของชาวอินเดียโบราณ กล่าวคือผู้ที่อยู่ในวรรณะพราหมณ์มักนิยมห่มผ้าเฉียงบนบ่าซ้าย โดยเปิดบ่าขวาไว้สำหรับใช้มือและใช้บ่าขวาสักการะเทพเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับคตินิยมของชาวไทยพุทธเนื่องจากชาวไทยเชื่อว่าทิศทักษิณเป็นทิศสถิตของครู เพราะฉะนั้นการหันหน้าสู่ทิศตะวันออกของบ่าขวาก็เปรียบเสมือนที่สถิตของครูและใช้ผ้าสีขาวหรือผ้าถุงขาวเพื่อแสดงถึงการรักษาความบริสุทธิ์ การมอบผ้าขาวจึงหมายถึงการสักการบูชาด้วยจิตอันบริสุทธิ์ของผู้บริสุทธิ์

1.3.10 เงินเหรียญจำนวน 12 บาท ชาวอินเดียโบราณนิยมใส่น้ำใน ถาดเพื่อเป็นการบูชาเทพเจ้าและขอพรให้เกิดความร่ำรวยและการใช้เงินใน พิธียกคายอ้อนนั้นเป็นการแสดงถึงความต้องการให้ครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับ ทรัพย์สินไว้ใช้ จึงบูชาด้วยเงินเช่นเดียวกันกับชาวอินเดียตามที่กล่าวมา

1.4 ลำดับการไหว้ครู การประกอบพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมง ตับเต่าไทเลย และขั้นตอนการแสดงหมอลำแมงตับเต่าไทเลย ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน มีดังนี้

1.4.1 ขั้นตอนเตรียมการพิธีไหว้ครูก่อนการแสดง เป็นการเตรียม เครื่องประกอบพิธีกรรม 10 อย่าง ได้แก่ เหล้า 1 ขวด แป้งหอม 1 กระป๋อง น้ำหอมไทย 1 ขวด ไขไก่ต้ม 1 ฟอง ด้ายขาว 1 ใจ เทียนขี้ผึ้งหนักหนึ่งบาท 1 คู่ เทียนเล็ก 5 คู่ รูปหอม 3 ดอก ดอกไม้ 5 คู่ ผ้าขาวใหญ่ 1 วา และ เงิน 12 บาท

1.4.2 ขั้นตอนประกอบพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลย เริ่มต้นด้วย

ขั้นที่ 1 หัวหน้าคณะจะจุดธูปเทียนบูชาครู เพื่อครู อาจารย์ และสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลให้ผู้แสดงแสดงได้ดีสมบทบาท ทั้งการฟ้อน การร้อง และการเจรจา จนทำให้คนดูเกิดความประทับใจ เมื่ออธิษฐานเสร็จ หัวหน้า คณะจะเอาแป้งหอม กับน้ำหอมแจกจ่ายให้ทุกคนประพรมหน้า และชวนให้ ทุกคนได้ดื่มหรือจิบเหล้า เพราะเชื่อว่าของที่ยกครูแล้วเป็นของที่มีเสน่ห์แล้ว เก็บเครื่องยกครูไว้ในที่ที่เหมาะสม จากนั้นจึงเริ่มการแสดง โดยกล่าวเป็นภาษา ถิ่น ดังนี้

“ขอให้เทวดาฟ้าดินทั้งหลาย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวง จงดลบันดาลให้การแสดงแมงต๋บเต้าของเฮา ให้เป็นที่ชื่นชนให้เป็นที่รู้จัก ให้ทุก ๆ คนได้ยินได้รู้ เพราะว่าทางคณะแมงต๋บเต้าของเฮานี้อยู่กับสืบสาน ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของเฮา ขอให้บูรพาจารย์ผู้ให้ความรู้ ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาทุกผู้ทุกคน พวกข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมเอากัน ไม่ เงิน ขอให้ การแสดงของเฮา อย่าให้ผิดให้พลาด ขอให้ทุกผู้ทุกคนอยู่ร่วมกับช่วยกัน รักษาวัฒนธรรมพื้นเมืองของเฮา ให้อยู่ต่อ ๆ ไป ขอให้ทุกคนมีความพร้อม เปรียงมีความสามัคคีในหมู่คณะ บ่ให้ผิดให้พลาด บ่ให้ขาดให้พร่อง ให้อยู่ ร่วมกันสมานสามัคคีทุกผู้ทุกคนที่อยู่ที่นี่เทอญ”

Figure 2 The picture shows paying homage to the teachers before the performance

Note. From Wirachai Kaeomat

ขั้นตอนที่ 2 นักดนตรีจะเล่นดนตรีเพื่อโหมโรงเป็นสัญญาณให้นักแสดงเตรียมตัวขึ้นแสดง และในขณะเดียวกันก็เป็นการเชิญชวนให้ผู้ชมที่อยู่ละแวกใกล้ ๆ หรือคนที่ต้องการดูการแสดงเข้ามาชมการแสดงพร้อม ๆ กันเพลงที่พบในการแสดงแมงต๋บเต้า มี 6 เพลง คือ

1) เพลงโหมโรง เมื่อทำการไหว้ครูเสร็จเรียบร้อยแล้ว นักดนตรีจะบรรเลงเพลงโหมโรงเป็นเพลงแรกก่อนที่หัวหน้าคณะจะออกมากล่าวเรื่องย่อและเริ่มการแสดง เป็นการเชิญชวนให้ผู้ที่อยู่บริเวณนั้นได้ทราบว่ากำลังจะมีการแสดงแมงตบเต่า เพลงโหมโรงของคณะศิลปบัณฑิตเป็นการนำเพลงที่ใช้ในการบรรเลงประกอบการแสดงแมงตบเต่ามาบรรเลงต่อเนื่องกัน โดยไม่ได้เรียงว่าจะต้องใช้เพลงใดก่อนหลัง แล้วแต่ละคนจะเป็นผู้ขึ้นเพลง แต่จะบรรเลงให้ต่อเนื่องกันเมื่อเพลงหนึ่งจบจะขึ้นเพลงใหม่ทันทีนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวง เพลงที่ใช้บรรเลง ได้แก่ เพลงนางนาค เพลงสร้อยสนตัด และเพลงอกระบำ

2) เพลงอกระบำ จะใช้บรรเลงประกอบการแสดงอกระบำ ซึ่งเป็นการแสดงชุดแรกก่อนที่จะเริ่มดำเนินเรื่องราวโดยมีทำนองไม่เร็วมาก

3) เพลงนาค เป็นเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงและบรรเลงเวลาตัวละครนางรำทำการแสดง 2 ช่วง ช่วงแรกตอนออกมาจากเวทีเพื่อจะแสดงแต่ละฉาก และอีกช่วงใช้บรรเลงเมื่อนางรำขับร้องเสร็จ เมื่อบรรเลงจบเพลงระนาดจะกรอเสียงเพื่อส่งสัญญาณให้ผู้แสดงเตรียมขับร้องเพลงต่อไป

4) เพลงสร้อยสนตัด เป็นเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงและบรรเลงเวลาตัวละครตัวพระ ทำการแสดง 2 ช่วง ช่วงแรกตอนออกมาจากเวทีเพื่อจะแสดงแต่ละฉาก และอีกช่วงใช้บรรเลงเมื่อนางรำขับร้องเสร็จ เมื่อบรรเลงจบเพลง ระนาดจะกรอเสียงเพื่อส่งสัญญาณให้ผู้แสดงเตรียมขับร้องเพลงต่อไป โดยนักดนตรีจะสังเกตว่าถ้าผู้แสดงร้องว่า "แท่นว" ต้องรับด้วยเพลงสร้อยสน

5) เพลงเชิด ใช้สำหรับตัวละครเดินทางไกลด้วยการวิ่ง หรือขี่ม้า และใช้ตอนตัวละครต่อสู้กัน

6) เพลงลำแคน ในอดีตที่มีแคนจะเป็นการเดินสอด ขณะที่เป่าแคนจะต้องใช้ไหวพริบในการด้นกลอนตามคำร้องของผู้แสดง โดยผู้แสดงจะร้องเป็นทำนองหมอลำเพื่อขอบคุณผู้ชมในช่วงสุดท้ายของการแสดง เพลงลำแคน

มีจังหวะสนุกสนาน นักแสดงทุกคนออกมารำด้านหน้า และกล่าวคำขอบคุณ
และอำลาผู้ชม ปัจจุบันเป็นการเล่นดนตรีคลอตอนกล่าวคำขอบคุณ

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงแมงตับเต่าในปัจจุบัน ได้แก่
ระนาด กลอง ฉิ่ง ฉาบเล็ก และพิณ

Figure 3 The picture shows musical instruments used in Mor Lam Mang Tap Tao Tai Loei.

Note. From <https://fliphtml5.com/vuosi/laow/basic>

ขั้นตอนที่ 3 เมื่อถึงเวลาเริ่มการแสดงจะมีการเกริ่นนำเรื่องย่อที่จะ
ทำการแสดง เรื่องที่นิยมแสดง เช่น เรื่องท้าวโศภิต ท้าวลิ้นทอง กาพะเกด
(นางมณีจันทร์) ท้าวสุริวงศ์ จำปาสีตัน นางแตงอ่อน ท้าวลิ้นทอง การแสดง
แมงตับเต่าไทเลยนั้นแฝงด้วยคติธรรมและความเชื่อ มักแสดงในงานบุญออก
พรรษาที่วัด งานประเพณีบุญหลวง งานผีตาโชน งานบุญแจกข้าว ขั้นตอนนี้
หัวหน้าคณะจะกล่าวเรื่องย่อให้ผู้ชมทราบเรื่องราวที่จะแสดงว่าเป็นอย่างไร
และมีความน่าสนใจอย่างไร เพื่อให้ผู้ชมคอยติดตามการแสดงจนจบเรื่อง
ซึ่งเป็นการจูงใจให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนาน และลุ้นในการแสดงทุกฉากทุกตอน

Figure 4 The picture shows the introduction of the troupe leader.

Note. From Wirachai Kaeomat

ขั้นตอนที่ 4 การเริ่มออกระบำ ดนตรีจะบรรเลงเพลงออกระบำ เพื่อให้ผู้แสดงออกมาระบำตามจังหวะดนตรีตามเนื้อเรื่องที่ได้ดำเนินเรื่องไว้ คณะหมอลำไทเลยออกมาขับลำแมงต๊อบเต่า โดยใช้แคนและซอบังคลอเสียง ลำ พากย์ เจริญกันออกรส บ้างก็แสดงทำนองเดินดง ชมธรรมชาติในนาชนิด

Figure 5 The picture shows a woman's costume, wearing a local sarong with a draped shoulder cloth.

Note. From <https://www.thaipost.net/main/detail/46227>

Figure 6 The picture shows a set of male characters wearing a chong kraben and decorated with magnificent necklaces.

Note. From <https://www.thaipost.net/main/detail/46227>

ขั้นตอนที่ 5 จากนั้นดำเนินการแสดงตามท้องเรื่อง นักดนตรีและนักแสดงจะแสดงตามท้องเรื่องในตอนนั้น ๆ จนจบตอน

Figure 7 The picture shows the performance according to the story.

Note. From Wirachai Kaeomat

ขั้นตอนที่ 6 เมื่อแสดงเสร็จแล้ว นักแสดงจะออกมากล่าวขอบคุณผู้ชมและจบการแสดงหรือที่เรียกว่า ลาโรง เมื่อแสดงจบตอนนั้น ๆ แล้วนักแสดงทั้งหมดจะออกมาด้านหน้าเวทีเพื่อทำการลำแคน โดยนักแสดงจะขับร้องเพลงเพื่อขอบคุณผู้ชม ศาสตร์ศิลป์ล้ำค่านี้ยังรวมถึงเครื่องแต่งกายของหมอลำไทเลย ที่แสดงถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมอลำ ตัวละครชายจะสวมเครื่องประดับศีรษะ เรียกว่ากระโจม หรือภูษาหรือมงกุฏของภาคกลาง ทำจากวัสดุต่าง ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น กระดาษ ใบลาน หรือสังกะสีประดับประดาด้วยดินเงินดินทอง นิยมนุ่งผ้าพันขาไก่หรือโจงกระเบนกับเสื้อคอปิด พร้อมประดับด้วยสร้อยสังวาล ส่วนตัวละครหญิงมักสวมผ้าขึ้นพื้นเมืองมีเชิง เสื้อแขนกระบอก พาดด้วยสไบสีสันทวยงาม

รูปแบบพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลย สำหรับผู้สอน ผู้บอกบท ผู้สอนท่ารำ ผู้สอนดนตรี หัวหน้าคณะ นักแสดง และนักดนตรีที่ร่วมพิธีก่อนการแสดงมีขั้นตอนโดยสรุปคือ เตรียมการ ประกอบพิธีตรวจกายไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลย เตรียมพร้อมในการแสดงให้ผู้คนได้รับชมจนจบตอน

2. ความเชื่อพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลย

2.1 ความเชื่อเรื่องการห้ามยืมในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลย ในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลย เป็นธรรมเนียมที่สำคัญและถือว่าเป็นพิธีกรรมที่ศิษย์ให้ความเคารพ เทิดทูนครูบาอาจารย์ผู้ถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้ให้กับศิษย์ การก้มไหว้แทนการยืมเป็นการแสดงถึงความเคารพอย่างสูงต่อครูบาอาจารย์ ทำให้ผู้แสดงหรือผู้ที่มาร่วมพิธีแสดงถึงความนอบน้อมและหวงแหน และทำให้บรรยากาศในพิธีนั้นมีความเป็นทางการและศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้ผู้ร่วมพิธีเกิดสมาธิและจิตใจที่สงบ การไหว้ครูเป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณ การยืมไหว้จะไม่เพียงแต่ทำให้ดูไม่เหมาะสม แต่ยังเสี่ยงต่อการทำลายมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

การแสดงถึงความเคารพในศิลปะการแสดงหมอลำ หมอลำ ไม่ได้หมายถึงเพียงครูผู้สอนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงศิลปินทุกคนที่มีส่วนร่วมในงาน แม้กระทั่งผู้ชมก็ถือเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องเคารพต่อศิลปะนี้ การไม่ยืนไหว้ครูจึงเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อรักษาความเคารพและความศักดิ์สิทธิ์ที่หมอลำไทเลยมียาวมาอย่างต่อเนื่อง (ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้รู้ คนที่ 2, 3)

2.2 ความเชื่อเรื่องการห้ามบูชาด้วยดอกไม้แดงในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่า การห้ามบูชาด้วยดอกไม้แดงในพิธีไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลานั้น มีความเชื่อและเหตุผลทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความหมายและสัญลักษณ์ของสีต่าง ๆ โดยเฉพาะสีแดงที่มักมีความหมายที่หลากหลายและซับซ้อน เหตุผลหลักที่ห้ามบูชาด้วยดอกไม้แดง มีดังนี้ สีแดงเป็นสีแห่งความตาย ในความเชื่อสีแดงมักมีความเกี่ยวข้องกับความตาย การสูญเสีย และสิ่งที่เป็นอัปมงคล ดังนั้น การนำดอกไม้สีแดงไปใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขอพรหรือความเจริญก้าวหน้า จึงถือเป็นการนำสิ่งที่ไม่เป็นมงคลเข้ามาในพิธี และสีแดงยังหมายถึงราคา ซึ่งอาจถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับครูบาอาจารย์ อีกทั้งสีแดงเป็นสีแห่งความโกรธ ความรุนแรง และความเกลียดชัง ซึ่งเป็นอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในพิธีกรรมของหมอลำแมงตับเต่า หมอลำแมงตับเต่าเป็นศิลปะการแสดงที่มีความเชื่อและพิธีกรรมเฉพาะตัว ซึ่งอาจมีข้อห้ามหรือข้อกำหนดในการใช้สีสันทันที่แตกต่างไปจากความเชื่อทั่วไป ดังนั้น การห้ามบูชาด้วยดอกไม้แดงในพิธีไหว้ครูหมอลำแมงตับเต่าไทเลานั้น เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และเป็นความเชื่อเฉพาะของหมอลำแมงตับเต่าเอง การปฏิบัติตามข้อห้ามนี้จึงเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อครูบาอาจารย์และความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ความเชื่อและพิธีกรรมทางวัฒนธรรม (ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้รู้ คนที่ 1, 5)

2.3 ความเชื่อเรื่องการห้ามเคลื่อนย้ายเครื่องบูชา ความเชื่อเรื่องการห้ามย้ายเครื่องบูชานั้นก็ถือเป็นสื่อกลางที่เชื่อมต่อกันระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ การจัดวางเครื่องบูชาในตำแหน่งที่ต้องตามพิธีกรรม จะเป็นการเปิดช่องทางให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนิมนต์มาประทับหรือให้พรแก่ผู้ประกอบพิธี การจัดวางเครื่องบูชาในตำแหน่งพื้นที่ที่กำหนดไว้ จะถือเป็น การสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาชั่วคราว การเคลื่อนย้ายอาจทำลายความ ศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่นั้นได้ และการเคลื่อนย้ายเครื่องบูชาอาจถูกมองว่าเป็น การไม่ให้เกียรติและไม่เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนิมนต์มา และยังเพื่อ เป็นการรักษาขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม การสืบทอด การปฏิบัติอย่าง เคร่งครัดเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษและการรักษา เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังนั้น การห้ามเคลื่อนย้ายเครื่องบูชา ในพิธีไหว้ครูหมอลำแม่เต้าไทเลย ไม่ใช่เพียงแค่ความเชื่อ แต่ยังเป็น การแสดงออกถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการสืบทอดมรดกทาง วัฒนธรรม (ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้รู้ คนที่ 3, 4)

3. ความสัมพันธ์ พิธีกรรม และความเชื่อของพิธีการไหว้ครูหมอลำแม่เต้าไทเลย

ความสัมพันธ์ความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแม่เต้าไทเลยแสดงถึงองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน ความเชื่อในพิธีกรรม ได้นำ 3 สิ่งนี้ถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมใช้ในการแสดงพื้นบ้านของชาวจังหวัดเลย ประกอบด้วย การขับร้อง (ลำ) ฟ้อนรำ ประกอบดนตรีเป็นเรื่องราวจากวรรณกรรมท้องถิ่นคล้ายหมอลำหมู่ของชาวอีสานทั่วไป ซึ่งสามารถใช้รักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย พร้อมทั้งให้ความบันเทิงใจ ผู้ชมการแสดงจึงได้รับทั้งความสนุกสนานและข้อคิดสอนใจให้ได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนี้จะเป็นการขับลำเพื่อให้เกิดความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการรักษาโรค การสร้างขวัญกำลังใจ การสื่อสารกับพลังลี้ลับ ที่ใช้ตัวผู้ขับลำหรือฟ้อนรำเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับพญานา

ผีฟ้า หรือวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการฟ้อนและขับลำ ความเชื่อได้นำมาสู่พิธีกรรม “แมงต๋ับเต่า” และนาฏกรรมที่นำมาประกอบใน พิธีนั้นมีความสัมพันธ์ ใน 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติสังคมและชุมชนของชาวไทยเลย เป็นความสัมพันธ์ด้านสังคมที่สะท้อนการปฏิบัติต่อกัน เกิดความเป็นน้ำหนึ่ง อันเดียวกัน ให้ความสำคัญในระบบเครือญาติเป็นอย่างมาก ได้รับการ ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ นอกจากจะเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการแสดง ความเพลิดเพลินแล้วยังเชื่อว่าสามารถรักษาอาการป่วยให้หายดี แล้วยังเป็น การเล่นเพื่อให้เกิดความบันเทิง สนุกสนาน ชาวไทยเลยจะมาร่วมพิธีกันเป็น จำนวนมาก เสียงเพลงของวงดนตรีการบรรเลงเพลงในจังหวะที่เร่งเร้า ดังอึกทักเป็นการบอกให้รู้ว่าพิธีกรรม “แมงต๋ับเต่าได้เริ่มขึ้นแล้ว” ผู้มาร่วม พิธีกรรมที่หัวเราะหัวร้องด้วยความขบขัน ชำชื่น สนุกสนาน เมื่อมีการรำใน แต่ละฉาก พิธีกรรม หรือจากการที่แมงต๋ับเต่าได้เลียนแบบอากัปกิริยา ท่าทาง เป็นนาฏกรรมหรือพฤติกรรมแปลก ๆ ของเรื่องต่าง ๆ ที่แสดงออกมา เห็นได้ในทุกขั้นตอนของพิธีกรรม 2) มิติการประกอบอาชีพและการทำมาหา กิน เป็นความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตในด้านอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร ชาวไทยเลยในชุมชนยึดการทำนาปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก สร้างรายได้และ เลี้ยงปากท้อง นาฏกรรมที่พบในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งแมงต๋ับเต่า ผีตาโขน จึงเกิดขึ้นในลักษณะการเลียนแบบพิธีการจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจดินฟ้าอากาศ โดยไม่เข้าใจสาเหตุ มีพิธีกรรมอ่อนน้อมขอความ ช่วยเหลือบูชาคุณให้เกิดสิริมงคล 3) มิติการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ เป็นความสัมพันธ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตชาวไทยบนพื้นฐานคติความเชื่อต่อสิ่ง เหนือธรรมชาติ เกิดเป็นคุณธรรมของตัวบุคคล เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต ตั้งแต่บรรพชน พิธีกรรม “แมงต๋ับเต่า” เชื่อมโยงความเชื่อ พิธีกรรม และ นาฏกรรมการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ สัมพันธ์กับวิถีความเป็นอยู่ คุณความดี ความถูกต้องในการดำเนินชีวิตที่เปรียบเสมือนเป็นวัฒนธรรมของ ชาวไทยเลย ผ่านกาย วาจา จิตใจแต่ละบุคคล มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของ

ชาวไทยเลย 4) มิติสายสัมพันธ์กับบรรพบุรุษและเครือญาติ ซึ่งในพิธีกรรมแมงต๋มเต่า สะท้อนถึงความสัมพันธ์ชาวไทยเลยในชุมชนอย่างเด่นชัด ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลที่สัมพันธ์ระหว่างบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วหรือที่ยังมีชีวิตอยู่ แสดงให้เห็นว่าลูกหลานรุ่นปัจจุบันต้องทำหน้าที่ของตนเพื่อคนรุ่นต่อไปจะเห็นในการประเพณี ปฏิบัติของให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ที่ดีและแน่นแฟ้นมาก รักและผูกพันในครอบครัวปรากฏให้เห็นในความเชื่อพิธีกรรม “แมงต๋มเต่า” ที่ต้องสัมพันธ์ทางสายเลือดกับวิญญาณบรรพบุรุษ เชื่อว่าหาก “แมงต๋มเต่า” ไม่ใช่สายเลือดแล้ว ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษก็จะไม่เข้ามาในร่างของการแสดงแมงต๋มเต่า ที่สำคัญต้องมีดวงจิตอันคิดถึงบรรพบุรุษ ญาติพี่น้องของตนสะท้อนความสัมพันธ์ของบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปนานแล้วแต่ลูกหลานยังเป็นห่วงและระลึกถึงอยู่เสมอ

สรุปผลการวิจัย

ความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มเต่าชาวไทยเลย

พิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงต๋มเต่าชาวไทยเลย ประกอบด้วยผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดการแสดงลำแมงต๋มเต่าไท ถือเป็นบุคคลสำคัญที่สุดที่เอารรณกรรมจากโบราณและคำบอกเล่ามาแต่งเป็นร้อยกรอง ผู้บอกบทเป็นผู้คอยบอกหรือตอบทให้กับการแสดงในกรณีที่ผู้แสดงจำบทไม่ได้ ผู้สอนทำรำเป็นผู้ออกแบบท่ารำตามเรื่องต่าง ๆ ที่มีการแสดง ผู้สอนการเล่นดนตรีซึ่งเป็นดนตรีที่ใช้เล่นในการแสดง ได้แก่ ฆ้องวง กลองตุ้ม ฉิ่ง ฉาบ พิณ ซอปี่ แคน ซอฮู้ เพลงที่พบในการแสดงแมงต๋มเต่า มี 6 เพลง คือ เพลงไหมโรง เพลงอกระบ่า เพลงนางนาค เพลงสร้อยสนตัด เพลงเชิด และเพลงลำแคน ภาษาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมไหว้ครูหมอลำในจังหวัดเลย มักจะใช้ภาษาท้องถิ่นไทยเลยเพื่อแสดงถึงความเคารพและสำนึกในคุณูปการของครูที่สอนศาสตร์การแสดง และและภาษาถิ่นยังสื่อถึงความรู้สึกและวัฒนธรรมของท้องถิ่นในการประกอบพิธีไหว้ครูได้อย่างลึกซึ้ง โดยการใช้บทสวด คำ และ

ทำนองที่มีการร้อยเรียงให้ไพเราะ เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศที่น่าเคารพในพิธีกรรม นอกจากนี้ ยังมีการแสดงศิลปะการฟ้อนรำและร้องเพลงที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของหมอลำแมงด้าบแต่่าไทเลย

สัญลักษณ์ที่ใช้สื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงด้าบแต่่าไทเลย เช่น การใช้เหล้าในพิธียกอ้อจึงมีผลต่อความมั่นใจของศิลปินเพราะเชื่อว่าเมื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ตนนับถือบังเกิดความพึงพอใจแล้วจะบันดาลให้การแสดงสนุกสนานจนเป็นที่นิยมชมชอบของผู้ชม การเชื่อว่าหากใช้แบ่งประหน้าหรือประพรมลงบนเครื่องดนตรีก่อนการแสดง ครูเหวดอาจจะสะกดให้ผู้ชมเกิดความพึงพอใจและหลงใหลในการแสดงศิลปิน ส่วนไข่ไก่ต้มสุกหนึ่งฟองเป็นสัญลักษณ์แทนการเริ่มต้นความรู้ของผู้เรียนและยังหมายถึงการทำให้บริสุทธิ์ดังเช่นไข่สีขาว เป็นต้น

ความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแมงด้าบแต่่าไทเลยเป็นธรรมเนียมที่สำคัญและถือว่าเป็นพิธีกรรมที่ศิษย์ให้ความเคารพ เทิดทูนครูบาอาจารย์ ในฐานะผู้ถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้ให้กับศิษย์ ทำให้มีข้อควรปฏิบัติสำคัญ ๆ คือ 1) การไม่นิยน์ไหว้ครูแต่เน้นการนั่งไหว้แทน นับว่าเป็นการแสดงถึงความเคารพอย่างสูงต่อครูบาอาจารย์ ทำให้ผู้แสดงหรือผู้ที่มาร่วมพิธี แสดงถึงความนอบน้อมและหวงแหน ทำให้บรรยากาศในพิธีเกิดความเป็นทางการและศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนช่วยให้ผู้ร่วมพิธีเกิดสมาธิและจิตใจที่สงบ 2) การห้ามบูชาด้วยดอกไม้แดงในพิธีไหว้ครูหมอลำแมงด้าบแต่่าไทเลย เนื่องจาก แดงเป็นสีแห่งความตาย การสูญเสีย และสื่อถึงสิ่งที่เป็นอัปมงคล สีแดงยังมีความหมายถึงราคะ และเป็นสีแห่งความโกรธ ความรุนแรง และความเกลียดชังสี ดังนั้น การห้ามใช้ดอกไม้สีแดงในพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวข้องกับการขอพร ความเจริญก้าวหน้า นับเป็นความเชื่อที่สืบทอดมายาวนาน และเป็นความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมอลำแมงด้าบแต่่าไทเลย การเว้นปฏิบัติตามข้อห้ามนี้จึงแสดงถึงความเคารพและศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ดังนั้น การห้ามใช้ดอกไม้สีแดงในพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวข้องกับ

การขอพร ความเจริญก้าวหน้า นับเป็นความเชื่อที่สืบทอดมายาวนาน และเป็นความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมอลำแม่ฮ่องสอน การเว้นปฏิบัติตามข้อห้ามนี้จึงแสดงถึงความเคารพและศรัทธาของพิธีกรรม 3) การจัดวางเครื่องบูชาในตำแหน่งที่ถูกต้องตามพิธีกรรมและ “ไม่ย้ายเครื่องบูชา” จะเป็นการเปิดช่องทางให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนิมนต์มาประทับหรือให้พรแก่ผู้ประกอบพิธี การจัดวางเครื่องบูชาหรือพื้นที่ที่กำหนดไว้ จะถือเป็นการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาชั่วคราวการเคลื่อนย้ายอาจทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่นั้นได้ ซึ่งความเชื่อนี้ นับว่าเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแม่ฮ่องสอนได้พบว่ามีหลายประการที่เข้ามามีผลกระทบต่อมุมมองของคนไทย พิธีการยกอ้อยอวยคำไหว้ครูบูชาคุณมักทำหาย และถูกตั้งคำถามว่า ยังจำเป็นที่จะต้องใช้พิธีกรรมยกอ้อยอวยอย่างโลกใบเก่าเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์อีกต่อไปหรือไม่ เพราะหลายเรื่องทำไปโดยไม่มีความรู้สามารถเกิดประสิทธิผลเชิงประจักษ์ได้ดังเช่นที่ได้ประเด็นทำหายเหล่านี้หากไม่พิจารณาหาคำตอบ อาจจะทำให้โลกอดีตกับโลกปัจจุบันแยกออกจากกันอย่างไม่มีวันเชื่อมติดก็เป็นได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นการแสดงโดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์การไหว้ครูหมอลำเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญในสังคมของหมอลำซึ่งเกี่ยวพันกับความเชื่อสำคัญ 2 เรื่อง คือ ความเชื่อเรื่องผี และเรื่องความกตัญญู ขณะเดียวกันก็มีข้อห้าม 3 ข้อ คือ 1) การไม่ยื่นไหว้ครูซึ่งแสดงออกถึงความเคารพ 2) การห้ามบูชาด้วยดอกไม้แดงในพิธีไหว้ครูหมอลำแม่ฮ่องสอน เนื่องจากสีแดงเป็นสีแห่งความตาย การสูญเสีย และสิ่งที่เป็น

อัมมกมล และ3) การห้ามย่ายเครื่องบูชาที่ถือเป็นสื่อกลางที่เชื่อมต่อระหว่าง
โลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ

ผู้ประกอบพิธีกรรมมักจะเป็นบุคคลที่มีความรู้ในประเพณีและ
วัฒนธรรมของหมอลำแม่ดงตำบลไผ่เถา เช่น ศิลปินที่มีประสบการณ์
ในการประกอบพิธีกรรมไหว้ครู ซึ่งรวมถึงการเตรียมพื้นที่สำหรับจัดพิธี
การจัดเตรียมเครื่องคาย และการเชิญชวนผู้เข้าร่วมการไหว้ครูเป็นการแสดง
ความเคารพต่อครูบาอาจารย์ที่สอนศิลปะการแสดงหมอลำแม่ดงตำบล
พิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแม่ดงตำบลไผ่เถาจัดได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่มีการสืบ
ทอดต่อกันมาเป็นสัญลักษณ์แบบอย่าง que แสดงถึงความสนุกแบบมีเอกลักษณ์
และเป็นการสอดแทรกวิถีความเป็นอยู่ คุณค่าที่ดี ความถูกต้องในการปฏิบัติ
ตนตามวัฒนธรรมชาวไทเลย ผ่านกาย วาจา จิตใจแต่ละบุคคล มีอิทธิพลต่อ
ความเป็นอยู่ของชาวไทเลย ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์
ของจอร์จ เฮร์เบิร์ต มิด ที่กล่าวว่า ความคิด ประสบการณ์ และพฤติกรรม
มีส่วนสำคัญต่อสังคมมนุษย์เป็นการสร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบสัญลักษณ์
และสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดคือ “ภาษาสัญลักษณ์” ซึ่งไม่ได้หมายถึงวัตถุหรือ
เหตุการณ์เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการกระทำที่เกี่ยวข้องกับวัตถุและเหตุการณ์
นั้นด้วย ดังเช่น คำว่า แม่ดงตำบลไผ่เถา เป็นการแสดงหมอลำแม่ดงตำบลไผ่เถา สัญลักษณ์
เชิงภาษาของคำนี้จึงเป็นวิธีการที่มนุษย์ปฏิสัมพันธ์อย่างมีนัยยะความหมาย
กับธรรมชาติและบริบททางสังคม หากไม่มีสัญลักษณ์ จะไม่เกิดปฏิสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์และจะไม่เกิดคำว่าสังคมขึ้น เมื่อสัญลักษณ์นำไปสู่ปฏิสัมพันธ์
ของมนุษย์ที่ซับซ้อนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีระบบสัญลักษณ์และ
เกิดการตีความหมายเพื่อคลายความซับซ้อน การตีความหมายและตอบสนอง
ต่อสัญลักษณ์ร่วมกัน สัญลักษณ์ร่วมจึงเป็นวิธีหนึ่งที่มนุษย์จะปฏิสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์ ซึ่งพิธีกรรมการไหว้ครูหมอลำแม่ดงตำบลไผ่เถาจึงถือเป็น
ตัวอย่างของการใช้สัญลักษณ์เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ และเป็นเครื่องมือ
สื่อความหมายไปยังผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม เรียกว่า การรับรู้บทบาท

หรือการที่ได้ทราบความหมาย รับรู้ความตั้งใจ และตอบสนองความรู้สึกกับผู้อื่น หลังจากที่ได้รับประสบการณ์ผ่านพิธีกรรมนี้เอง

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครู หมอลำแมงต๋มเต้าไทเลยในวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้าน บ้านน้ำพร ตำบลปากตม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลยเท่านั้น ควรมีการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดมากขึ้น โดยเฉพาะการกระจายตัวของหมอลำแมงต๋มเต้าไทเลยที่อยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดเลย ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า หมอลำแมงต๋มเต้าไทเลยใน 2 จังหวัดอาจมีวัฒนธรรมการแสดงที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ การสำรวจข้อมูลในเชิงมานุษยวิทยาโดยเฉพาะการแต่งกาย อาจแสดงให้เห็นมุมมองที่แตกต่างออกไปจากหมอลำแมงต๋มเต้าไทบ้านน้ำพร ตำบลปากตม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย ดังนั้น ควรมีการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้านของหมอลำแมงต๋มเต้าในหลายพื้นที่มากขึ้นเพื่อเติมเต็มความรู้เกี่ยวกับหมอลำแมงต๋มเต้าให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

References

- Banpla. S. (2012). *Performing Arts. Teaching Documents for Performing Arts Course*, Rajabhat Loei University.
- Leela-lertsurakul. T. (2016). *The origin of the Isan folk performance, Saeng Pong*. Kalasin: Kalasin College of Dramatic Arts.
- Maphet. T. (2022). *Thai music. Faculty of Education*. Rajabhat Loei University.
- Nanwan. A. (2009). *The tradition of eating pickled food of the Phu Thai people, Renu Nakhon District, Nakhon Phanom Province*. Master of Arts Thesis, Thai Studies Program. Thonburi Rajabhat University.
- Paengpipat. S. (2001). *Thai language for communication and searching*. Odeon Store.
- Phumisak. C. (1981). *Cursing water and new ideas in the history of the Thai Chao Phraya River*. 2nd ed. Duangkamol Publishing.
- Ruangsuwan. C. (1982). *Customs and traditions of the administrative system of the ancient Isan people*. Seminar documents of the history of the Isan Srinakharinwirot University, Mahasarakham.
- Sae-Ueng. P. (2000). *Thai governance over the Phuan city and the Phuan people in the Kingdom of Thailand between 1779-1893*. Master of Arts, Graduate School, Srinakharinwirot University.
- Sanngoen. S. (2015). *Interview on the performance of the Molam Maeng Tap Tao, Ban Nam Phon, Loei Province*. Interviewed on 1-30 May 2024 at the Maeng Tap Tao Ban Nam Phon troupe, Pak Tom Subdistrict, Chiang Khan District, Loei Province.
- Santhasombat. Y. (1997). *Human and Culture*. Thammasat University Press.

- Sawatphanit. K. (1990). *Ethics in Thai Society*. Seminar Report on Ethics in the Present Society, p. 9-10 Office of the National Education Commission.
- Suanpradit. K. (1990). *Phi Ta Khon: A Case Study of Dan Sai District, Loei Province*. Master of Arts Thesis, Maha Sarakham University.
- Wongprasit. C. (1989). *The art of dancing in the Northeast*. Mahasarakham: Library Service Center, Srinakharinwirot University, Mahasarakham.

Author

Wirachai Kaeomat
Master of Fine and Applied Thesis in Culture Fine Arts and Design,
Graduate School, Khon Kaen University
E-mail: pubpong73@gmail.com

Sūkara-maddava in the Perspective of Theravada and Mahayana Buddhism

Apirak Namwicha¹ and Kanong Paliphatrangkura²

Department of Thai Language, Chaengron-wittaya School¹ and
Faculty of Liberal Arts, Thammasat University²

Received: December 25, 2024

Revised: March 16, 2025

Accepted: June 24, 2025

Abstract

This research article aims to examine the meaning and characteristics of *sukaramaddava* as depicted in the texts of Theravada and Mahayana Buddhism. A document-based research approach was employed, drawing from the Tipitaka and related academic works. The findings indicate that, from the perspectives of both Theravada and Mahayana Buddhism, *sukaramaddava* carries four primary meanings: (1) pork, (2) bamboo shoots or mushrooms, (3) cooked rice prepared with *pañcakkhosa* (five delicacies), and (4) a longevity elixir. Both schools share the view that *sukaramaddava* possesses medicinal properties as a longevity elixir that Cunda purposefully prepared for the Buddha and his attendant monks, using a special medicinal formula specifically for the Buddha in hopes of alleviating his illness. However, the two traditions have some differing perspectives. The Theravada tradition holds that the elixir was prepared using pork that passed through a chemical process called *rasayana*, whereas the Mahayana tradition maintains that the elixir contained herbal ingredients that bear a name that is a homonym with the word pork.

Keywords

Sūkara-maddava, Theravada, Mahayana, Buddhism

สุกรมัททวะในทัศนะของเถรวาทและมหายาน

อภิรักษ์ นามวิชา¹ และ คชนอง ปาลิภัทรางกูร²
กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนแจรงร้อนวิทยา¹ และ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและลักษณะของสุกรมัททวะซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎกและงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า ในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน สุกรมัททวะมีความหมาย 4 นัย ได้แก่ 1) เนื่อสุกร 2) หน่อไม้ไผ่หรือเห็ด 3) ข้าวสุกที่ปรุงโดยใช้เบญจโครส และ 4) ยาอายุวัฒนะ ซึ่งทั้งสองนิกายมีทัศนะสอดคล้องกันว่าสุกรมัททวะมีสรรพคุณทางยาในลักษณะเป็นยาอายุวัฒนะที่นายจุนทะตั้งใจปรุงถวายพระพุทธเจ้าและภิกษุบริวารด้วยสูตรปรุงยาเฉพาะพระองค์ โดยหมายใจว่าจะช่วยบรรเทาพระอาการประชวรของพระพุทธเจ้าแต่อย่างไรก็ดี พุทธศาสนาทั้งสองฝ่ายยังมีทัศนะบางอย่างที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ฝ่ายเถรวาทเห็นว่ายาดังกล่าวปรุงด้วยเนื่อสุกรผ่านกรรมวิธีทางเคมีที่ชื่อว่า รสายนวิธ ส่วนฝ่ายมหายานเห็นว่ายาดังกล่าวมีส่วนผสมของสมุนไพรที่มีชื่อพ้องกับสุกร

คำสำคัญ

สุกรมัททวะ, เถรวาท, มหายาน, พุทธศาสนา

บทนำ

เรื่องราวพุทธประวัติช่วงปัจฉิมโพธิกาลในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ อรรถกถาได้กล่าวถึง “สุกมัททวะ” อันเป็นภัตตาหารมื้อสุดท้ายของพระพุทธองค์ไว้ แต่ไม่ได้แสดงความหมายและลักษณะไว้ชัดเจน ซึ่งเรื่องดังกล่าวมีสังเขปความดังนี้

ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจตามลำดับ กระทั่งทรงเจริญพระชนมายุ 80 พรรษา โดยในพรรษาที่ 45 พระองค์ทรงจำพรรษา ณ เวฬุคาม กรุงเวสาลี ระหว่างนั้นได้เกิดพระอาการประชวรแสนสาหัสจนจะปรินิพพาน แต่ทรงอดกลั้นด้วยความเพียร เมื่อพระอาการประชวรสงบลง (MCU Tripitaka; 10/163-164/109) ก็ทรงบำเพ็ญพุทธกิจต่าง ๆ ณ กรุงเวสาลี เช่น ทรงทำนิมิตโอภาส ทรงปลงอายุสังขาร เป็นต้น เสร็จสิ้นแล้ว ก็ทรงพระดำเนินนำภิกษุบริวารเสด็จไปยังกรุงปาวา ได้ประทับ ณ สวนอัมพวันของนายจุนทะหรือจุนทกัมมารบุตร ผู้เป็นบุตรช่างทองผู้มั่งคั่ง และเป็นพระโสตาบัน เมื่อนายจุนทะทราบดังนั้นก็รีบนำเอา ผ้าพระบรมศาสดา ได้แสดงธรรมโปรดอุบาสกผู้นั้นจนเป็นที่ชื่นจิตบันเทิงใจ และได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุบริวารไปรับภัตตาหารที่เรือนของตน ซึ่งก็ทรงรับอาราธนาโดยคุณิ (MCU Tripitaka; 10/189/137)

ฝ่ายนายจุนทะทราบดีว่าวันนี้พระพุทธองค์จะเสด็จปรินิพพานแล้ว จึงคิดว่า “โฉนหนอ พระผู้มีพระภาคเจ้าจะพึงเสวยเนื้อสุกร่อนนี้แล้ว พึงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน” จึงประสงคฺ์ที่จะถวายภัตตาหารแด่พระบรมศาสดาดังพระชนมายุได้ตลอดกาลนาน ทันทีที่พระพุทธเจ้าทรงรับอาราธนา นายจุนทะจึงสั่งให้คนตระเตรียมของขบฉันอันประณีตพร้อมด้วย สุกมัททวะและจำนวนมากโดยตลอดราตรี กล่าวกันว่าสุกมัททวะนี้ปรุงด้วยรสาณวิธีเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว เมื่อเสร็จแล้วจึงสั่งให้ลูกน้องไปกราบทูลพระพุทธเจ้า รุ่งเช้าวันนั้นเมื่อพระพุทธองค์ทรงครองจีวรแล้วได้

เสด็จนำภิกษุบริวารไปยังบ้านของนายจุนทะ ครั้นเสด็จถึงก็ประทับนั่ง ณ ที่ที่
ได้เตรียมไว้ แล้วพระบรมศาสดามีพระบัญชาโปรดให้นายจุนทะประเคน
สุกรมัททวะแต่พระองค์แต่เพียงผู้เดียว ส่วนภิกษุรูปอื่นให้ประเคนภัตตาหาร
อื่น เมื่อเสวยเสร็จโปรดให้นายจุนทะนำสุกรมัททวะไปฝังเสียเพราะเป็น
อาหารที่ย่อยยาก นอกจากพระองค์ก็ไม่มีใครสามารถย่อยได้ ซึ่งนายจุนทะก็
รับสนองพระบัญชาทุกประการ (MCU Tripitaka; 10/189/137)

ภายหลังจากเสร็จพระศาสนกิจที่บ้านนายจุนทะแล้วปรากฏว่า
พระพุทธรูปประจวรอย่างรุนแรงจนจะปรินิพพาน พระองค์ทรงระงับ
ทุกขเวทนานั้นด้วยพระขันติ แล้วตรัสให้พระอานนท์มาเฝ้าเพื่อมีรับสั่งว่าจะ
เสด็จไปยังกรุงกุสินารา ซึ่งพระอานนท์ก็ทรงรับสนองพระบัญชาทุกประการ
พระพุทธรูปทรงพระดำเนินนำภิกษุบริวารไปยังกรุงกุสินารา (MCU
Tripitaka; 10/190/139) โดยระหว่างทางพระพุทธรูปเจ้าทรงแวะพักที่ควง
ต้นไม้หนึ่งเพื่อเสวยน้ำเพราะความกระหาย ต่อมาได้ทรงโปรดบุกกุสมัลลบุตร
ผู้เป็นศิษย์อาพาธคาบส กาลามโคตร พร้อมคณะจนเป็นที่เลื่อมใสแล้ว
(MCU Tripitaka; 10/191-195/139-144) ทรงพระดำเนินต่อ ทรงแวะสร
น้ำที่แม่น้ำกุฏฐา และเสด็จไปยังป่าอัมพวันเพื่อปรารถมสำเร็จสี่สัทยาเพราะ
ทรงเหน็ดเหนื่อยพระวรกาย โดยมีพระจุนทะเฝ้าอยู่ คราวนั้นพระพุทธรูป
รับสั่งให้พระอานนท์มาเฝ้าแล้วตรัสว่าอาจจะมิผู้ทำให้นายจุนทะร้อนใจว่า
เป็นเพราะพระองค์ได้เสวยสุกรมัททวะแล้วปรินิพพาน นายจุนทะจะไม่ได้
อานิสงส์ พระพุทธรูปก็มีพระบัญชาให้พระอานนท์ไปทรงบรรเทาความร้อนใจ
นี้แก่นายจุนทะ ความตอนหนึ่งว่า “...ผู้มีอายุจุนทะ การที่พระตถาคตเสวย
บิณฑบาตของท่านเป็นมื้อสุดท้ายแล้วปรินิพพาน ท่านจะได้รับอานิสงส์
ความดีงามก็จะได้ง่าย เรื่องนี้เราได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มี
พระภาค และจำได้ว่า ‘บิณฑบาต 2 คราว มีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกันมี
ผลมากกว่า มีอานิสงส์มากกว่า ยิ่งกว่าบิณฑบาตอื่น ๆ บิณฑบาต 2 คราว
อะไรบ้าง คือ 1. บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

2. บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วบริณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ บิณฑบาต 2 คราวนี้มีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกัน มีผลมากกว่า มีอานิสงส์มากกว่า ยิ่งกว่าบิณฑบาตอื่น ๆ'..." (MCU Tripitaka; 10/196-197/145-146)

จากนั้นพระพุทธองค์ก็ทรงพระดำเนินนำภิกษุบริวารข้ามแม่น้ำหิริญญุตีอันเป็นทางเข้ากรุงกุสินารา เมื่อเสด็จไปถึงโปรดให้พระอานนท์ทรงตั้งเตียงระหว่างต้นสาละคู่ แล้วทรงสำเร็จสหัสสโยโดยพระปรีศว์เบื่องขวาหันพระเศียรไปทางทิศเหนือ เวลานั้นต้นสาละทั้งคู่ผลิดอกนอกฤดูกาลบานสะพรั่งเต็มต้น และร่วงหล่นโปรยปรายตกต้องพระพุทธสรณะ (MCU Tripitaka; 10/198/146) หลังจากนั้นก็เป็นเหตุการณ์ก่อนการเสด็จดับขันธปรินิพพาน กล่าวคือ พระองค์ตรัสตอบพระอานนท์เรื่องเหตุที่ไม่ให้พระอุปัชฌาย์ยืนถวายงานพัด เรื่องสังเวชนียสถาน 4 ตำบล เรื่องการปฏิบัติต่อสตรี และเรื่องอุปารหบุคคล 4 ประเภท (MCU Tripitaka; 10/200-206/149153) แล้วทรงสรรเสริญพระอานนท์ว่าเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ (MCU Tripitaka; 10/207-209/154-155) นอกจากนี้ พระบรมศาสดาก็ทรงบำเพ็ญพุทธกิจภายใต้ต้นสาละคู่ที่นั่นมาตามลำดับ ภายหลังประทานพระปัจฉิมโอวาทแล้วในที่สุดก็เสด็จดับขันธปรินิพพานในดิถีขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6

จากสังเขปความเรื่องสุกรมัททวะในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาดังกล่าว สามารถสรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. นายจุนทะทราบข่าวพระอาการประชวรของพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว และทราบข่าวว่าพระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันพรุ่งนี้ คือดิถีขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ดังนั้น ในคืนดิถีขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 จึงได้สั่งให้บริวารทำสุกรมัททวะอย่างประณีตด้วยรสาณวิธีซึ่งใช้เวลาตลอดราตรี เพื่อดำรงพระชนมายุของพระบรมศาสดาให้นานนานออกไป

2. ในชาติดิถีขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 แม้นายจุนทะจะเตรียมภัตตาหารอันรวมถึงสุกรมัททวะไว้จำนวนมากเพียงพอต่อพระพุทเจ้าและภิกษุบริวาร แต่พระพุทองค์กลับโปรดให้นายจุนทะถวายแต่พระองค์เพียงรูปเดียว และเมื่อเสวยแล้วมีพระบัญชาโปรดให้นายจุนทะนำไปฝังดิน ด้วยเหตุผลว่าเป็นอาหารที่ย่อยยาก ซึ่งนอกจากพระองค์แล้วก็ไม่มีใครสามารถย่อยได้ดี

3. เป็นภัตตาหารที่มีอานิสงส์มากเทียบเท่ากับข้าวมธุปายาสที่นางสุชาดาในดิถีที่ทรงตรัสรู้อุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

โดยเหตุที่พระไตรปิฎกไม่ได้ระบุไว้ชัดเจนว่าภัตตาหารที่มีอานิสงส์มากนี้คืออะไร แม้พระอรธกถาจารย์เองก็ไม่แน่ใจว่าสุกรมัททวะหมายถึงสิ่งใดกันแน่ (Bodhinanda, 2000 ; Graduate School Mahamakut Buddhist University, 2019) จึงได้มีการตีความหลายนัย (Somdet Phra Buddhakhosachan (P. A. Payutto), 2022) และเป็นเหตุให้เกิดข้อถกเถียงตลอดจนเกิดทัศนะที่สนับสนุนวิธีการปฏิบัติอื่น ๆ ตามมา ดังที่ท่านพุทธทาสกล่าวว่าฝ่ายเถรวาทถือไปตรง ๆ ตามธรรมและวินัย คือภิกษุบางรูปฉันเนื้อก็ฉันโดยไม่ผิดพระวินัย ในขณะที่บางรูปก็ไม่ฉันเนื้อคือฉันแต่ผัก ส่วนฝ่ายมหายานถือมังสวิรัตทั้งหมด เป็นต้น กระทั่งเกิดการกระทบกระทั่งกันว่าผู้ฉันเนื้อหรือฉันผักผู้นั้นมิใช่ภิกษุก็มี (Indrasara, 1987) ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะหาคำตอบในประเด็นความหมายและลักษณะของสุกรมัททวะในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน พร้อมทั้งอภิปรายความเป็นไปได้โดยตรงไปตรงมา เท่าที่ข้อมูลทางฝ่ายพุทธศาสนาทั้งสองนิกายจะอำนวยให้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความหมายและลักษณะของสุกรมัททวะในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

ทบทวนวรรณกรรม

ประเด็นเรื่องความหมายและลักษณะของสุกรรมัททวะ นั้นว่าเป็นที่ถกเถียงเฉพาะในหมู่พุทธศาสนาเถรวาทเป็นสำคัญ โดยเริ่มตั้งแต่พระพุทโธสารจารย์ ได้อธิบายเรื่องสุกรรมัททวะไว้ในคัมภีร์อรรถกถา (MCU Atthakathā) ซึ่งรจนาในราวพุทธศตวรรษที่ 10 ไว้ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) เนื้อสุกที่ตัวเอกไม่หนุ่มนั้ก ไม่แก่นั้ก และทำให้สุกกำลังดี 2) อาจารย์พวกหนึ่งกล่าวว่าเป็นชื่อของข้าวสุกที่นุ่มนวลกลมกล่อมซึ่งปรุงโดยใช้เบญจโครส และ 3) อาจารย์บางพวกกล่าวว่าป็นรสาณวิธี คือ ยายายัฒนะ ในขณะที่พระธรรมปาละซึ่งเป็นพระอรรถกถาจารย์รูปสำคัญของพุทธศาสนิกายเถรวาทได้ประมวลนิยามของสุกรรมัททวะไว้ในคัมภีร์อรรถกถา (MCU Atthakathā) ซึ่งรจนาในราวพุทธศตวรรษดังกล่าวไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ท่านกล่าวไว้ในมหาอรรถกถาว่าเนื้อสุกทั่วไปที่อ่อนนุ่มสนิท 2) อาจารย์บางพวกกล่าวว่าป็นหน่อไม้ที่พวกสุกรแทะคูน 3) อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่าเห็ดที่เกิดขึ้นในดินที่พวกสุกรแทะคูน และ 4) อาจารย์อีกพวกหนึ่งกล่าวว่าเป็นยายายัฒนะขานนหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ทศนะของพระอรรถกถาจารย์ค่อนข้างมั่นใจว่าสุกรรมัททวะหมายถึงเนื้อสุกที่ตัวเอกไม่หนุ่มนั้ก ไม่แก่นั้ก และทำให้สุกกำลังดี และทศนะนี้เองได้มีอิทธิพลต่อนักวิชาการพุทธศาสนเถรวาทในยุคต่อ ๆ มา ดังที่ Somdet Phra Maha Samana Chao Krom Phraya Vajirayanavarorasa (2013) ทรงแปลสุกรรมัททวะไว้ในหนังสือพุทธประวัติเล่ม 3 ว่าหมายถึงเนื้อสุกอ่อน อย่างไรก็ตาม Phra Thep Moli (1971) กล่าวถึงสุกรรมัททวะไว้ในหนังสือคำแปลอามคันธสูตร สุกรรมัททวะคืออะไร? ว่าสุกรรมัททวะหมายถึงเนื้อสุกอ่อน แต่อ่อนนุ่มลงด้วยสสารบางชนิดที่ในปัจจุบันเรียกว่าเคมีวัตถุ โดยกรรมวิธีดังกล่าวเรียกว่ารสาณวิธี เนื่องจากนายจุนทะเป็นช่างทองจึงมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี

ในขณะที่ Saengsinchai (2020) ได้มีทัศนะบางประการพ้องกันกับ Phra Thep Moli (1971) ที่ว่า “สุกรรมัททวะ” ที่หมายถึง “รสาณวิธีย์” หรือ “รสาณตน” ในคัมภีร์อรรถกถา คือยาอายุวัฒนะที่เป็นผลิตภัณฑ์ทางเคมีชนิดหนึ่ง เนื่องจากนายจนทะอยู่ในตระกูลช่างทองซึ่งจะต้องมีความรู้ในเรื่องเคมีวัตถุและสามารถที่จะปรุงยาโดยใช้ความรู้เรื่องดังกล่าวเข้าช่วยได้ สอดคล้องกับที่คัมภีร์อรรถกถา (MCU Atthakathā) ขยายความต่อไปด้วยว่า รสาณวิธีย์นั้นมาในคัมภีร์รสาณศาสตร์ สุกรรมัททวะนี้นายจนทะตกแต่งตามรสาณวิธีย์ ด้วยประสงค์ว่าการปรีนิพพานจะยังไม่พึงมีแก่พระผู้มีพระภาค นายจนทะดำริว่า “โฉนหนอพพะผู้มีพระภาคเสวยสุกรรมัททวะนี้แล้วพึงดำรงพระชนมอยู่ยืนนานยิ่งขึ้น” จึงได้ถวายเพื่อประสงค์จะให้พระศาสดาดำรงพระชนมายุได้ตลอดกาลนาน

อย่างไรก็ดี นักวิชาการพุทธศาสนมหายาน เช่น Bodhinanda (2000) ; Graduate School Mahamakut Buddhist University (2019) ได้เสนอทัศนะไว้ในหนังสือตอบปัญหา 108 แตกต่างออกไปว่าหากสุกรรมัททวะหมายถึงเนื้อสุกรก็คงจะมีใช้เนื้อสุกรธรรมดา แต่อย่างไรก็ตามมีความเป็นไปได้ที่สุกรรมัททวะมิใช่เนื้อสุกรแต่เป็นยาสมุนไพรมีชื่อคล้ายกับสุกรลักษณะเดียวกันกับสมุนไพโรไทย เช่น เสลดพังพอนก็มีได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพังพอน เป็นต้น เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว แม้นักวิชาการเถรวาทบางท่าน เช่น Wannapok (2001) เสนอทัศนะไว้ในหนังสือบางแง่มุมที่เกี่ยวกับพระพุทธองค์ ไว้สอดคล้องกันกับทัศนะดังกล่าว

จากการทบทวนเอกสารข้างต้น จะเห็นได้ว่าประเด็นถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องนี้ ปรากฏเฉพาะพุทธศาสนาเถรวาทเป็นสำคัญดังที่มีทัศนะต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม บรรดาทัศนะเหล่านี้ผู้วิจัยยังไม่พบการวิจัยจุดอ่อนจุดแข็งซึ่งอาจนำไปสู่การค้นหาเรื่องความหมายและลักษณะของสุกรรมัททวะตามทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษารายละเอียดในเรื่องนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ 1) เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และงานเขียนของนักวิชาการ เอกสารงานวิจัย หนังสือ บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และ 2) นำข้อมูลที่ได้มาไปตีความ วิเคราะห์ วิจัย เปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนความต่าง ในประเด็นดังกล่าว สรุปสาระสำคัญ และเสนอผลการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ใช้ข้อมูลเกี่ยวกับสุกกรมัททวะ จากพระไตรปิฎก อรรถกถา งานเขียนของนักวิชาการ เอกสารงานวิจัย หนังสือ บทความวิจัยและบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เถรวาท หมายถึง พุทธศาสนาที่สืบมาแต่ยุคแรกซึ่งถือตามหลักธรรมวินัยที่พระอรหันตเถระ 500 รูปได้ประชุมทำปฐมสังคายนา ได้แก่ พุทธศาสนาที่นับถือแพร่หลายในประเทศไทย พม่า ลังกา ลาว และกัมพูชา

มหายาน หมายถึง นิกายพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นหลังพุทธปรินิพพาน 500 - 600 ปี โดยสืบสายมาจากนิกายที่แตกออกไปเมื่อใกล้ พ.ศ. 100 นิกายนี้มีผู้นับถือมากในประเทศแถบเหนือของทวีปเอเชีย เช่น จีน เกาหลี ญี่ปุ่น

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาความหมายและลักษณะของสุกรรมัททวะ ในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน ปรากฏผลวิจัยว่า สุกรรมัททวะมีความหมาย 4 นัย และพุทธศาสนาทั้งสองฝ่ายมีทัศนะบางประการทั้งที่สอดคล้องกันและแตกต่างกัน ดังนี้

1. สุกรรมัททวะ หมายถึง เนื้อสุกรอ่อน

สุกรรมัททวะ นักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาทส่วนใหญ่แปลว่า เนื้อสุกรอ่อน (Somdet Phra Buddhakhosachan (P. A. Payutto), 2022) โดยผู้ที่กล่าวว่าสุกรรมัททวะว่าเนื้อสุกรอ่อนรายแรก ๆ คือ พระพุทธโฆสจารย์ แต่ท่านไม่ได้แสดงเหตุผลประกอบไว้ อธิบายแต่เพียงว่าเป็นปวัตตมังสะของสุกรที่ใหญ่ที่สุดตัวหนึ่ง ไม่หนูนุ่มนัก ไม่แกล่นัก และสุกก่ำลึงดี (MCU Atthakathā) ซึ่งผู้วิจัยมีทัศนะว่าการที่พระพุทธโฆสจารย์ไม่ได้อธิบายเหตุผลไว้ก็อาจเป็นไปได้ว่าท่านเองก็คงจะเห็นพ้องกับผู้รจนาคัมภีร์มหาอรธกถาอันเป็นคัมภีร์โบราณว่าสุกรรมัททวะคือเนื้อสุกรอ่อนตามที่พระธรรมปาละประมวลไว้ในประเด็นที่ 1 ทุกประการ ในขณะที่ Somdet Phra Maha Samana Chao Krom Phraya Vajirayanavarorasa (2013) ทรงเห็นพ้องกับมติที่ 1 ของพระพุทธโฆสจารย์ ทว่าเป็นที่น่าขบคิดว่ามีได้ทรงวิจารณ์คำศัพท์นี้ว่าคือสิ่งใดทั้งที่มีข้อถกเถียงกันมายาวนาน แต่กลับทรงแปลคำว่าสุกรรมัททวะว่าเนื้อสุกรอ่อนนัยว่าทรงเห็นพ้องกับมติของพระพุทธโฆสจารย์เช่นเดียวกัน ส่วน T.W. Rhys Davids สนับสนุนแนวคิดของฝ่ายเถรวาทว่าสุกรรมัททวะคือเนื้อสุกรป่านัยว่าเป็นเนื้อของสุกรตัวผู้ที่อ่อนนุ่มละมุนละไม (Phra Thep Moli, 1971)

ไม่เพียงเท่านั้น Phra Thep Moli (1971) เห็นพ้องกับนักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาทส่วนใหญ่ว่า สุกรมัททวะคือเนื้อสุกรอ่อน แต่เห็นต่างออกไปว่าอาหารนี้ไม่ได้ปรุงด้วยวิธีธรรมดา แต่เป็นเนื้อสุกรที่อ่อนนุ่มลงด้วยเคมีวัตถุที่เรียกว่า “รสายนวิธี” ซึ่งเป็นวิธีที่พระพุทโธสาจารย์ประมวลไว้แล้วในประเด็นที่ 3 และพระธรรมปาละประมวลไว้ในประเด็นที่ 4 ก็เพราะคำว่า “สุกร” แปลว่าสุกรหรือเนื้อสุกรก็ได้ แต่ไม่ใช่เนื้อสุกรที่อ่อนเองโดยธรรมชาติตามมติของพระอรธกถาจารย์ ซึ่งท่านเองก็อาจจะไม่เคยฉันเนื้อสุกรก็ได้ซึ่งเป็นไปตามประเพณีในสังคมบังคับ แม้พระพุทโธสาจารย์เองก่อนที่จะนับถือพระพุทธศาสนาก็นับถือศาสนาฮินดูมาก่อน เพราะแท้จริงแล้วเนื้อของสุกรที่กำลังหนุ่มเต็มตัว ต้องแข็งกว่าเนื้อสุกรที่ยังอ่อนและที่แก่แล้ว แต่เป็นเนื้อที่อยู่คือไม่เหนียวเท่านั้น ส่วนคำว่า “มัททวะ” แปลว่าเป็นเครื่องทำให้วัตถุสิ่งอื่นอ่อน คือคำนี้ใช้เป็นชื่อของวัตถุนิตหนึ่งมีฤทธิ์ทำวัตถุอื่นให้อ่อนหรือเปื่อย ฉะนั้น การอ่อนของเนื้อสุกรนั้นจึงไม่ได้อ่อนด้วยเหตุธรรมชาติแต่อ่อนลงด้วยมัททวะที่เป็นชื่อของเคมีวัตถุที่มีฤทธิ์ตามรสายนวิธี ดังความตอนหนึ่งว่า “...สุกร...ซึ่งบอกศัพท์ คือ มัททวะ และภาวศัพท์ที่ซ่อนตัวอยู่ใน มัททวะ นี้ บอกว่ามีโซ่อาการนาม แต่เป็นชื่อวัตถุนิตหนึ่งดังภาวศัพท์ที่ซ่อนตัวอยู่ใน รัชชะ บอกว่าเป็นชื่อของเขตแดนผืน 1 (รัชชะเขตแดนเป็นที่ป็นราชัน) ฉะนั้น...” (Phra Thep Moli, 1971)

คำว่า “รสายนะ” นักวิชาการบางท่าน เช่น Saengsinchai, T. (2020) แปลความโดยสรุปว่าเป็นชื่อของวิชาแยกรส ผสมรส เป็นวิชาวิทยาศาสตร์อย่างหนึ่งในสมัยโบราณ เป็นยาอายุวัฒนะที่เป็นผลิตภัณฑ์ทางเคมีวัตถุนิตหนึ่ง ซึ่งเคมีวัตถุนี้ Phra Thep Moli (1971) กล่าวว่าอาจจะป็นดินประสิว หรือก้อนขาค หรือเป็นอะไรอื่น ๆ ก็ได้ ยังไม่มีหลักฐานอะไรจะช่วยยืนยันได้ ดินประสิวเป็นรสที่สกัดจากมูลค้างคาวเก่า ๆ หรือจากวัตถุอย่างอื่น ส่วนก้อนขาคดูเหมือนจะเป็นผลผสมแห่งปรอทและกำมะถัน ทั้งสองสิ่งนี้นับว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามรสายนวิธี

จากทัศนะดังกล่าวทำให้ Phra Thep Moli (1971) ตีความคำว่า “เทวดา” และคำว่า “โอชะ” ของพระธรรมปาละในคัมภีร์อรรถกถา (MCU Atthakathā) ว่าไม่ได้หมายถึงอุปติเทวดา แต่หมายถึงมนุษย์ที่มีความรู้ทางเคมีเบื้องต้นและอาศัยอยู่ในย่านนั้นนั่นเอง ส่วนโอชาสที่แทรกปนลงในส่วนนี้ ก็หมายถึงเคมีวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเมื่อนายจุนทะมีความประสงค์จะปรุงภัตตาหารเพื่อช่วยยิดพระชนมายุของพระพุทธเจ้าให้ยืนยาวออกไป นายจุนทะคงจะได้หารือขอความคิดเห็นจากผู้มีความรู้เรื่องเคมีวัตถุเบื้องต้นในย่านนั้น เมื่อตกลงสูตรเรียบร้อยแล้ว ดำเนินการตามที่ตกลงและแทรกปนเคมีวัตถุลงไปในอาหาร เคมีวัตถุที่วางนี้ ก็คงจะมีสรรพคุณทางการย่อยเนื้อสัตว์ ดังนั้น สุกรมัททวะจึงควรว่า “เคมีเป็นวัตถุเป็นเครื่องอ่อนนุ่มของสุกร” หรือ “เนื้อสุกรที่อ่อนนุ่มลงด้วยเคมี” ความตอนหนึ่งว่า

“...สุกรมัททวะมีมูลรากมาจากคำ 3 คำ คือ สุกร + มุฑ + ภาวะ โดยมีบทนิยามความหมายว่า สุกรโ มุฑ ภาติ เอเตนาคติ สุกรมุฑภาโว, สุกรมุฑภาโวเอว สุกรมททว. ซึ่งแปลว่า “เนื้อสุกรย่อมเป็นเนื้ออ่อนนุ่มด้วยเคมีวัตถุนั้น เพราะฉะนั้น เคมีวัตถุนั้นจึงชื่อสุกรมุฑภาวะ สุกรมุฑภาวะนั้นแหละ ชื่อว่า สุกรมัททวะ” ภาวะตัวนี้ท่านไม่ใช่เป็นอาการนาม แต่ใช้เป็นชื่อของเคมีวัตถุ ดังนั้น ท่านจึงไม่ใช่มุฑภาวะ ท่านใช้ ญย ซึ่งมีความหมายเท่ากับ ภาว แทน เมื่อปรุงตามวิธีของ ไวยากรณ์จึงสำเร็จรูปเป็นสุกรมัททวะ...” (Phra Thep Moli, 1971, p. 50)

แม้สุกรมัททวะจะปรุงถวายภิกษุอื่นด้วย แต่ด้วยความมุ่งหมายส่วนใหญ่เพื่อการย่อยของพระบรมศาสดาเป็นสำคัญ เมื่อพระพุทธองค์ทอดพระเนตรสุกรมัททวะก็คงจะทราบว่ามีวัตถุที่ผสมลงไปก็คงจะมากจนเป็นพิษสำหรับผู้ที่ไม่ได้ป่วยไข้ ซึ่งไม่ได้ย่อยง่ายอย่างที่เจ้าของสูตรเข้าใจ

ก็คงเหตุนี้เองพระพุทธเจ้าจึงโปรดให้นายจุนทะถวายแต่พระองค์เพียงผู้เดียว ส่วนที่เหลือภายหลังจากนั้นโปรดให้นำไปฝังเสีย (Phra Thep Moli, 1971)

กล่าวได้ว่าสุกรมัททวะคือเนื้อสุกรอ่อนที่อ่อนด้วยเคมีวัตถุนิพนธ์หนึ่ง ที่เรียกว่ารายนวิธ โดยนายจุนทะปรุงถวายพระพุทธเจ้าและภิกษุบริวาร ด้วยสูตรเฉพาะพระองค์ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงมีพระบัญชาให้นายจุนทะถวายพระองค์แต่เพียงผู้เดียวและโปรดให้ฝังภายหลังจากที่เสวยเสร็จ

อย่างไรก็ตาม คำแปลของฝ่ายเถรวาทถูกปฏิเสธโดยนักวิชาการ พุทธศาสนิกายมหายานจำนวนมาก เพราะต่างเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเสวยมังสวิรัต นอกจากนั้น ตามหลักฐานช่วงแรก ๆ แม้ผู้คนจำนวนมากที่ไม่ได้เป็นมังสวิรัตก็ปฏิเสธความเชื่อนี้เช่นกัน เพราะหากเป็นเนื้อสุกรจริงก็ควรใช้คำว่า “สุกรมังสะ” แทนคำว่า “สุกรมัททวะ” (Keown, 2004) ทว่า Tongasuk, A. (personal communication, May, 15, 2023) มีทัศนะต่างออกไปว่าเมื่อพิจารณาพระพุทธานุญาตเรื่องเนื้อสัตว์บริสุทธ์ 3 ประการ ได้แก่ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ฟัง และไม่ได้ยินก็ถึงแก่เจาฆ่ามาเพื่อตนแล้ว (MCU Tripitaka; 5/294/116) จะพบว่าเนื้อสัตว์ที่บรรพชิตฉันได้นั้นต้องเป็นเนื้อของสัตว์ที่ตายเองโดยธรรมชาติ ซึ่งมีความเป็นไปได้น้อยมากที่ตามท้องตลาดจะปรากฏเนื้อสัตว์ประเภทนี้ นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาพระมหากรุณาธิคุณและสิกขาบทหรือศีลต่าง ๆ ที่ทรงบัญญัติเพื่อความไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์แล้ว แม้มิได้ทรงห้ามภิกษุฉันเนื้อสัตว์โดยตรงย่อมทำให้สามารถอนุมานได้ว่าพระพุทธองค์มิได้เสวยเนื้อสัตว์ ดังนั้น การตีความว่าพระบรมศาสดามิได้เสวยเนื้อสัตว์จึงเหมาะสมกว่าเพราะไม่ขัดกับพระพุทธคุณดังกล่าวแต่อย่างใด

นอกจากนี้ Bodhinanda (2000) ; Graduate School Mahamakut Buddhist University (2019) ; Wannapok (2001) ต่างมีทัศนะพ้องกันว่าสุกรมัททวะไม่ใช่เนื้อสุกรอ่อน เพราะว่าหากเป็นเนื้อสุกรอ่อนจริงเหตุใดพระพุทธองค์จึงตรัสห้ามมิให้นายจุนทะถวายแต่ภิกษุรูปอื่น แต่ให้ถวายแต่

พระองค์เพียงผู้เดียว และตรัสว่าพระองค์ผู้เดียวเท่านั้นที่สามารถเสวยอาหารชนิดนี้แล้วสามารถย่อยได้ โดยประการหากเป็นเนื้อสุกรจริงก็คงจะมีใช้เนื้อสุกรธรรมดา

จากข้อมูลทั้งหมดที่กล่าวมา ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหากพิจารณาเหตุการณ์ข้อปฏิบัติ 5 ประการ ที่พระเวทัตถทรงเสนอต่อพระพุทธองค์เฉพาะในข้อที่ 5 นั้น ห้ามฉันเนื้อสัตว์ตลอดชีวิต ถ้าฉันแล้วต้องอาบัติแต่พระพุทธองค์กลับทรงปฏิเสธข้อเสนอนี้และทรงอนุญาตเนื้อสัตว์บริสุทธ์ 3 ประการดังกล่าวได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่ได้ทรงปิดกั้นเรื่องภัตตาหารที่ขบฉัน อีกทั้งในสิกขาบทนอกปาติโมกข์ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุที่ฉันเนื้อต้องห้าม 10 ประการ (MCU Tripitaka; 5/280 - 281/80 - 87) ซึ่งถ้าหากว่าพระบรมศาสดาไม่เสวยเนื้อสัตว์แล้ว เหตุใดถึงไม่ทรงห้ามฉันเนื้อสัตว์ทุกประเภทเสียเลย นอกจากนี้ ยังปรากฏข้อมูลหลายแห่งที่แสดงนัยว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรงดเว้นการเสวยเนื้อสัตว์ อาทิ Buddhadasa กล่าวว่าแท้จริงแล้วภิกษุอาศัยการเลี้ยงชีพด้วยอาหารที่ผู้อื่นให้ เสมอด้วยคนขอทานซึ่งย่อมเป็นธรรมดาหากบิณฑบาตไปยังหมู่บ้านที่ชาวบ้านกินเนื้อก็ย่อมได้รับบาตรด้วยอาหารประเภทเนื้อสัตว์ ในขณะที่หากบิณฑบาตไปยังหมู่บ้านที่ชาวบ้านกินผักย่อมได้รับบาตรอาหารประเภทผักเช่นเดียวกัน โดยนัยนี้สาระสำคัญจึงอยู่ที่ว่าพึงพิจารณาว่าอาหารที่รับบาตรมาเป็นอาหารที่สมควรแก่สมณะหรือไม่ (Indrasara, 1987) ไม่เพียงเท่านั้น Poonyanupab ยังแสดงทัศนะประการหนึ่งเพื่อสนับสนุนแนวคิดที่ว่าพระพุทธเจ้ามิได้ถือมังสวิรัตินี้ที่ปรากฏในอามคันธสูตร สุตนิบาต มีเรื่องเล่าว่าเคยมีนักบวชนอกพุทธศาสนาซึ่งถือมังสวิรัตินี้ได้ถามชาวบ้านว่าพระพุทธองค์เสวยเนื้อหรือไม่ ซึ่งได้คำตอบว่าฉัน (Indrasara, 1987) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าแนวคิดที่ว่าพระพุทธเจ้าเสวยมังสวิรัตินี้จึงไม่เพียงพอที่จะปฏิเสธว่า สุกรมีทวารไม่ใช่เนื้อสุกรอ่อน

2. สุกรรมัททวะ หมายถึง หน่อไม้ไผ่หรือเห็ดที่สุกรชอบกิน

นักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาทบางท่านมีทัศนะว่าสุกรรมัททวะคือสิ่งที่สุกรชอบกิน เช่น หน่อไม้ไผ่ เห็ด ดังที่พระธรรมปาละได้ประมวลไว้ ความตอนหนึ่งว่าอาจารย์บางพวกกล่าวว่า เป็นหน่อไม้ไผ่ที่พวกสุกรแทะดูน และอาจารย์พวกอื่นกล่าวว่าเห็ดที่เกิดในถิ่นที่พวกสุกรแทะดูน (MCU Atthakathā) และการที่พระธรรมปาละประมวลไว้ว่า “อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่า เป็นเห็ด” ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นอาจารย์ของพุทธศาสนานิกาย สรวาสติวาทอันเป็นสาขาหนึ่งของนิกายเถรวาท เพราะเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 9 พระพุทธยศได้แปลพระสูตรภาษาสันสกฤตของนิกายดังกล่าวที่ชื่อว่า “ทีรฆาคม” ออกเป็นภาษาจีน (Bodhinanda, 2000) โดยในฉบับที่ 3 ปรากฏเหตุการณ์พุทธปรินิพพานไว้ ความตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อถึงเวลาที่นายจุนทะต้องหาภัตตาหารมาถวาย พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์รูปอื่น ๆ พระพุทธเจ้าตรัสแก่นายจุนทะว่าอย่าดื่มเห็ดจากต้นจันทน์เพราะเป็นของหายาก ให้ดื่มถวายพระองค์เพียงผู้เดียว นายจุนทะจึงไม่กล้าถวายแต่พระสงฆ์รูปอื่น...” (Jiyun, 2019)¹

จะเห็นได้ว่า คัมภีร์ดังกล่าวแปลไว้ก่อนการรจนาคัมภีร์อรรถกถา จึงทำให้อนุมานได้ว่าแม้นักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาทก็มีทัศนะว่า พระพุทธเจ้าเสวยปัจจัยมภัตตาหารที่เป็นส่วนผสมของเห็ดแน่นอน ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของนักวิชาการพุทธศานาหมหายานบางท่าน เช่น Bodhinanda (2000) ; Graduate School Mahamakut Buddhist University (2019) ที่ค่อนข้างยอมรับว่าเป็นเห็ดและนัยว่าเป็นเห็ดที่เกิดจากต้นจันทน์ แม้ นักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาท เช่น Wannapok (2001)

¹ ข้อความนี้ Ussavaphark, K. อ.บ. ภาษาจีน (เกียรตินิยมอันดับ 1) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2018 เป็นผู้แปล

ก็ยอมรับทัศนะดังกล่าว อย่างไรก็ตาม นักวิชาการพุทธศาสนมหายาน เช่น Tongsuk, A. (personal communication, May, 15, 2023) มีทัศนะว่า คำศัพท์ที่แปลเห็ดที่ปรากฏในคัมภีร์ฝ้ายมหายานสามารถแปลออก 2 นัย ได้แก่ 1) เห็ดที่เกิดจากต้นเลี่ยน ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีสรรพคุณทางยาโดยเฉพาะ บรรเทาโรคทางเดินอาหาร และ 2) เห็ดที่เกิดจากต้นจันทน์ ซึ่งเป็นไม้พิเศษที่หายากและราคาแพง และคำนี้ยังออกถอดเสียงเป็นภาษาจีนว่า “จันถัน” ซึ่งมีเสียงใกล้เคียงกับคำว่า “จันทน์” ในภาษาไทยด้วย ทว่ายังไม่พบว่าไม้จันทน์มีสรรพคุณทางยา โดยเฉพาะช่วยบรรเทาโรกระบบทางเดินอาหาร จึงสันนิษฐานว่า สุกรมัททวะคือเห็ดที่เกิดจากต้นเลี่ยนมากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงมีความเป็นไปได้ว่าสุกรมัททวะที่ว่าเป็นเห็ดนั้นจึงเป็นเห็ดที่เกิดจากต้นเลี่ยน

นอกจากนี้ Phra Jawanatikkho² กล่าวว่าสุกรมัททวะคือเห็ดสำหรับรับประทานเล่น (Phra Thep Moli, 1971) ในขณะที่ Tunpaichit, Tunpaichit, Balamini พิจารณาจากพระอาการประชวรของพระพุทธเจ้าจึงสนับสนุนทัศนะที่ว่าสุกรมัททวะคือเห็ดพิษ แต่เป็นเห็ดพิษชนิดพิษอ่อนๆ มาโนหยา (Amanita) และกาเลรีนา (Galerina) เพราะเป็นเห็ดที่ส่งผลต่อระบบทางเดินอาหาร และเห็ดที่พระพุทธเจ้าโปรดให้นายจุนทะนำไปฝังภายหลังจากที่เสวยนั้น ก็เพราะทรงทราบด้วยพระประสพการณ์ว่าเห็ดที่นายจุนทะนำมาถวายนั้นคือเห็ดพิษ จึงรับสั่งให้ถวายแต่พระองค์เพียงผู้เดียว (Phra Dhammapitaka (P. A. Payutto), 2001) นัยว่าไหน ๆ พระองค์ก็จะปรินิพพานในวันนี้แล้วเพื่อเป็นการรักษาศรัทธาของเจ้าภาพตลอดจนเป็นการป้องกันคนในบ้านนายจุนทะที่อาจมารับประทานต่อได้ (Phra Dhammapitaka (P. A. Payutto), 2001)

² Phra Thep Moli. (1971, pp. 21 - 28) กล่าวว่า เป็นภิกษุชาวอิตาลี ฉันทังสวริต ได้เดินทางมายังประเทศไทยในราวปี 1931 และ 2 ปีต่อมาได้เดินทางมาประเทศไทยอีกครั้งและการมาครั้งที่ 2 นี้ออกนามทางภิกษุว่าโลกนาถ

สรุปได้ว่า สุกรรมทวะที่แปลว่าเห็ดนั้นจำแนกได้ 3 ชนิด ได้แก่ เห็ดที่เกิดจากต้นเลี่ยน เห็ดรับประทานเล่น และเห็ดพิษบางชนิด อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ว่าเห็ดที่เกิดจากต้นเลี่ยนนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าแม้ต้นไม้นี้จะมีสรรพคุณทางยาที่สามารถบรรเทาพระอาการประชวรของพระพุทธเจ้าได้ แต่ก็ไม่มีข้อมูลเพียงพอว่าเฉพาะเห็ดที่เกิดจากต้นไม้นี้ดังกล่าวจะสามารถบรรเทาพระอาการของพระพุทธองค์ได้เช่นเดียวกับต้นเลี่ยน ส่วนประเด็นที่ว่าเห็ดรับประทานเล่น ผู้วิจัยเห็นพ้องกับทัศนะของ Phra Thep Moli (1971) ซึ่งปฏิเสธทัศนะนี้เพราะในเวลานั้นพระพุทธเจ้าประชวรอยู่คงจะไม่มีสรรพคุณทางยาเท่าที่ควร นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเนื่องจากนายจุนทะได้ตระเตรียมภัตตาหารอันประณีตตลอดราตรี ดังนั้น ประเด็นที่ว่าเห็ดรับประทานเล่นจึงไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะใช้เวลาตระเตรียมถึงเพียงนี้ และประเด็นที่ว่าเห็ดพิษบางชนิดนั้นแม้มีความเป็นไปได้สูง แต่นักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานก็กล่าวตรงกันว่าสุกรรมทวะนี้ได้บำรุงพระกำลังของพระบรมศาสดาให้ทรงพระดำเนินได้ต่อไปจนถึงกรุงกุสินารา (Phra Thep Moli, 1971 ; Somdet Phra Buddhakhosachan (P. A. Payutto), 2022) ทั้งยังทรงสรรเสริญว่าภัตตาหารนี้มีอานิสงส์มากเทียบเท่ากับภัตตาหารที่สวดยในดิถีที่ทรงตรัสรู้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดที่ว่าสุกรรมทวะเป็นเห็ดจึงเป็นไปได้ยาก

3. สุกรรมทวะ หมายถึง ข้าวสุกที่ปรุงโดยใช้เบญจโครส

นักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาทบางท่าน เช่น Saengsinchai (2020) ; Somdet Phra Buddhakhosachan (P. A. Payutto) (2022) อธิบายนิยามสุกรรมทวะไว้ว่าเป็นข้าวสุกที่ปรุงโดยใช้เบญจโครสอันเป็นผลผลิตจากน้ำมันโค 5 อย่าง ได้แก่ นมสด นมเปรี้ยว เปรียง เนยใส และเนยข้น โดยเหตุที่อาหารชนิดนี้เมื่อปรุงด้วยนมโคแล้วจะมีลักษณะนุ่มนวลกลมกล่อม ทว่านิยามนี้เองนักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาทบางท่าน เช่น Bodhinanda (2000) ; Graduate School Mahamakut Buddhist

University (2019) ; Wannapok (2001) ต่างปฏิเสธแนวคิดที่ว่าสุกรมัททวะหมายถึงข้าวสุกที่ปรุงโดยใช้เบญจโครส เพราะขัดแย้งกับพุทธพจน์ที่ว่าสุกรมัททวะย่อยยาก ซึ่งหากสุกรมัททวะเป็นข้าวที่ปรุงโดยเบญจโครสจริงก็น่าจะเป็นอาหารที่เหมาะสมกับภิกษุโดยเฉพาะภิกษุที่ป่วยใช้คือย่อยไม่ยากนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ แนวคิดนี้จึงไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการพุทธศาสนamahayanโดยทั่วไป

4. สุกรมัททวะ หมายถึง รสายนวิธี คือ ยาอายุวัฒนะ

นักวิชาการพุทธศาสนาหลายท่าน เช่น Bodhinanda (2000) ; Graduate School Mahamakut Buddhist University (2019) ; Wannapok (2001) เชื่อว่าสุกรมัททวะน่าจะเป็นอายุวัฒนะชนิดหนึ่งที่นายจุนทะชวนถวายหามาปรุงถวาย เพราะทราบดีว่าพระพุทธเจ้าประชวรหนักและกำลังจะเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันพรุ่งนี้ จึงต้องปรุงยาและเตรียมกันทั้งคืน ซึ่งถ้าเป็นการหุงหาอาหารธรรมดาก็ไม่น่าเสียเวลานานถึงขนาดนั้น และเหตุที่พระพุทธองค์มีพระบัญชาโปรดให้นายจุนทะถวายพระองค์แต่เพียงผู้เดียวและโปรดให้นำไปฝังภายหลังจากที่เสวยเสร็จ ก็เพราะภิกษุอื่นไม่ได้อาพาธเหมือนพระองค์ และสูตรยาที่นายจุนทะปรุงนี้ บางทีอาจปรุงด้วยตัวยานักเบาสำหรับพระพุทธองค์โดยเฉพาะ อย่างตำราไทยโบราณกล่าวไว้ว่า ต้องมีการคุณธาตุน้ำหนักยา มีหนักเบาอย่างน้อยตามความเหมาะสมแก่คนไข้เป็นราย ๆ ไป ใช่ว่ายาหม้อเดียวจะรักษาได้ทุกคนที่หาไม่ ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสว่าพระองค์เท่านั้นเหมาะสมเสวยสุกรมัททวะนี้และย่อยมันได้ดี จัดเข้าลักษณะสำนวนไทยที่ว่า “लगเนื้อชอบलगยา” นั่นเอง

นอกจากนั้น เหตุที่ยาอายุวัฒนะมีชื่อพ้องกับสุกรก็อาจจะเป็นชื่อของยาสมุนไพรร เช่น น้ำนมราชสีห์ ก็ไม่ได้เอาน้ำนมของราชสีห์มาทำยาจตุรพักตรก็ได้หมายถึงพรหมสีหน้า เสด็จฟังพจนาก็ไม่ได้เกี่ยวว่าเสลดของฟังพจนามาทำ Bodhinanda (2000) ; Graduate School Mahamakut

Buddhist University (2019) ; Wannapok (2001) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Keown (2004) อธิบายว่าสุกर्मทหะอาจเป็นอาหารรูปแบบใดแบบหนึ่งที่มีส่วนประกอบของเนื้อสุกรหรือไม่ก็เกี่ยวข้องกับสุกร เช่น อาหารที่สุกรชอบกิน ดังนั้น ชื่อจึงอาจมีความเชื่อมโยงน้อยมากหรืออาจจะไม่เกี่ยวข้องกัน วัตถุประสงค์หลักของตัวอาหารนั้น ๆ เช่น ฮอตดอก ที่ไม่ได้มีส่วนผสมของเนื้อสุกร โดยนัยนี้ จึงกล่าวได้ว่าสุกर्मทหะคือยาสมุนไพรมีชื่อพ้องกับสุกร โดยนายจุนทะปรงมาถวายพระพุทธเจ้าและภิกษุบริวารด้วยสูตรยาเฉพาะพระองค์ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้นายจุนทะถวายพระองค์แต่เพียงผู้เดียวและโปรดให้ฝังภายหลังจากที่เสียชีวิต

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาทบางท่าน เช่น Saengsinchai (2020) เป็นต้น ยอมรับว่าสุกर्मทหะคือยาแต่เป็นยาที่เป็นผลิตภัณฑ์ทางเคมีชนิดหนึ่ง และการที่นายจุนทะมีความรู้เรื่องผลิตภัณฑ์ทางเคมีดังกล่าวนี้ ก็เพราะอยู่ในตระกูลช่างทองซึ่งจะต้องมีความรู้ในวิชาเคมี และสามารถที่จะปรุงยาโดยใช้วิชาเคมีเข้าช่วยได้ นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนะของกับ Phra Thep Moli (1971) ที่ว่าแม้จะเห็นว่าสุกर्मทหะนั้นเป็นเนื้อสุกรอ่อน แต่วิธีที่ทำให้อ่อนก็เป็นวิธีการทางเคมีวัตถุ ซึ่งนายนายจุนทะได้ปรึกษาเรื่องสูตรปรุงภัตตาหารนี้กับนักเคมีในยานั้น

สรุปและอภิปรายผล

สุกर्मทหะในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน มีความหมาย 4 นัย ได้แก่ 1) เนื้อสุกร 2) หน่อไม้ไผ่หรือเห็ด 3) ข้าวสุกที่ปรุงโดยใช้เบญจโครส และ 4) ยาอายุวัฒนะ ซึ่งนักวิชาการพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานมีทัศนะพ้องกันว่า สุกर्मทหะคือยาอายุวัฒนะที่นายจุนทะตั้งใจปรุงมาถวายพระพุทธเจ้าและภิกษุบริวารด้วยสูตรปรุงยาเฉพาะพระองค์ โดยหมายใจว่าจะช่วยบรรเทาอาการประชวรของพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงมีพระบัญชาโปรดให้นายจุนทะถวายพระองค์แต่เพียงผู้เดียว

และโปรดให้นำไปฝังทั้งภายหลังจากที่เสวยเสร็จ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการทั้งสองฝ่ายก็มีทัศนะแตกต่างกันในประเด็นของส่วนผสมของสุกรมัททวะ กล่าวคือ ฝ่ายมหายานเห็นว่ายาดังกล่าวอาจมีส่วนผสมของสมุนไพรมีชื่อพ้องกับสุกร ในขณะที่ฝ่ายเถรวาทเห็นว่ายาดังกล่าวปรุงด้วยเนื้อสุกรผ่านกรรมวิธีทางเคมี

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าสุกรมัททวะเป็นยาอย่างหนึ่งที่ปรุงด้วยกรรมวิธีทางเคมีอันมีสรรพคุณทำให้วัตถุนั้นอ่อนหรือเปื่อยซึ่งมีความเป็นไปได้ว่ามีส่วนผสม 2 ประการไม่ประการใดก็ประการหนึ่ง ได้แก่ 1) เนื้อสุกร และ 2) สมุนไพรมีชื่อพ้องกับสุกร เพราะขณะนั้นนายจุนทะทราบดีว่าพระพุทธเจ้ากำลังประชวรหนักและจะปรินิพพานในวันนั้น จึงปรุงถวายพระพุทธองค์และภิกษุบริวารโดยคำนวณสูตรยาเฉพาะที่เหมาะสมกับพระองค์ ด้วยเหตุนี้ สุกรมัททวะจึงไม่เหมาะสมกับภิกษุอื่น พระบรมศาสดาจึงมีพระบัญชาโปรดให้นายจุนทะถวายพระองค์แต่เพียงผู้เดียวและโปรดให้ฝังภายหลังจากที่เสวยเสร็จ นอกจากนี้ แม้นักวิชาการพุทธศาสนามหายานอย่าง Bodhinanda (2000) ; Graduate School Mahamakut Buddhist University (2019) ; Wannapok (2001) จะสรุปว่าสุกรมัททวะน่าจะเป็นยาอายุวัฒนะที่มีส่วนผสมของสมุนไพรมีชื่อพ้องกับสุกรก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่าสุกรมัททวะไม่ใช่เนื้อสุกรเสียทีเดียว นัยว่าหากสุกรมัททวะคือเนื้อสุกรจริงก็ไม่ใช่เนื้อสุกรธรรมดาทั่วไป ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสุกรมัททวะคือเนื้อสุกรที่ปรุงด้วยกรรมวิธีพิเศษ กล่าวคือ ผ่านการปรุงด้วยกรรมวิธีทางเคมีมาเกี่ยวข้องตามแนวคิดของ Saengsinchai (2020)

โดยนัยนี้ จึงสรุปได้ว่า สุกรมัททวะคือเนื้อสุกรที่อ่อนนุ่มลงด้วยเคมีวัตถุ ตามแนวคิดของ Phra Thep Moli (1971) ทุกประการ และภัตตาคารนี้นายจุนทะปรุงขึ้นโดยหมายใจว่าเป็นโอสถที่จะช่วยดำรงพระชนม์ของพระพุทธเจ้าซึ่งทรงพระชราภาพและกำลังประชวรหนักอยู่ให้นาน และผลก็เป็นดังประสงค์ของผู้ถวายเพราะพระพุทธองค์ทรงพระดำเนินด้วยพระบาท

จากกรุงปาวาจนถึงกรุงกุสินารา บนหนทางอันแสนไกล โดยกล่าวกันว่า ยาวกว่า 12 กิโลเมตร (Phra Thep Moli, 1971) ซึ่ง Bodhinanda กล่าวว่า ใช้เวลาประมาณ 1 วัน (Nok Style, 2021) กระทั่งเสด็จถึงสาละโวทยานในที่สุด และก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานปรากฏพุทธพจน์องค์หนึ่งที่แสดงพระมหากรุณาอย่างยิ่งยวด พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญการกระทำของนายจุนทะว่า “...กรรมที่จุนทกัมมารบุตรสั่งสมไว้เป็นไปเพื่ออายุ เป็นไปเพื่อวรรณะ เป็นไปเพื่อสุขะ เป็นไปเพื่อยศ เป็นไปเพื่อเกิดในสวรรค์ เป็นไปเพื่อความเป็นใหญ่’...” (MCU Tripitaka; 10/197/175)

References

- Bodhinanda, S. (2000). *History of Buddhism*. (4th ed.). Mahamakut Buddhist University Printing House.
- Graduate School Mahamakut Buddhist University. (2019). *Answers to the hundred and eight problems of Sathian Bodhinanda*. (3rd ed.), 32nd Anniversary of Graduate School Mahamakut Buddhist University. Sala Phimpakarn.
- Indrasara, W. (1987). *Mahayana Buddhist Philosophy*. (Printed by the Student Committee Mahamakut Buddhist University as a commemoration in the reception of new students, academic year 1987, 24 July 1987), Charoenkit Printing House.
- Jiyun. (2019). *The Last Lunch of the Buddha: Interaction between monks and laypeople in classical Buddhism and its influence on East Asian Buddhism*. <https://cscr.swjtu.edu.cn/public/upload/ueditor/file/20210120/1611139265534585.docx>.
- Keown, D. (2004). “Sūkara-maddava”. *A Dictionary of Buddhism*. Oxford University Press.
- MCU Tripitaka. (1996). Mahachulalongkornrajavidyalaya University Edition. Mahachulalongkornrajavidyalaya University
- MCU Atthakathā. (2014). Mahachulalongkornrajavidyalaya University Edition. Mahachulalongkornrajavidyalaya University
- Nok Style. (2021, 23 June). *Sūkara-maddava, the Last Supper of the Buddha – Sathian Bodhinanda*. <https://www.youtube.com/watch?v=Gt5nCjuYgOU>
- Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (2001). *Case of Clues: What disease did the Buddha attain Nirvana?* (4th ed.). Beautiful print.

- Phra Thep Moli. (1971). *Translation of Amkantha Sutra. What is Sukramattava?* (Printed as Crematorium Book of Remembrance of Rear Admiral Sophon Timkrajang, for the cremation ceremony at Wat Thepsirintrawat on January 26, 1971). Phrae Karnchang.
- Saengsinchai, T. (2020). *One Pali Word One Day. (2,869) What is Sūkara-maddava?* <https://shorturl.asia/Z0JSy>
- Somdet Phra Buddhakhosachan (P. A. Payutto). (2022). *Buddhist Dictionary*. Vocabulary edition (37th ed.). Saha Dhammik.
- Somdet Phra Maha Samana Chao Krom Phraya Vajirayanavarorasa. (2013). *Buddha's Biography*, volume 3 (47th ed.). Mahamakut Buddhist University Printing House.
- Wannapok, S. (2001). *Some Aspects about the Buddha*. Rattanachai Printing.

Authors

Apirak Namwicha
Department of Thai Language, Chaengron-wittaya School
Email: Darida.namwich@gmail.com

Assistant Professor Kanong Paliphatrangkura, Ph.D.
Faculty of Liberal Arts, Thammasat University
Email: kanong.p@arts.tu.ac.th

Interpretation: Museum and Learning Center in Thai Society

Weeranan Damrongsakul

Faculty of Liberal Arts, Mahidol University

Received: February 26, 2025

Revised: July 8, 2025

Accepted: August 18, 2025

Abstract

Access to knowledge through museums was an investigation of the roles and functions of contemporary Thai museums and learning centers in three locations: Museum Siam in Bangkok, Sirindhorn Museum in Kalasin Province, and primary schools in Uthai Thani Province. The study methods were qualitative research and action research. The data were collected from related documents, interviews, conversations, and observations. The result of the study showed that a museum is a public cultural space where visitors join in shared experiences. They can learn about history, memories, cultures, and meanings of many subjects by various interpretations. The exhibitions and a variety of activities promote creative learning in people regardless of sex or age. These experiences are promoted by museum or learning center, etc. Learning by experience brings about creativity and encourages change of members in the community. It builds knowledge, skills, attitudes, values, emotions, and beliefs and is a learning process which is individual and varies from person to person. The study also found that organizing learning activities also encourages visitors' skills, preparing them to live in the rapid changes in Thai society.

Keywords

interpretation, learning center, museum, Thai society

การสื่อความหมาย: พิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้ในสังคมไทย

วีรวัฒน์ ดำรงสกุล
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

ในการเข้าถึงความรู้ผ่านพิพิธภัณฑสถานเป็นการทบทวนตรวจสอบบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้ร่วมสมัยในสามพื้นที่ คือ มิวเซียมสยาม กรุงเทพฯ พิพิธภัณฑสถานสิรินธร จังหวัดกาฬสินธุ์และโรงเรียนประถมศึกษาต่าง ๆ ในจังหวัดอุทัยธานี โดยการศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีวิธีการค้นคว้าข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนา การสังเกตการณ์ ผลการวิจัยพบว่า พิพิธภัณฑสถานเป็นหนึ่งในพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม ที่เปิดให้ผู้ชมได้เข้าไปมีประสบการณ์ร่วม สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความทรงจำ วัฒนธรรม และความหมายของสิ่งต่าง ๆ ด้วยการสื่อความหมายแบบต่าง ๆ นิทรรศการและกิจกรรมที่หลากหลายต่างเอื้อต่อการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ของกลุ่มคนทุกเพศ ทุกวัย การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์เป็นการเรียนรู้ที่มีค่า ยิ่งและสามารถเรียนรู้ได้จากพิพิธภัณฑสถาน หรือแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ การเรียนรู้จากประสบการณ์ก่อให้เกิดการสร้างสรรคและการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างความรู้ ทักษะ ทศนคติ คุณค่า อารมณ์ ความเชื่อ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นปัจเจกและแตกต่างในแต่ละบุคคล ผลการศึกษายังพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีส่วนช่วยส่งเสริมทักษะของผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้พร้อมต่อการดำเนินชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

บทนำ

ในการสื่อความหมายเรื่องราวของพิพิธภัณฑิในประเทศไทยโดยส่วนมากพบว่า พิพิธภัณฑิในประเทศไทยมีนำเสนอ “ปัญหาของสังคม” เกี่ยวกับภัยพิบัติทางธรรมชาติและความสะดวกสบายของผู้นคนในสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ในสัดส่วนที่น้อยหรือแทบจะไม่มีนำเสนอเรื่องราวเหล่านี้ ขณะที่พิพิธภัณฑิในอนาคตไม่ควรเป็นพิพิธภัณฑิที่นำเสนอแต่เทคโนโลยีที่ทันสมัยเท่านั้น แต่พิพิธภัณฑิควรเป็นพื้นที่ทางสังคมเพื่อสร้างบทสนทนาาร่วมกันของผู้คนที่หลากหลายทางวัฒนธรรม การก้าวเข้ามาของพิพิธภัณฑิในการเป็นสื่อกลาง มีลักษณะคล้ายกับแนวคิดของ “พื้นที่ที่สาม” (Third space) ของ Ray (2008) ที่หมายถึง พื้นที่สาธารณะอื่นนอกจากบ้านและที่ทำงานที่นำพาผู้นคนที่มีความแตกต่างกันมาปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ไม่ใช่เพื่อทางธุรกิจเชิงพาณิชย์ แต่เป็นการพบปะเพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคมที่ดีมากขึ้น (Social good) และเพื่อความเท่าเทียมด้วยการมุ่งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างเสรี ปราศจากการตัดสินใด ๆ ขณะเดียวกันเรื่องราวที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะแห่งนี้ทั้งการสนทนาและบรรยากาศแวดล้อมสามารถส่งอิทธิพลต่อแนวคิดของผู้นคนได้ (Bryant , 2009) เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑิและแหล่งเรียนรู้ในสามจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่ดำเนินการผ่านวิสัยทัศน์ขององค์กรที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ที่สาม โดยมีการทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางเลือกเพื่อเผยแพร่ความรู้จากปัญหาของสังคมดังกล่าวให้กับประชาชนทุกคน โดยเน้นย้ำการมีส่วนร่วมระหว่างผู้เข้าชมกับพิพิธภัณฑิในการจัดกิจกรรมสื่อความหมาย เพื่อเรียนรู้และปรับตัวท่ามกลางสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการสื่อความหมายในพิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้ในสังคมไทยในสามจังหวัด คือ มิวเซียมสยาม กรุงเทพฯ พิพิธภัณฑสถานสิรินธร จังหวัดกาฬสินธุ์ และโรงเรียนประถมศึกษาต่าง ๆ ในจังหวัดอุทัยธานี
2. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้ในสังคมไทยในสามจังหวัด คือ มิวเซียมสยาม กรุงเทพฯ พิพิธภัณฑสถานสิรินธร จังหวัดกาฬสินธุ์ และโรงเรียนประถมศึกษาต่าง ๆ ในจังหวัดอุทัยธานี

ทบทวนวรรณกรรม

1. การสื่อความหมาย

การสื่อความหมายเป็นการกระตุ้นความรู้สึกที่สร้างและแสดงความรู้สึกโดยตรงให้กับผู้ชม ทั้งประหลาดใจ สงสัย สร้างแรงบันดาลใจ จนถึงซาบซึ้ง เป็นกระบวนการที่สร้างการรับรู้ถึงเรื่องราวเบื้องหลังและช่วยให้คนมองเห็นเกินกว่าที่คนจะสามารถเห็นได้ โดยใช้หลักการการตีความ 15 ข้อ (Larry & Ted, 2011) ดังนี้

- 1) ผู้สื่อความหมายจะต้องสร้างจุดสนใจ โดยเชื่อมโยงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้เข้าชม
- 2) การสื่อความหมายเป็นมากกว่าการให้ข้อมูล รวมถึงเบื้องหลัง ความหมายและความจริง
- 3) การสื่อความหมายงานศิลปะ ควรเป็นเรื่องราวที่ให้ข้อมูล ความบันเทิง และให้ความกระจ่าง
- 4) จุดประสงค์ของเรื่องที่มีการตีความ คือการบันเทิงใจและกระตุ้นให้ผู้คนขยายขอบเขตความคิด

- 5) การตีความควรนำเสนอหัวข้อ ข้อความ และกล่าวถึงบุคคลทั้งหมดในกระบวนการ
- 6) การตีความสำหรับเด็ก วัยรุ่น และผู้สูงอายุ ควรใช้วิธีการที่แตกต่างกัน โดยเน้นพื้นฐานของแต่ละกลุ่ม
- 7) ทุกพื้นที่ต่างมีประวัติศาสตร์ โดยผู้ตีความสามารถทำให้อดีตฟื้นขึ้นมาใหม่ ทำให้ปัจจุบันมีความสนุกสนานขึ้นและให้ความหมายในอนาคตมากขึ้นได้
- 8) ควรวางแผนล่วงหน้าและระมัดระวังหากนำเทคโนโลยีมา ร่วมกับการตีความ
- 9) ผู้ตีความควรใส่ใจกับปริมาณและคุณภาพในความถูกต้องของข้อมูลที่นำเสนอ
- 10) ก่อนนำศิลปะมาใช้ในการตีความ ผู้ตีความควรทราบเทคนิคการสื่อสารพื้นฐาน คุณภาพของการตีความขึ้นอยู่กับความรู้ และทักษะของผู้ตีความ ซึ่งต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- 11) การเขียนเพื่อการตีความควรเป็นไปตามความต้องการของผู้อ่าน ด้วยความเคารพ
- 12) การตีความควรเป็นสิ่งที่ดึงดูดการสนับสนุนทางการเงิน อาสาสมัคร และการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นด้วย
- 13) การตีความควรเสริมสร้างให้คนรับรู้ความงดงามในสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากร
- 14) การตีความส่งเสริมประสบการณ์ที่ดีได้ จากการออกแบบโปรแกรมหรือสิ่งก่อสร้างที่วางแผน
- 15) ความหลงใหล คือส่วนสำคัญสำหรับการตีความที่มีประสิทธิภาพ สร้างความหลงใหลต่อผู้ที่มารับแรงบันดาลใจ

Lertcharnrit (2011) ได้กล่าวถึงการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมไว้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวคุณค่าและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรม การสื่อความหมายสามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

1) การสื่อความหมายแบบบุคคล (Personal interpretation) การให้บริการทางข้อมูล (Information services) เช่น จุดประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ประจำจุด การจัดกิจกรรม เช่น การนำชม หรือการจัดเสวนา การพูดคุย การสาธิต การเล่าเรื่อง ไปจนถึงการแสดง ประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (Living History) การเดินทางเส้นทาง โดยกิจกรรมเหล่านี้จะจัดขึ้นตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในห้องประชุม สถานที่กลางแจ้ง หรือการเดินทางของอาคารประวัติศาสตร์

2) การสื่อความหมายแบบไม่ใช่บุคคล (Nonpersonal interpretation) อุปกรณ์ทางเสียง (Audio devices) หรือวัสดุที่เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งใบปลิว หนังสือนำเที่ยว หรือกิจกรรมที่ทำได้ด้วยตนเอง ทั้งเส้นทางเดินด้วยตนเอง (Self-guided trails) นิทรรศการ ไปจนถึงการโต้ตอบเชิงเทคโนโลยีจากคอมพิวเตอร์ เว็บไซต์ และแอปในสมาร์ทโฟน

ในกระบวนการสื่อความหมายทั้งสองรูปแบบสามารถนำมาใช้เชื่อมโยงกับบริบทแหล่งเรียนรู้ได้หลากหลายแง่มุม โดยเฉพาะประสิทธิภาพการรับส่งสารผ่านนิทรรศการ หรือสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ และพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อการรับส่งสารได้อย่างถูกต้องและเข้าถึงกลุ่มผู้เข้าชมมากยิ่งขึ้น

2. แนวคิดแหล่งเรียนรู้ : พิพิธภัณฑ์

ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไปตามสมัย ในสังคมต่าง ๆ ต่างเริ่มใช้แหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนมากขึ้น โดยการเรียนรู้แบบบูรณาการด้วยการเสริมสร้างจินตนาการให้กับผู้เข้าชม และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมได้คิด ออกแบบ และสร้างสรรค์ ผ่านการเรียนรู้ของตนเอง พิพิธภัณฑ์จึงได้จัดพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ดังกล่าว ทั้งนี้เพราะเป็นพื้นที่ที่เปิดและได้เปิดโอกาสให้มีการคิด ตั้งคำถาม หาเหตุผลและคำตอบในรูปแบบที่เปิดกว้างและมีอิสระทางความคิด ซึ่งนำไปสู่การสร้างสรรค์หรือดัดแปลง “ความหมาย” ของประสบการณ์ได้

การเกิดขึ้นของสถาบันที่เรียกว่าพิพิธภัณฑ์จนถึงปัจจุบัน แนวคิดการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ได้เน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ผ่านรูปแบบนิทรรศการหรือกิจกรรมภายในพิพิธภัณฑ์ งานด้านพิพิธภัณฑ์วิทยาจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ หรือพิพิธภัณฑ์กระแสใหม่ (New Museology) ที่ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่วัตถุจัดแสดงเป็นศูนย์กลาง หรือการบริการกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นพื้นที่รับใช้สาธารณะ ซึ่งในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2565 ทางสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ หรือ ICOM (International Council of Museums) ได้ให้คำจำกัดความของพิพิธภัณฑ์ ดังนี้ “พิพิธภัณฑ์เป็นองค์กรถาวรที่ไม่แสวงผลกำไรในการบริการสังคม ทั้งในด้านการค้นคว้าวิจัย รวบรวม อนุรักษ์ ตีความ และจัดแสดง มรดกที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ เป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างต่อสาธารณะ สามารถเข้าถึงได้ และครอบคลุมอย่างทั่วถึง ส่งเสริมความหลากหลายและความยั่งยืน มีการดำเนินการและสื่อสารอย่างมีจริยธรรม เป็นมีอาชีพ และมีส่วนร่วมกับชุมชน นำเสนอประสบการณ์ที่หลากหลายเพื่อการศึกษา ความเพลิดเพลิน ทบทุนและแบ่งปันความรู้” (Museum Siam, 2022)

ด้วยบทบาทของพิพิธภัณฑ์ที่มุ่งเน้นไปกับการมีส่วนร่วมกับสังคมเพื่อสอดคล้องกับยุคสมัยทางสังคมที่มีความหลากหลาย ในการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ 34 ของ ICOM เมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2562 ณ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ได้มีมติเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ปัจจุบันโลกและสิ่งมีชีวิตทั้งหมดบนโลก ทั้งมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ต่างเผชิญกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมและสังคมที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ซึ่งนำไปสู่ผลกระทบ ได้แก่ ความไม่เท่าเทียม สงคราม ความยากจน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งส่งผลให้วิกฤตเหล่านี้ทวีความรุนแรงมากขึ้น พิพิธภัณฑ์ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่น่าเชื่อถือ และเหมาะสมที่สุดในการเสริมพลังให้สังคมโลก จึงเห็นควรให้พิพิธภัณฑ์ปรับปรุงค่านิยม ภารกิจ และกลยุทธ์ของตนใหม่ ที่สอดคล้องกับเป้าหมายและเป้าประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ และใช้แผนงาน ‘การเปลี่ยนแปลงโลกของเรา’ ปี พ.ศ. 2573 เป็นกรอบแนวทางในการรวมความยั่งยืนเข้ากับการปฏิบัติภายในและภายนอก รวมถึงการจัดโปรแกรมทางการศึกษาที่เสริมสร้างความยั่งยืน (ICOM, 2019)

ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ รวมถึงการให้ความรู้และสร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชนทั่วไปที่สามารถเป็นตัวกลางให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นต่อโลก

วิธีการวิจัย

1. การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสาร

การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสารนี้ เป็นการค้นคว้าหาข้อมูลในเอกสาร วิชาการ วิทยานิพนธ์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลจากฐานข้อมูลออนไลน์ ของพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรที่ น่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับ มีประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขององค์กร การสื่อความหมายและบทบาทหน้าที่ในสังคม

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

ใช้การสัมภาษณ์มาเป็นหนึ่งในเครื่องมือของการวิจัย เพื่อเข้าถึง ประสบการณ์โดยตรงของกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา มีทั้งการสัมภาษณ์เป็น รายบุคคล และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งก่อนเข้าร่วมและหลังการเข้าร่วม กิจกรรมการศึกษาในพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ เพื่อนำผลมาประกอบการ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้แนวทางการสื่อความหมายในกิจกรรมการศึกษา

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

4. การวิจัยเชิงปริมาณแบบใช้ข้อมูลปฐมภูมิ

การวิจัยเชิงปริมาณแบบใช้ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เพื่อมุ่งเน้นการตีความเพื่อทำความเข้าใจการรับรู้จากการสื่อความหมายใน กิจกรรมการศึกษาในพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้และบทบาทหน้าที่ของ พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในสังคมไทยที่มุ่งเน้นไปที่สามพื้นที่ศึกษาเป็นหลัก

(ช่วงระยะเวลาการวิจัยเป็นไปตามแหล่งทุนวิจัย คือ 4 เมษายน 2565 - 3 เมษายน 2566) ดังนี้

- มิวเซียมสยามดำเนินการภายใต้สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) เป็นหน่วยงานเฉพาะด้านภายใต้สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี เขตพระนคร กรุงเทพฯ

การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายภัณฑารักษ์วัยเก๋า ด้วยการคัดเลือกโดยไม่สุ่มตัวอย่างจากภัณฑารักษ์ทั้งหมด 16 ท่าน ตามแนวคำถามปลายเปิด และเก็บข้อมูลจากฐานข้อมูลออนไลน์ของมิวเซียมสยาม ได้แก่ พิพิธภัณฑ์เสมือนจริง (Virtual Museum) ของชุดนิทรรศการร่องรอยราชดำเนิน : นิทรรศการผสวนวัย และข้อมูลออนไลน์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนิทรรศการชุดนี้ โดยรวบรวมจากเอกสาร ได้แก่ หนังสือ บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องที่สามารถเข้าถึงได้จากการยืมหนังสือจากห้องสมุด และการค้นหาข้อมูลในฐานข้อมูลออนไลน์

- โรงเรียนในจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งมีพื้นที่ที่มีโอกาสเกิดดินถล่ม ได้แก่ โรงเรียนห้วยขาแข้งวิทยาคม อำเภอลานสัก โรงเรียนบ้านน้ำพุ อำเภอบ้านไร่ โรงเรียนบ้านเขากวางทอง อำเภอหนองฉาง และโรงเรียนบ้านคลองแหว่งวิทยา อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี

การวิจัยเชิงปฏิบัติการด้วยการนำสื่อการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ธรณีพิบัติภัยดินถล่มไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายในพื้นที่เสี่ยงธรณีพิบัติภัยดินถล่ม จังหวัดอุทัยธานี และสรุปประเมินผล

- พิพิธภัณฑสถานธรณีวิทยา จันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

การวิจัยเชิงปฏิบัติการด้วยการนำเสนอรูปแบบกิจกรรมการศึกษา
ในพิพิธภัณฑ์และทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง
จำนวน 27 คน เป็นเด็กอายุ 9 - 12 ปี ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัยและเคยทัศน
ศึกษาที่พิพิธภัณฑ์ธรณีวิทยา ผู้ปกครอง กลุ่มตัวอย่างคุณครูในพื้นที่วิจัย รวมถึง
ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ ผ่านกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก
ร่วมทดลองใช้กิจกรรม และสังเกตพฤติกรรม

ผลการวิจัย

มิวเซียมสยาม เขตพระนคร กรุงเทพฯ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ หรือมิวเซียมสยามเปิดตัวครั้งแรกกับนิทรรศการถาวรชุดแรก “เรียงความประเทศไทย” และเปิดให้เข้าชมครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2551 การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างยั่งยืน และยกระดับมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ให้กับประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนไทย เกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการรู้จักตนเอง รู้จักเพื่อนบ้านและรู้จักโลก รวมทั้งการสร้างแนวคิดและภาพลักษณ์ใหม่ของพิพิธภัณฑ์ในสังคม (National Discovery Museum Institute, 2018)

ขณะเดียวกันมิวเซียมสยามมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายที่สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่นิทรรศการหลัก เพื่อให้ผู้ชมมีการรับรู้ที่ทันต่อโลกและเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังนั้น มิวเซียมสยามจึงเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางเลือกที่ใครก็ตามสามารถเข้าไปหาความรู้ได้โดยไม่มีขีดจำกัดของเพศ วัย การศึกษา หรือสภาพการณ์ทางสังคม (National Discovery Museum Institute, 2018) ตั้งแต่การก่อตั้งมิวเซียมสยาม ในช่วงปี พ.ศ. 2551 จนถึงปัจจุบัน มิวเซียมสยามแสดงจุดยืนแห่งการเป็นพิพิธภัณฑ์

เพื่อการเรียนรู้ (Discovery Museum) ที่มีการมุ่งเน้นให้ผู้เข้าชมได้เรียนรู้ด้วยตัวเอง อีกทั้งยังนำเสนอเรื่องราวที่เปิดประเด็นผ่านนิทรรศการถาวรดังกล่าว นำมาขยายความต่อในรูปแบบของนิทรรศการหมุนเวียนในมุมมองใหม่ ๆ เพื่อทำการนำเสนอให้ผู้เข้าชมได้นำไปขบคิด ต่อยอดแนวความคิดกันต่อไป

ในชุดนิทรรศการชุด “ล่องรอยราชดำเนิน : นิทรรศการผจญภัย” นิทรรศการหมุนเวียนชุดใหม่ ประจำปี 2563 ผ่านการหยิบจับเรื่องเล่าทางความทรงจำของผู้สูงวัยที่เป็นคนนอก นำมาร้อยเรียงเป็นเนื้อเรื่องและปรับเปลี่ยนบริบทของการเป็นเพียงผู้ชมมาสู่การเป็นภัณฑารักษ์ร่วมด้วย โดยเนื้อหาหลักของนิทรรศการเป็นการนำเสนอเรื่องราว และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญบนถนนราชดำเนิน ไม่ว่าเรื่องราวเหล่านั้นจะมาจากคำบอกเล่าของบุคคลสำคัญ หรือจากคำบอกเล่าของบุคคลธรรมดาไร้ชื่อเสียง ก็ต่างถูกนำเรื่องราวเหล่านั้นแปรเป็นเรื่องเล่าที่มีคุณค่า สุนิทรรศการที่ทุกคนต่างมีส่วนร่วมสร้างมันขึ้นมา โดยนิทรรศการชุดล่องรอยราชดำเนินเกิดจากแนวคิดในการนำเสนอประเด็นประวัติศาสตร์ผ่านการมีส่วนร่วมของสังคม ด้วยกระบวนการพิพิธภัณฑ์ ด้วยการระลึกถึงถนนสายที่เก่าแก่ที่สุดสายหนึ่งในประเทศไทยด้วยอายุ 121 ปีของถนนสายนี้เชื่อมโยงกับชีวิตของผู้คนทุกระดับชั้น จนกลายเป็นประวัติศาสตร์สังคมอันพึงจารึกจดจำ

นอกจากนั้น มิวเซียมสยามยังทำการหยิบจับปัญหาทางสังคมที่สำคัญอีกหนึ่งสิ่งคือปรากฏการณ์การเข้าสู่สังคมสูงวัยของประชากรไทย โดยมิวเซียมสยามทำการจัดอบรมปฏิบัติการให้กลุ่มผู้สูงวัย ภายใต้ชื่อกลุ่ม “ภัณฑารักษ์วัยเก๋า” ขึ้นในปี พ.ศ. 2562 และทำงานร่วมกับคนวัยเก๋าทั้ง 16 ท่าน นิทรรศการล่องรอยราชดำเนินจึงเป็นการปะทะประสานมุมมองของคนต่างวัย ต่างประสบการณ์ที่ล้วนล่องอยู่ในรอยแห่งราชดำเนิน (National Discovery Museum Institute, 2020)

มิวเซียมสยามจึงเป็นอีกหนึ่งพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่บริเวณเขตพระนคร ที่นำเสนอเรื่องราวของถนนราชดำเนินในหน้าประวัติศาสตร์ของชาติเหมือน พิพิธภัณฑ์อื่น ๆ แต่ทว่าเป็นการนำเสนอที่สร้างจุดเปลี่ยนต่อมุมมองที่ พิพิธภัณฑ์ไทยมีต่อสถานที่ทางประวัติศาสตร์ของชาติและให้ความสำคัญกับ กลุ่มคนอื่น โดยผู้จัดทำนิทรรศการหยิบจับเรื่องเล่าทางประสบการณ์และความทรงจำจากกลุ่มคนกระแสรองที่เป็นกลุ่มผู้สูงวัย โดยเปิดรับสมัครผู้สูงวัยผ่านช่องทางออนไลน์ ในปี พ.ศ. 2562 เพื่อเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการ “ภัณฑารักษ์วัยเก๋า เล่าเรื่องราวราชดำเนิน” หลังจากนั้นมิวเซียมสยามคัดเลือกภัณฑารักษ์อาวุโสที่มีความแตกต่างทางสายอาชีพและทักษะ 16 ท่าน เพื่อมาร่วมสร้างสรรค์เนื้อหาในนิทรรศการ โดยนำประสบการณ์ส่วนตัวและความทรงจำร่วมของพวกเขามาสื่อสารในพิพิธภัณฑ์และกลายเป็นเรื่องเล่าสาธารณะ

นิทรรศการชุด “ล่องรอยราชดำเนิน : นิทรรศการผสานวัย” นับว่าเป็นนิทรรศการหมุนเวียนที่นำเสนอความสำคัญที่ว่าสถานะของการเป็นผู้เข้าชม ก็สามารถปรับเปลี่ยนมาเป็นสถานะของการเป็นภัณฑารักษ์ได้ด้วยเช่นกัน ผ่านรูปแบบของการนำเสนอด้วยระบบ Crowdsourcing หรือการรวบรวมข้อมูลจากสาธารณชนอย่างสมัครใจ หรือแม้แต่การเปิดรับอาสาสมัครเพื่อทำการร่วมบอกเล่าเรื่องราวบางอย่างร่วมกัน และนำข้อมูลเหล่านั้นมาจัดสร้างเป็นนิทรรศการที่แสดงการมีส่วนร่วมกับผู้เข้าชมได้อย่างน่าสนใจที่มีการผสมผสานทั้งรูปแบบของวัตถุและเรื่องเล่า และมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม โดยประสบการณ์ส่วนตัวและความทรงจำร่วมของกลุ่มคนในประวัติศาสตร์กระแสรองมาสื่อสารในพิพิธภัณฑ์และกลายเป็นเรื่องเล่าสาธารณะ เช่น การจัดแสดงเก้าอี้พลาสติกสีเหลืองของพนักงานขายบริการที่ใช้สำหรับรอลูกค้าในตรอกหลังถนนราชดำเนิน หรือการส่งเสียงของชุมชนป้อมมหากาฬที่ถูกรัฐผูกขาดพื้นที่ และทำลายความเป็นชุมชน

นอกจากนั้น พิพิธภัณฑียังทำหน้าที่แทนพื้นที่ทางประวัติศาสตร์บางส่วนที่สูญหาย หรือถูกทำลายด้วยการประกอบสร้างขึ้นใหม่ (Re-construct) เป็นการจัดแสดงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เป็นส่วนหนึ่งของราชดำเนิน ทั้งจากการรวบรวมเรื่องราวผ่านความทรงจำ และการรวบรวมสิ่งของ วัตถุทางกายภาพต่าง ๆ ที่มีความสำคัญและผ่านการใช้งานที่เชื่อมโยงกับแหล่งความทรงจำแห่งนั้นจริง เช่น การจำลองฉากของเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นภายในถนนราชดำเนิน โมเดลจำลองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เตียนนอนของโรงแรมรัตนโกสินทร์ ร่องรอยกระสุนจากกำแพงร้านอาหารสกายไฮ เป็นต้น

การศึกษาการบอกเล่าประวัติศาสตร์ โดยประวัติศาสตร์กระแสหลักมักเป็นสิ่งที่ถูกนำมาบอกเล่า เพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกันของผู้คนส่วนมาก โดยเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับชาติ ซึ่งนิยามเหล่านี้ถูกหล่อหลอมขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 - 7 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยการเขียนประวัติศาสตร์แบบใหม่จากชนชั้นนำ เพื่อสร้างความหมายของชาติไทยและความเป็นไทย เป็นการบอกเล่าที่นำเสนอองค์รวมของความเป็นชาตินั้น ๆ โดยในอีกแง่มุมหนึ่ง ประวัติศาสตร์กระแสรอง หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ไม่เชื่อมโยงกับชาติโดยตรงนั้น ถูกบอกเล่าผ่านทางที่ใดบ้าง เรื่องราวเหล่านี้ถูกกีดกันและแบ่งแยกออกจากเรื่องเล่ากระแสหลักที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชาติ เสียงเหล่านี้มักถูกมองข้ามและไม่ให้คุณค่ามากเพียงพอ

โดยการศึกษาการบอกเล่าประวัติศาสตร์ในครั้งนี้ได้มุ่งเน้นไปที่บริบทของ “ราชดำเนิน” ถนนสายสำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย ถูกสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2442 ราชดำเนินเป็นถนนที่มีร่องรอยของเรื่องราวอยู่ทุกที่ทุกบริเวณ โดยที่ผ่านมามีความเป็นราชดำเนินมักถูกนำเสนอผ่านประวัติศาสตร์กระแสหลักที่เชื่อมโยงกับความเป็นชาติ ในลักษณะของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่อันทรงเกียรติ ถนนแห่งความมีชีวิตชีวา หรือพื้นที่ที่สื่อถึงอุดมการณ์ทาง

การเมือง แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งราชดำเนินยังแฝงไปด้วยความทรงจำอื่น ๆ จากผู้คนทุกเพศทุกวัยที่ร่วมผจญภัยในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งเป็นความทรงจำที่มักถูกมองข้ามไป การศึกษาความทรงจำร่วม (Collective memory) มุ่งเน้นการศึกษาความทรงจำของกลุ่มคนทั่วไปที่ไม่ได้ยึดโยงเพียงแค่กลุ่มคนชั้นสูง กลุ่มขุนนาง หรือกลุ่มที่มีอำนาจในการต่อรองกับพื้นที่ โดยเป็นกลุ่มคนที่มีสิทธิ์เสียงแต่อาจไม่มีพื้นที่ในการแสดงออก ความทรงจำของกลุ่มคนในประวัติศาสตร์กระแสรองอาจเป็นความทรงจำที่ถูกยึดโยงอยู่กับสิ่งที่ไม่อยู่ในจริงในปัจจุบัน และอาจสูญหาย หรือถูกทำให้ลืม แต่หนึ่งในพื้นที่ที่ความทรงจำเหล่านี้ถูกนำมายึดโยงไว้ด้วยกันอีกครั้งคือ “พิพิธภัณฑ์” เป็นภาพตัวแทนของการจดจำความทรงจำชุดใหม่สู่การรับรู้ของผู้ชมผ่านนิทรรศการชุด “ล่องรอยราชดำเนิน : นิทรรศการผจญภัย” โดยความน่าสนใจของการศึกษานี้ คือ บทบาทสำคัญของการส่งเสียงของกลุ่มคนกระแสรองที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของพวกเขาได้ผ่านกระบวนการผลิตความหมายใหม่ นิทรรศการชุดล่องรอยราชดำเนินเชื่อมโยงกับการผลิตสร้างความทรงจำร่วมที่ผูกพันกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ นามว่าถนนราชดำเนิน

การเชื่อมโยงความทรงจำของความเป็นอื่นเข้ากับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ในเส้นทางเดียวกัน โดยความเป็นอื่นในที่นี้คือกลุ่มคนทั่วไปที่มีประวัติศาสตร์ของตนเอง แต่ถูกแบ่งแยกและกีดกันจากการบอกเล่าและแสดงจุดยืน เนื่องจากไม่ได้มีความเชื่อมโยงกับองค์รวมของชาติ ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลัก ดังนั้น กลุ่มคนเหล่านี้จึงมีสิทธิ์เสียงในการบอกเล่าความทรงจำและประสบการณ์ส่วนตัว นำเสนอผ่านพิพิธภัณฑ์ในฐานะพื้นที่แหล่งการเรียนรู้ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้

โรงเรียนในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดธรณีพิบัติภัยดินถล่ม จังหวัดอุทัยธานี

ในขณะที่อีกฟากหนึ่งของประเทศไทย บริเวณภาคกลางตอนบนในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี เป็นหนึ่งในจังหวัดเมืองรองที่อุดมไปด้วยแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในทางกลับกันจังหวัดอุทัยธานีก็เป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีโอกาสหรือมีความเสี่ยงเกิดดินถล่มอันดับที่ 1 เป็นบริเวณกว้างมากที่สุด (Environmental Geology Division, 2017) จึงเป็นจังหวัดที่มีความเสี่ยงที่จะเกิดธรณีพิบัติภัยดินถล่มครั้งใหญ่ อันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศ และขาดการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความตระหนักรู้ถึงภัยพิบัติให้แก่ประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความตื่นตัวในการป้องกันและเตรียมพร้อมรับมือพิบัติภัยดินถล่มที่อาจเกิดขึ้นได้

การพัฒนาสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กมีความสำคัญเนื่องจากเป็นกลุ่มช่วงวัยกำลังศึกษาเรียนรู้ ปลุกฝังพื้นฐานการใช้ชีวิตและเอาตัวรอด ซึ่งเด็กนักเรียนในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี เป็นจังหวัดห่างไกลจากศูนย์กลางอย่างเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ จึงขาดโอกาสในหลาย ๆ ด้าน ทั้งการเข้าถึงการศึกษาที่ครบถ้วน ขาดแคลนเทคโนโลยีที่ทันสมัย ขาดแคลนทรัพยากรการเรียน โดย Pattaravanich & Amornsirisomboon (2007) กล่าวถึงผลที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมทางด้านการศึกษาเมืองและชนบท พบว่าความแตกต่างระหว่างความเป็นเมืองและชนบทมีผลต่อการได้รับโอกาสทางการศึกษา โดยคนเมืองมีโอกาสมากกว่าคนชนบท ซึ่งเห็นได้ว่าสภาพสังคมที่ต่างกันส่งผลให้มีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โอกาสในการเข้าถึงการศึกษาของเด็กต่างจังหวัดที่ไม่ใช่เมืองหลวงหรือเมืองใหญ่น้อยกว่า

ด้วยสภาพที่ตั้งโรงเรียนในบริเวณพื้นที่เสี่ยงภัยดินถล่มจำนวน 4 โรงเรียนของจังหวัดอุทัยธานี พบว่ายังไม่มีการเรียนรู้ที่ช่วยสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับภัยพิบัติภัยดินถล่ม รวมถึงไม่มีพิพิธภัณฑ์ที่เป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนสำหรับเด็กในการให้ความรู้ทางด้านพิบัติภัย ยังขาดโอกาสในการเข้าถึงสื่อการเรียนรู้ที่จะช่วยสร้างความตระหนักรู้ต่อเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้น และการเรียนรู้ทางด้านพิบัติภัยในประเทศไทยที่ผ่านมาเป็นแบบเรียนรู้หลังเกิดเหตุ นั่นคือมีเหตุการณ์พิบัติภัยเกิดขึ้น ส่งผลให้มีการสูญเสียทางชีวิตและทรัพย์สินก่อน แล้วจึงจะเกิดการตระหนักรู้ต่อความรุนแรงและความเสียหายของพิบัติภัยนั้น เช่น เหตุการณ์คลื่นสึนามิพัดถล่มแนวชายฝั่งทะเลอันดามัน ในปี พ.ศ. 2547 บริเวณภาคใต้ของประเทศไทย เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมาก หลังจากนั้นจึงจะเกิดองค์ความรู้ในการเตือนภัยและการเอาชีวิตรอดจากสึนามิในภายหลัง เช่น การสังเกตเหตุการณ์เตือนภัย การชักซ้อมอพยพ การสร้างพิพิธภัณฑ์ให้ความรู้ เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างการรับรู้ต่อภัยดินถล่ม สร้างโอกาสทางการเรียนรู้ในพื้นที่ขาดโอกาส ซึ่งการเรียนรู้จากสื่อที่สร้างขึ้นนี้เป็นการเรียนรู้ที่ช่วยสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นกับตนเอง เมื่อเกิดเหตุการณ์จริงจะสามารถเอาตัวรอดได้ รวมทั้งสามารถบอกเล่าหรือแจ้งเตือนไปยังคนรอบตัวและคนในชุมชนได้

สื่อการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ ในชุดการเรียนการสอนสำหรับภายนอกพิพิธภัณฑ์สามารถทำได้หลากหลายรูปแบบ เช่น ข้อมูลที่เขียนด้วยลายมือ รูปภาพ เสียงหรือเพลงที่บันทึกไว้ แบบจำลอง วัตถุที่สัมผัสจับต้องได้ เกม หรือใบงาน เป็นต้น หลักการทำใบงานที่ดีต้องประกอบด้วยข้อความในการตั้งคำถามที่เหมาะสม เทคนิคการคิดและการสร้างคำถามซึ่งแยกย่อยเป็นคำถาม 4 รูปแบบ คือ คำถามเชิงความจำ คำถามเชิงเปรียบเทียบ คำถามเชิงวิเคราะห์ และคำถามเชิงประเมิน สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาหลักกับหลักสูตรการศึกษาได้เป็นอย่างดี การสร้างกิจกรรมให้ผู้เรียนรู้ได้ลงมือทำเพื่อให้เกิด

การเรียนรู้ที่ตีงเป้ำหมายไว้ และการลงมือทำควรมีความสนุกสนาน กลมกลืนกับสาระที่ต้องการให้ผู้ชมได้รู้ การใช้วิธีตั้งคำถามในการเรียนรู้ โจทย์ต่าง ๆ จะเป็นกลอุบายเพื่อให้ผู้เรียนได้อ่านเนื้อหาในพิพธิภณธ์ การจัด กิจกรรมสำหรับเด็กพัฒนากิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ และระดับอายุของเด็ก เพราะถึงอย่างไรการเรียนรู้สำหรับเด็กที่ดีที่สุดก็คือ การปฏิบัติกับสิ่งของที่อยู่รอบตัว สิ่งทีผู้สอนจะทำได้ก็คือการกำหนดกรอบ ขอบเขต และเนื้อหาของกิจกรรมเพื่อเป็นตัวจุดประกายให้กับเด็กใน การศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเองต่อไป

ในการจัดทำสื่อการเรียนรู้ด้านธรณียพิบัติภัยดินถล่มเพื่อสร้างความ ตระหนักรู้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี เช่น รูปภาพ เสียงหรือเพลงที่บันทึกไว้ แบบจำลอง วัตถุที่สัมผัสจับต้องได้ เกม หรือใบงาน เป็นต้น โดยการพัฒนาสื่อการเรียนรู้เป็นรูปแบบ Hand-on experience คือ หยิบจับสัมผัสและเล่นได้ สื่อการเรียนรู้ที่ใช้จัดแสดงมี จำนวนทั้งสิ้น 7 รายการ ได้แก่ 1) จิกซอว์ 2) ชุดกระต่ายความรู้ 3) หนังสือ ป้ออพัท รู้ไว้เมื่อเจอภัยดินถล่ม 4) เพลงดินถล่ม 5) เรียนรู้กับ AR 6) ทดลอง เล่นดินถล่ม และ 7) สนุกกับใบงาน

สื่อการเรียนรู้เหล่านี้ได้สอดคล้องกับทักษะการเรียนรู้ศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยทักษะด้านการเรียนรู้ ทักษะด้านสารสนเทศ และทักษะด้าน ชีวิต ซึ่งเป็นแนวคิดที่เปลี่ยนจากการเรียนรู้ที่เน้นเนื้อหาเป็นเน้นกระบวนการ เรียนรู้ เปลี่ยนจากการเน้นบอกความรู้เป็นเน้นฝึกทักษะ ให้ความสำคัญมากกว่า ความจำ ให้นักเรียนฝึกคิดและฝึกวิเคราะห์ ฝึกให้นักเรียนได้พัฒนาตนเอง เปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ และอำนวยความสะดวก ในการจัดกระบวนการเรียนรู้การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศ การเลือกใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้เข้าใจลักษณะปัจจัยการเกิด ความรุนแรงของดินถล่ม และการปฏิบัติตัวเมื่อเกิดภัยเพื่อป้องกันและช่วยลด ผลกระทบจากภัยพิบัติที่ไม่สามารถรู้ได้แน่ชัดว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด จึงต้องมีการ

เตรียมความพร้อมเสมอ เพื่อลดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน โดยการ
พัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ช่วยกระตุ้นให้
เกิดการต่อยอดส่งเสริมทักษะทางความคิด และเกิดความตระหนักรู้แก่ผู้เรียน
ในการป้องกันภัยทั้งตนเอง ครอบครัว และคนรอบข้าง

จากผลการประเมินแบบทดสอบก่อนการใช้สื่อการเรียนรู้และหลัง
การใช้สื่อการเรียนรู้ พบว่าคะแนนก่อนการใช้สื่อการเรียนรู้ คะแนนประเมิน
ส่วนใหญ่อยู่ที่ความเข้าใจระดับน้อย และหลังการใช้สื่อการเรียนรู้คะแนน
ประเมินส่วนใหญ่อยู่ที่ความเข้าใจระดับมาก ซึ่งในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้
ด้านธรณีพิบัติภัยดินถล่มนี้ สอดคล้องกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะ
เป็นการสร้างการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากเดิม แต่เดิมจะต้องเกิดเหตุภัยพิบัติ
รุนแรงที่สร้างความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงก่อนจึงจะกระตุ้นให้มีการเรียนรู้
การตื่นตัว แต่การเรียนรู้ในรูปแบบใหม่นี้จะสร้างความรู้เตรียมความพร้อมอยู่
เสมอ เมื่อใดที่เกิดเหตุภัยพิบัติจะสามารถรับมือได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้เกิด
ความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินน้อยลง

นอกจากสื่อการเรียนรู้ด้านธรณีพิบัติภัยดินถล่มจะทำให้สามารถ
รับมือในขณะที่เกิดเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้ว ยังสามารถสร้างการรับรู้ในด้านการ
ปรับตัวให้อยู่กับภัยพิบัติได้อย่างปลอดภัย เช่น การสร้างบ้านที่อยู่อาศัยให้
ห่างจากที่ลาดเขา ไม่สร้างบ้านบนเขาสูง เป็นต้น รวมไปถึงการรับรู้ถึงการ
ป้องกันดินถล่มในระยะยาว ได้แก่ การไม่ตัดไม้ทำลายป่า ปลุกต้นไม้บริเวณ
ป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมเพื่อชะลอความแรงของน้ำ ปลุกพืชคลุมดินหรือหญ้า
แฝกบริเวณที่ลาดเชิงเขา เพื่อให้รากหญ้าแฝกช่วยยึดเกาะหน้าดินทำให้ดินไม่
เลื่อนหรือไหลลงมา เป็นต้น

การสร้างสื่อการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี สามารถช่วยสร้างการตระหนักรู้ถึงความรุนแรงของภัยพิบัติดินถล่มแล้วยังสร้างทักษะชีวิตในการเอาตัวรอดได้เมื่อเกิดภัยพิบัติ และขณะเดียวกันได้สร้างการเรียนรู้เชิงรุกในการป้องกันจากภัยพิบัติดินถล่มในระยะยาวด้วยการไม่ตัดไม้ทำลายป่า การไม่ทำลายหน้าดิน และการปลูกพืชคลุมดิน ให้กับนักเรียนในพื้นที่เสี่ยงภัยที่ยังขาดโอกาสในการเข้าถึงสื่อการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการสร้างความปลอดภัยในชีวิต

พิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ด้วยเหตุภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น การแก้ปัญหาหรือการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติยังไม่ได้ได้รับความสำคัญมากเท่าที่ควร การให้มีชีวิตรอดในทุกสถานการณ์ภาวะคับขันจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน การให้ความรู้ทักษะชีวิตจึงควรอยู่ในทุก ๆ ที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ “ผู้อยู่รอด” จึงเป็นแนวคิดหนึ่งในชุดนิทรรศการหลักของพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้งนี้เพราะภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านบรรพชีวินวิทยา เป็นแหล่งค้นพบซากดึกดำบรรพ์ที่สำคัญของประเทศไทย โดยจะพบได้ในจังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น และกาฬสินธุ์ (1 ใน 20 เมืองรองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) เป็นต้น ซึ่งในบริเวณหุบเขาภูเก้า-ภูพาน จังหวัดกาฬสินธุ์มีการค้นพบซากดึกดำบรรพ์ไดโนเสาร์สายพันธุ์ไทยที่มีความสมบูรณ์ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้เกิดการศึกษาวิจัยทางด้านบรรพชีวินวิทยาอย่างเป็นระบบ มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยาใต้แนวคิด “ผู้อยู่รอด” จัดแสดงนิทรรศการเล่าเรื่องราวตั้งแต่การกำเนิดโลก จนถึงวิวัฒนาการกลายเป็นมนุษย์ในปัจจุบัน บทสรุปของนิทรรศการมุ่งเน้นการเรียนรู้เหตุการณ์ในอดีตของโลกรวมถึงวิวัฒนาการ

การปรับตัวของสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ เพื่อสร้างความตระหนักรู้แก่นมนุษย์
ด้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

ในระยะเวลาสิบสองปี จากภูเขารธรรมดาลูกหนึ่งในพื้นที่ห่างไกล
ของอำเภอสหสันธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ขนาดใหญ่ที่มี
ผู้เข้าชมไม่ต่ำกว่าปีละสามแสนคน (Sirindhorn Museum, 2020) พิพิธภัณฑ์
เปรียบเสมือนสิ่งแปลกใหม่ที่ถูกรวบรวมสร้างขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐ ส่งผล
ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของชุมชนในบริเวณพื้นที่ในด้านต่าง ๆ เช่น
การสร้างถนนสี่เลน เกิดอาชีพด้านการบริการนักท่องเที่ยว รวมถึงปัญหายะ
มูลฝอยที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น เป็นต้น ด้วยผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าว
ทางพิพิธภัณฑ์สิรินธรที่มีบทบาทและหน้าที่สื่อสารเผยแพร่งานวิจัยชุดค้น
ทางด้านบรรพชีวินด้วยชุดนิทรรศการแนวคิด “ผู้อยู่รอด” นอกจากผู้เข้าชม
จะได้รับความเพลิดเพลินจากสิ่งจัดแสดงภายในนิทรรศการแล้ว พิพิธภัณฑ์
ยังต้องการให้ผู้เข้าชมได้เรียนรู้และเกิดจิตสำนึกที่ดี ช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติ
เพื่อลดการทำลายสิ่งแวดล้อม เพราะปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมได้
กลายเป็นปัญหาหลักของสังคมโลกในปัจจุบันนี้ อีกทั้งการเรียนรู้เพื่อให้เกิด
จิตสำนึกที่ดีต่อโลก ถือเป็นทักษะอย่างหนึ่งที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ 21 และต้องเร่งดำเนินการสร้างทักษะเหล่านี้ให้แก่เด็กและ
เยาวชน โดยเฉพาะเด็กในช่วงอายุ 9 - 12 ปี ที่เป็นช่วงวัยที่เริ่มมีพัฒนาการ
ด้านการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ และเป็นกลุ่มผู้ใช้บริการพิพิธภัณฑ์มากที่สุด
เพื่อให้ทันต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ตลอดเวลากว่า 14 ปีที่ผ่านมาพิพิธภัณฑ์สิรินธรได้ใช้สื่อนิทรรศการ
เรื่องราวความรู้ด้านซากดึกดำบรรพ์ ธรณีวิทยา และธรรมชาติวิทยา
ภายใต้ธีม “ผู้อยู่รอด” อาคารพิพิธภัณฑ์จัดแสดงนิทรรศการตั้งแต่การกำเนิด
โลก ระบบสุริยะจักรวาล การกำเนิดแร่ - หิน วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตตั้งแต่
แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน เพื่อสื่อสารกับผู้เข้าชม กลุ่มผู้ใช้บริการมากที่สุดเป็น
กลุ่มเด็กนักเรียนในช่วงวัย 9 - 12 ปี ทั้งนี้ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจต่อการ

เข้ารับบริการในภาพรวมเฉลี่ยร้อยละ 90 (Sirindhorn Museum, 2020) ในระยะเริ่มต้นพิพิธภัณฑ์มุ่งเน้นไปที่การให้บริการนำชมตามนโยบายและงบประมาณที่ได้รับจัดสรร

ในปัจจุบัน กิจกรรมการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สิรินธรสามารถแบ่งกลุ่มของกิจกรรมออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) ฐานกิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้โครงการเผยแพร่องค์ความรู้ตามเทศกาล 2) กิจกรรมการเรียนรู้ค่ายเยาวชน และ 3) กิจกรรมการเรียนรู้ประจำเดือน ปัญหาของการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 5 ข้อ คือ 1) การขาดความคล่องตัวด้านการใช้จ่ายด้วยข้อจำกัดของระเบียบการเบิกจ่ายงบประมาณ 2) นโยบายไม่ต่อเนื่องและขาดบุคลากรที่ดำเนินกิจกรรมโดยเฉพาะ 3) กิจกรรมยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์และพฤติกรรมของผู้ใช้บริการ 4) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมยังไม่เพียงพอ และ 5) การวัดประเมินผลกิจกรรมยังไม่ชัดเจนและไม่พบการประเมินผลในแง่การเปลี่ยนแปลงทางเจตคติ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเจตคติถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

ผลการจัดกิจกรรมและเจตคติที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งได้จากการสะท้อนผลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์จากการจัดกิจกรรม พบว่าจากการจัดกิจกรรมทั้ง 3 ครั้ง กิจกรรมที่ได้ผลสัมฤทธิ์ทั้งในแง่ของผู้ใช้บริการและผู้ให้บริการได้แก่ กิจกรรม “ผจญภัย โลกล้านปี” ครั้งที่ 2 และยังช่วยสร้างเจตคติที่ดีต่อการตระหนักรู้ถึงสภาพการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมได้มากที่สุด กล่าวคือเนื้อหาภายในกิจกรรมประกอบไปด้วยไฮไลท์ในโซนจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ ที่ร้อยเรียงเรื่องราวตั้งแต่การค้นพบสิ่งมีชีวิตสิ่งแรกที่เกิดขึ้นบนโลก ไปเรื่องสิ่งมีชีวิตชนิดสำคัญในแต่ละช่วงเวลาของโลก พร้อมคำถามนำผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมจะต้องค้นหาคำตอบภายในโซนจัดแสดงนั้น ๆ จนกระทั่งถึงยุคของมนุษย์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเจตคติด้านการมีจิตสำนึกที่ดีต่อโลก ในการออกแบบให้กิจกรรมสุดท้ายเป็นกิจกรรมที่ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่เพื่อ

พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และยังถือเป็นการประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรม
ได้ทันที

Table 1: Evaluation of participation in the activity (2)
“Explore the Wonder of Paleo World”

ประเด็นความ คิดเห็น	จำนวน (คน)	คะแนน ต่ำสุด	คะแนน สูงสุด	ค่าเฉลี่ย Mean	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	แปล ความหมาย
1. ด้านทักษะความ เข้าใจต่อเนื้อหา	20	3	5	4.59	0.60	มากที่สุด
2. ด้านความพึง พอใจต่อกิจกรรม	20	4	5	4.76	0.42	มากที่สุด
3. ด้านทักษะการ อ่านออก เขียนได้	20	3	5	4.65	0.68	มากที่สุด
4. ด้านทักษะ จิตสำนึกที่ดีต่อโลก	20	4	5	4.59	0.49	มากที่สุด
รวมทุกด้าน	20	3	5	4.65	0.55	มากที่สุด

จากการประเมินผลของกิจกรรม “ผจญภัย โลกล้านปี” ครั้งที่ 2 พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรม 20 คน มีความเข้าใจด้านเนื้อหา วิธีการเล่น อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.59) มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.76) ทักษะการอ่านออก เขียนได้ อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.65) และ ทักษะจิตสำนึกที่ดีต่อโลก อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.59) ซึ่งในกิจกรรมสุดท้ายจึงออกแบบให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมบริจาคขยะเพื่อนำไปรีไซเคิล ลดขยะลงสู่ทะเล โดยให้เจ้าหน้าที่พิพิภภัณฑ์สิรินธรเป็นผู้ช่วยตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ “มนุษย์คือผู้อยู่รอดต่อไปจริงหรือ?” และอธิบายให้เห็นความสำคัญว่าทำไมเราจึงจำเป็นต้องสนใจปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ก่อนที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับรางวัลจากการทำภารกิจสำเร็จในขั้นตอนสุดท้าย

ผลจากการทดลองกิจกรรมทั้ง 3 ครั้ง พบว่า การจัดกิจกรรมนำร่องทดลองเปรียบเสมือนการทดลองในหลากหลายกิจกรรม ซึ่งผลการจัดกิจกรรมแสดงให้เห็นว่าถึงแม้กลุ่มเป้าหมายจะต้องการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ แต่กลุ่มเป้าหมายมีเวลาจำกัดและมีความต้องการกิจกรรมที่ไม่มีค่าใช้จ่าย ขณะเดียวกันหน่วยงานมีงบประมาณที่จำกัดและเจ้าหน้าที่มีภาระงานประจำทำให้รูปแบบการจัดกิจกรรมจำนวนมาก กิจกรรมนำร่องทดลองยังไม่เหมาะสมกับบริบทของพิพิธภัณฑ์ อีกทั้ง ยังไม่สามารถนำพาผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปสู่เป้าหมายของแนวคิดที่นำมาใช้ และเมื่อมีการปรับกิจกรรมโดยนำกิจกรรมที่กลุ่มเป้าหมายชอบมากที่สุดมาปรับเป็นกิจกรรมที่ใช้เวลาร่วมกับการเที่ยวชมในพิพิธภัณฑ์ เมื่อมีการทดลองกิจกรรมแสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจและยังได้รับการกระตุ้นการมีจิตสำนึกที่ดีต่อโลก ผ่านการร้อยเรียงเรื่องราวและการตั้งคำถามปลายเปิดในตอนท้ายแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเจตคติที่มีต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง การจัดกิจกรรม “ผจญภัย โลกล้านปี” ถือเป็นการใช้วัสดุอุปกรณ์ จำนวนเจ้าหน้าที่ที่น้อยกว่าในครั้งแรก และสามารถใช้เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นได้จริงภายในพิพิธภัณฑ์ได้อย่างยั่งยืน

จากการเก็บข้อมูลและทดลองจัดกิจกรรมการศึกษาในแนวคิด “ผู้อยู่รอด” ในพิพิธภัณฑ์สิรินธร พบว่า การสื่อสารระหว่างพิพิธภัณฑ์และแก่นเรื่องด้านสิ่งแวดล้อมได้สะท้อนผ่านการร่วมกิจกรรมของผู้เข้าร่วมวิจัย กล่าวคือถึงแม้ว่ากิจกรรมในตอนต้นจะได้รับความสนุกและเพลิดเพลิน ในส่วนสุดท้ายยังสามารถขมวดปมด้านสิ่งแวดล้อมให้กับผู้เข้าร่วมวิจัยโดยไม่ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยรู้สึกอึดอัดหรือถูกยัดเยียดมากเกินไป ทำให้สภาพการเรียนรู้มีความเหมาะสม ซึ่งทำให้ทราบว่ากิจกรรมการเรียนรู้ภายในพิพิธภัณฑ์สิรินธรภายใต้แนวคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 พิพิธภัณฑ์ควรเป็นพื้นที่ที่สามารถเป็นกระบอกเสียงแทนวิกฤติต่าง ๆ ของโลกได้ โดยมีเป้าหมายให้ผู้ใช้บริการมีเจตคติด้านการอนุรักษ์หรือมีจิตสำนึกที่ดีต่อโลกเพิ่มขึ้น

ผ่านการใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านวัตถุจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ที่สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง

“...หนูเขียนคำตอบมาเพิ่มให้ด้วยนะคะ ไม่คิดเลยว่าในบ้านเราจะเคยมีหมีแพนด้าด้วย...”

(อารดา ศรีวิเชียร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 เมษายน 2566).

“...หนูภูมิใจมากที่ได้บริจาคขยะและทำภารกิจสำเร็จ...”

(สมศรี ตั้งเจริญ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 เมษายน 2566).

“...ตอนแรกที่ชวนทำกิจกรรมก็ยั้งง ๆ แต่พอได้ทำนอกจากความสนุกแล้ว ยังรู้สึกว่ายาวพิพิธภัณฑ์สนุกขึ้น มาหลายรอบแล้วปกติเดินหลงตลอด มาครั้งนี้เดินชมถูกทางเพราะกิจกรรมนี้...”

(ศรียันตร์ อ่องสกุล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 เมษายน 2566).

“...แทบไม่กระทบงานประจำเลย แถมได้กิจกรรมมาประชาสัมพันธ์เพิ่ม...”

(สุชาติ กระจ่างจันทร์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 เมษายน 2566).

ทั้งนี้ แนวทางการออกแบบกิจกรรม การใช้ภาษา หรือการดำเนินกิจกรรมจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมต่อการพัฒนาการหรือความสนใจในแต่ละช่วงวัย อีกทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะต้องออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับนโยบาย งบประมาณ และบุคลากร เพื่อความต่อเนื่องและยั่งยืน มีรูปแบบกิจกรรมสามารถให้บริการได้ในสัดส่วนที่เพียงพอต่อจำนวนผู้เข้าชมทั้งหมด ไม่เลือกปฏิบัติ มีรางวัลเป็นแรงจูงใจ ใช้งบประมาณน้อย และไม่กระทบกับภาระงานของบุคลากร

สรุปและอภิปรายผล

1. การสื่อความหมายในพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในสังคมไทย

จากการสื่อความหมายด้วยกิจกรรมการศึกษาในพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้สามพื้นที่ศึกษา คือ มิวเซียมสยาม กรุงเทพฯ แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนจังหวัดอุทัยธานี จำนวน 4 แห่ง และพิพิธภัณฑ์สิรินธร จังหวัดกาฬสินธุ์ ทำให้พบว่าการใช้การสื่อความหมายทั้งสองรูปแบบ ดังนี้

การใช้สื่อความหมายแบบบุคคล (Personal interpretation) ในการให้บริการทางข้อมูล เจ้าหน้าที่ประจำจุดกิจกรรมด้วยการพูดคุย การสาธิต การเล่าเรื่อง ไปจนถึงการแสดงประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (Living history) ด้วยการเดินตามเส้นทางประวัติศาสตร์หลักและรองในนิทรรศการชุด “ล่องรอยราชดำเนิน : นิทรรศการผานวัย” ด้วยการเล่าเรื่องราวผ่านความทรงจำร่วมในอดีต หรือกิจกรรมที่มีการนำ (The conducted activity) โดยกิจกรรมเหล่านี้จะจัดขึ้นตามพื้นที่ต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ เป็นลักษณะที่กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ร่วมกิจกรรมมีการพบปะกับผู้สื่อความหมาย ณ สถานที่เริ่มต้น แล้วเคลื่อนย้ายไปตามจุดหมุดหมายของแต่ละกิจกรรมการศึกษา หรือการพูดคุยกับกลุ่ม (Talk to group) ในการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาและพึงพอใจกับคุณค่าความรู้ของพื้นที่ที่พวกเขาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การสื่อความหมายแบบบุคคลนี้เป็นการสื่อความหมายที่ดีที่สุด เพราะทำให้เกิดความอบอุ่นและร่วมมือทำกิจกรรม แสดงให้เห็นถึงการตอบสนองด้วยการสื่อสารสองทาง ขณะเดียวกันผู้สื่อความหมายสามารถควบคุมสถานการณ์ให้เป็นไปตามกระบวนการในการสื่อความหมาย

การสื่อความหมายแบบไม่ใช่บุคคล (Nonpersonal interpretation) เป็นการสื่อความหมายที่ผู้เข้าชมจะสัมผัสกับตัวกลางหรือสื่อวัสดุ ได้แก่ โสตทัศนูปกรณ์ เช่น เครื่องเสียง วีดิทัศน์ โทรทัศน์ สื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์มีข้อดีที่สามารถใส่เสียงดนตรี เสียงประกอบที่ช่วยให้ความน่าสนใจได้มาก แต่ข้อจำกัดคือเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ไฟฟ้า และต้องได้รับการดูแลรักษาอยู่เป็นประจำ ใช้งบประมาณสูง สื่อวัสดุอีกชนิดหนึ่ง ได้แก่ แผ่นป้าย สื่อสิ่งพิมพ์ และกิจกรรมที่ผู้เข้าชมสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานในการสื่อความหมาย

ในนิทรรศการชุด “ล่องรอยราชดำเนิน : นิทรรศการผสานวัย” มีการจัดแสดงเก้าอี้พลาสติกสีเหลืองของพนักงานขายบริการที่ใช้สำหรับรอลูกค้าในตรอกหลังถนนราชดำเนิน หรือการส่งเสียงของชุมชนป้อมมหากาฬที่ถูกรัฐผูกขาดพื้นที่ผ่านสื่อโสตทัศนูปกรณ์ หรือการจำลองประวัติศาสตร์บางส่วนที่สูญหาย หรือถูกทำลายด้วยการประกอบสร้างขึ้นใหม่ (Re-construct) เป็นการจัดแสดงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เป็นส่วนหนึ่งของราชดำเนิน ทั้งจากการรวบรวมเรื่องราวผ่านความทรงจำ และการรวบรวมสิ่งของ วัตถุทางกายภาพต่าง ๆ ที่มีความสำคัญ เช่น โมเดลจำลองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เติงยนอนของโรงแรมรัตนโกสินทร์ ร่องรอยกระสุนจากกำแพงร้านอาหารสกายไฮ เป็นต้น หรือสื่อการเรียนรู้ด้านธรณีพิบัติภัยดินถล่มเพื่อสร้างความตระหนักรู้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี เช่น รูปภาพ เสียงหรือเพลงที่บันทึกไว้ แบบจำลองวัตถุที่สัมผัสจับต้องได้ เกม หรือใบงาน เป็นต้น และสื่อการเรียนรู้ในกิจกรรม “ผจญภัย โลกล้านปี” ของพิพิธภัณฑสถานธรณีวิทยา จังหัดกาศสินธุ์ ที่มีเนื้อหาภายในกิจกรรมประกอบไปด้วยไฮไลท์ในโซนจัดแสดงของพิพิธภัณฑที่ร้อยเรียงเรื่องราวตั้งแต่การค้นพบสิ่งมีชีวิตสิ่งแรกที่เกิดขึ้นบนโลก ไล่เรียงสิ่งมีชีวิตชนิดสำคัญในแต่ละช่วงเวลาของโลก พร้อมสื่อคำถามนำรู้ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะต้องค้นหาคำตอบภายในโซนจัดแสดงนั้น ๆ

ในวิธีการถ่ายทอดสารไปยังกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เข้าชมทั้งแบบใช้บุคคลและไม่ใช้บุคคล มีข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน เช่นการใช้บุคคลข้อดีคือสามารถติดตาม ประเมินวัดผลได้ทันที ผู้เข้าชมสามารถมีส่วนร่วมได้ทันที แต่มีข้อจำกัดด้านจำนวนของเจ้าหน้าที่ และการรองรับผู้เข้าชมมีจำนวนและเวลาที่จำกัด ในขณะที่วิธีการถ่ายทอดสารแบบไม่ใช้บุคคลสามารถให้ข้อมูลแก่คนหมู่มากได้ตลอดเวลา ข้อมูลมีความละเอียด ต้นทุนต่ำ แต่มีข้อจำกัดด้านการวัดและประเมินผล รวมไปถึงการให้ข้อมูลไม่สามารถปรับให้เหมาะสมกับผู้เข้าชมได้ เช่น กลุ่มผู้เข้าชมที่มีข้อจำกัดด้านการอ่าน เป็นต้น ดังนั้น หากต้องการให้การสื่อความหมายภายในพิพิธภัณฑ์ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ จึงควรใช้วิธีการถ่ายทอดทั้ง 2 ประเภทร่วมกันที่สื่อสารเล่าเรื่องราวคุณค่าและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรม รวมทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Lertcharnrit, 2011)

นอกจากนี้ ผู้สื่อความหมายจะต้องสร้างจุดสนใจ โดยเชื่อมโยงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้เข้าชม เพราะเป้าหมายประสงค์ของเรื่องที่มีการตีความคือการบันเทิงใจและกระตุ้นให้ผู้คนขยายขอบเขตความคิดในการตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการปกป้องรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งการตีความสำหรับกลุ่มเป้าหมายเด็ก วัยรุ่น และผู้สูงอายุควรใช้วิธีการที่แตกต่างกัน ขณะเดียวกันผู้ตีความสามารถทำให้อุดมคติพื้นถิ่นขึ้นมาใหม่ ทำให้ปัจจุบันมีความสนุกสนานขึ้นและให้ความหมายในอนาคตมากขึ้นได้ (Larry & Ted, 2011)

2. บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในสังคมไทย

พิพิธภัณฑ์ในบริบทของการเป็นพื้นที่ที่สามเป็นการพัฒนาบทบาทของพิพิธภัณฑ์ในศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับนิยามที่ปรับเปลี่ยนจากสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (ICOM) ที่กล่าวโดยสรุปว่า “พิพิธภัณฑ์เป็นองค์กรถาวรที่ไม่แสวงผลกำไรในการบริการสังคม ทั้งในด้านการค้นคว้าวิจัย รวบรวม อนุรักษ์ ตีความ และจัดแสดงมรดกที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ เป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างต่อสาธารณะ สามารถเข้าถึงได้ และครอบคลุมอย่างทั่วถึง ส่งเสริมความหลากหลายและความยั่งยืน มีการดำเนินการและสื่อสารอย่างมีจริยธรรม เป็นมืออาชีพ และมีส่วนร่วมกับชุมชน นำเสนอประสบการณ์ที่หลากหลายเพื่อการศึกษา ความเพลิดเพลิน ทบทุนและแบ่งปันความรู้” (Museum Siam, 2022) ซึ่งได้สะท้อนถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมมีส่วนร่วมกับพิพิธภัณฑ์ และให้ความสำคัญต่อการหลีกเลี่ยงทุกสิ่งโดยไม่มีการแบ่งแยก พิพิธภัณฑ์ทำหน้าที่เป็นกลางต่อการนำเสนอพร้อมเปิดรับข้อมูลจากกลุ่มคนทุกกลุ่ม นอกจากนั้น พิพิธภัณฑ์ในศตวรรษที่ 21 ยังให้ความสำคัญของการทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับทุกคน นั่นคือพิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วม โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางด้านใด และพิพิธภัณฑ์เป็นพลวัตตามกระแสสังคมโลก โดยพิพิธภัณฑ์ต้องสร้างความถูกต้องและสร้างความตระหนักแก่สังคม

จากคำนิยามความหมายของสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (ICOM) ที่ระบุถึงพิพิธภัณฑ์ร่วมสมัยในศตวรรษที่ 21 เป็นการคงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ที่มีได้มีหน้าที่เพียงการจัดแสดงหรือการเป็นสถานที่เก็บของเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการคงอยู่เพื่อการนำเสนอความรู้ผ่านรูปแบบการดำเนินงานแบบสมัยใหม่ จากการเปิดกว้างทางโลกาภิวัตน์ และโลกอันไร้พรมแดนที่ส่งผลต่ออิทธิพลของการนำเสนอเรื่องราวที่มีความหลากหลาย

ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอเรื่องราวผ่านการจัดแสดงด้วยอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีการคิดสรรหียบาย ค้นหาข้อเท็จจริง และนำเสนอสารผ่านรูปแบบต่าง ๆ ของนิทรรศการ ไม่ว่าจะเป็นนิทรรศการที่นำเสนอผ่านเรื่องเล่าเป็นหลัก (Story-based museum) หรือวัตถุเป็นหลัก (Objects-based museum) แต่ยักรวมไปถึงรูปแบบการจัดแสดงในลักษณะการนำเสนอสารโดยบุคคลจากเบื้องล่าง หรือบุคคลสามัญธรรมดา มิใช่การนำเสนอสารจากบุคคลที่มีอำนาจเพียงกลุ่มเดียวอีกต่อไป พิพิธภัณฑ์ได้ต่อยอดถึงความสำคัญของการเปิดกว้างทางความคิดและการแสดงออก เป็นการให้ความสำคัญกับความหลากหลายของผู้คนทางด้านเชื้อชาติ เพศ ศาสนา อายุ และอาชีพ โดยไม่มีการเกี่ยงและแบ่งแยกความแตกต่างใด ๆ ทุกเสียงล้วนมีความสำคัญต่อการส่งสารอย่างเท่าเทียมกัน

ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหาของนิทรรศการที่จัดขึ้นโดยพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยโดยส่วนมาก พบว่า พิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยมีการผลิตเนื้อหาหรือจัดตั้งนิทรรศการที่มีลักษณะการนำเสนอถึง “ปัญหาของสังคม” ที่เกิดขึ้นโดยตรงในสัดส่วนที่มีปริมาณน้อย หรือแทบจะไม่มีการนำเสนอเรื่องราวเหล่านี้ เนื่องจากประเทศไทยมีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจำนวนทั้งหมด 41 แห่ง และพิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งขึ้นในเขตกรุงเทพฯ ร้อยละ 82.50 สังกัดอยู่ในหน่วยงานรัฐบาล การจัดนิทรรศการส่วนมากจึงจัดขึ้นภายใต้พิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินการในระดับภาครัฐ และมีการนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับพันธกิจของกรมศิลปากรในด้านการธำรงรักษา กระตุ้นจิตสำนึก และสร้างค่านิยม เพื่อสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเป็นหลัก นิทรรศการที่จัดขึ้นจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย แต่มิได้นำเสนอถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงหรือการปรับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในปัจจุบันเท่าใดนัก

ดังนั้น การนำเสนอเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่สามารถขับเคลื่อนสังคมในยุคสมัยใหม่ ผ่านการจัดสรรนิทรรศการและการพัฒนาสื่อการเรียนรู้หรือกิจกรรมการศึกษา ยังคงเป็นปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานในพิพิธภัณฑ์ไทย มีพิพิธภัณฑ์เพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่สามารถนำเสนอเรื่องราวประเด็นทางสังคมสู่สาธารณะได้อย่างแท้จริง

ขณะที่พิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยที่ดำเนินการภายใต้ภาคเอกชนหรือภายใต้รัฐวิสาหกิจบางแห่งนำเสนอเนื้อหาที่แปลกใหม่ และมีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาที่ต่างไปจากชนบทเดิม ซึ่งเน้นรักษามรดกทางวัฒนธรรมคนส่วนใหญ่รับรู้จนเคยชิน โดยมีการนำเสนอข้อมูลที่น่าสนใจ และการสร้างการเรียนรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้เข้าชมไปสู่มุมมองใหม่ที่ดีขึ้นได้ เช่น การนำเสนอนิทรรศการชั่วคราวชุด “บทเรียนในความมืด (Dialogue in the Dark)” ที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์กรพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ จัดแสดงขึ้นบริเวณจัตุรัสวิทยาศาสตร์ โดยนิทรรศการบทเรียนในความมืดได้รับการพัฒนาโดย Dr. Andreas Heinecke ผู้เป็นต้นแบบของการสร้างนิทรรศการจากประเทศเยอรมนี หรือนิทรรศการชั่วคราว ชุด “ประสบการณ์หูสู่อ่าเซียน ASEA(R)N” “พม่าระยะประชิด” “ชาย หญิง สิ่งสมมุติ : ว่าด้วยความหลากหลายและความสิ้นไหลทางเพศ” ที่ผลิตขึ้นโดยมิวเซียมสยาม หรือสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ สะท้อนถึงการนำเสนอเรื่องราวของประเทศเพื่อนบ้าน เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ และเรื่องราวของความหลากหลายทางเพศ

จากการวิจัยที่ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้สามพื้นที่ที่ศึกษานี้ในมวเซียมสยาม แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนจังหวัดอุทัยธานีจำนวน 4 แห่ง และพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยา ส่องผลให้เกิดแนวทางการเรียนรู้ในรูปแบบที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง โดยพิพิธภัณฑสถานได้ทำหน้าที่เป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในท้องถิ่น เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้อย่างเต็มขีดความสามารถและเกิดการพัฒนาศักยภาพในศตวรรษที่ 21 ดังกล่าวได้ ซึ่งงานวิจัยนี้นอกจากจะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างพิพิธภัณฑสถานของรัฐกับชุมชนในท้องถิ่นแล้ว ยังถือเป็นการลดทอนความเป็นอื่นและเคารพในความหลากหลาย ซึ่งเป็นคุณลักษณะโดดเด่นของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นเป้าหมายสำคัญที่สังคมไทยในปัจจุบันควรตระหนักถึง

พิพิธภัณฑสถานในฐานะแหล่งเรียนรู้สาธารณะ ที่สามารถปรับเปลี่ยนบทบาทและเชื่อมโยงความสำคัญของพื้นที่ให้เข้ากับ “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในด้านสังคมได้ (ICOM, 2019) ดังนี้

เป้าหมายที่ 4 : การศึกษาที่มีคุณภาพ (Quality Education)

พิพิธภัณฑสถานส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเปิดโอกาสให้กับผู้คนทุกเพศทุกวัยเข้าถึงข้อมูลและการศึกษาที่มีคุณภาพ พิพิธภัณฑสถานมักจะมีโปรแกรมการศึกษาและนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม และศิลปะ ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพที่หลากหลาย (UNESCO, 2020)

เป้าหมายที่ 8 : การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Decent Work and Economic Growth)

พิพิธภัณฑสถานมีบทบาทในการสร้างงานและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในชุมชนท้องถิ่นที่มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและธรรมชาติไว้ (ICOM, 2019)

เป้าหมายที่ 11 : เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน (Sustainable Cities and Communities)

พิพิธภัณฑสถานเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน โดยการเป็นพื้นที่สาธารณะที่เข้าถึงได้ สร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยและเหมาะสมสำหรับการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (ICOM, 2019)

เป้าหมายที่ 13 : การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Action)

พิพิธภัณฑสถานสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสำหรับการเผยแพร่ข้อมูลและสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผ่านนิทรรศการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (UNESCO, 2020)

เป้าหมายที่ 16 : สันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง (Peace, Justice, and Strong Institutions)

พิพิธภัณฑสถานมีบทบาทในการส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน (ICOM, 2019)

พิพิธภัณฑสถานจึงถือว่ามีความสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ รวมถึงการให้ความรู้และสร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ดีและเหมาะสมในแต่ละบริบทของสังคมโลก

ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไปตามสมัย แหล่งเรียนรู้ประเภท พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ต่างต้องปรับกระบวนการสื่อความหมายทั้งแบบบุคคลและแบบไม่ใช่บุคคลมากขึ้น โดยใช้การเรียนรู้แบบบูรณาการด้วยการเสริมสร้างจินตนาการให้กับผู้เข้าชม และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมได้คิด ออกแบบ และสร้างสรรค์ ผ่านการเรียนรู้ของตนเอง ทั้งนี้เพราะพิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้มีการคิดตั้งคำถามและหาเหตุผล และคำตอบในรูปแบบที่เปิดกว้างและมีอิสระทางความคิด (Ray, 2008) และนำไปสู่การสร้างสรรค์หรือดัดแปลง “ความหมาย” ของประสบการณ์ได้ Greenhill (2007) ได้เคยกล่าวไว้ว่า พิพิธภัณฑ์เป็นหนึ่งในพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมที่เปิดให้ผู้ชมได้เข้าไปมีประสบการณ์ร่วม สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความทรงจำ วัฒนธรรม และความสำคัญและความหมายของสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีที่หลากหลาย เกิดปฏิสัมพันธ์ของผู้เข้าชมทั้งความรู้และทัศนคติที่เหมือนและแตกต่าง แลกเปลี่ยนทัศนคติต่อสิ่งแสดงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม เช่น ครอบครัว นักเรียน นักท่องเที่ยว เป็นต้น

ประโยชน์ที่ผู้เข้าชมจะได้รับจากการเรียนรู้มีมากมาย พอสรุปรวมเป็น 5 ด้าน ดังนี้ (Damrongsakul, et al, 2014)

1. สร้างปัญญา (Cognitive) ผู้ชมจะได้รับความรู้ใหม่ เพิ่มพูนสติปัญญา ต่อยอดจากความรู้เดิมที่มีอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล มีผลต่อการปรับความคิดใหม่ เห็นความเหมือนความต่างจากความคิดเดิม อาจนำไปใช้ในการแก้ปัญหา และนำไปสู่การปฏิบัติจริง
2. สร้างความรู้สึที่ดี (Affective) นิทรรศการที่ดีจะสร้างความตระหนักรู้ ความรู้สึก และอารมณ์ สิ่งเหล่านี้สามารถสร้างความเข้าใจ การเห็นคุณค่าและสร้างทัศนคติที่ดี ๆ ให้เกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้

3. สร้างสังคม (Social) นอกจากความรู้และความรู้สึกที่ดีแล้วยังสามารถสร้างสังคมที่ดีจากการเรียนรู้ได้ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับสังคม ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเข้าใจ เป็นการขัดเกลาทางสังคมหรือสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม (Damrongsakul, 2016)
4. สร้างทักษะด้านจิตใจและร่างกาย (Mental and Physical Skill) เรื่องราวที่จะนำเสนอประกอบกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่พิถีพิถันจัดทำให้สามารถทำให้เกิดแนวคิดต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต การจัดนิทรรศการจึงต้องมีบทบาทสื่อสารแก่ผู้ชมทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจซาบซึ้ง เกิดความฉงนสนเท่ห์ สงสัย อยากหาคำตอบและติดตามเรื่องราว ซึ่งมีผลต่อจิตใจและร่างกายของผู้เข้าชม
5. สร้างบุคลิกภาพ (Personal) การสร้างเสริมคุณลักษณะหรือสร้างบุคลิกภาพที่ดีผ่านการเรียนรู้ในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการแบ่งปัน การทำงานเป็นกลุ่มแก้ปัญหาร่วมกันด้วยการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การให้กำลังใจแก่กัน การเรียนรู้สามารถพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองให้กับผู้เข้าชม (Damrongsakul, 2016) นอกจากนั้นอาจทำให้เกิดแรงจูงใจ แรงบันดาลใจ มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าในตนเอง

ในท้ายสุด ความสำคัญของการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการศึกษาในพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในสามพื้นที่ศึกษา คือ กรุงเทพฯ จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกระบวนการสื่อความหมายที่ใช้วิธีการสื่อสารแบบสองทางด้วยการสื่อความหมายทั้งแบบใช้บุคคลและไม่ใช้บุคคลนั้น มีคุณประโยชน์เนกอนันต์ เพราะนอกจากผู้เข้าชมจะได้ประโยชน์โดยตรงทางสติปัญญา ความรู้สึกที่ดี และทักษะให้แก่ตนเองแล้ว การสื่อความหมาย

ดังกล่าวอาจจะส่งผลต่อสังคมได้โดยทางอ้อมอีกด้วย กล่าวคือ เป็นการเปิดกว้างต่อโอกาสของพลเมืองไทยในการรับรู้และตระหนักถึงประเด็นทางสังคม วัฒนธรรมทางสากล เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยการเข้าถึงความรู้ ความจริงผ่านพิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้ อันแสดงถึงบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานไทยร่วมสมัยที่ต้องตระหนักถึงปรากฏการณ์ทางสังคม และสร้างความเข้าใจที่ดีต่อโลกด้านความยุติธรรมทางสังคม และความเสมอภาคที่ผู้เข้าชมทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้เหล่านั้นได้อย่างเท่าเทียมกัน

ข้อเสนอแนะ

1. พิพิธภัณฑ์สยาม เขตพระนคร กรุงเทพฯ : พิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่สื่อกลางในการส่งต่อข้อมูล โดยนำมรดกทางภูมิปัญญาของประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนหนึ่ง ๆ มาเปิดเผย พิพิธภัณฑสถานอาจลองเสนอทางเลือกในการเปิดรับข้อมูลทางความทรงจำและประวัติศาสตร์จากสาธารณชนด้วยกิจกรรมทางเลือกที่เหมาะสมกับผู้ที่แตกต่างหลากหลาย พิพิธภัณฑสถานจึงต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของพื้นที่ปลอดภัย ทั้งด้านการไว้วางใจของกลุ่มคนที่จะนำเสนอบอกเล่าและเปิดเผยเรื่องราวส่วนตัวต่าง ๆ ให้กับพิพิธภัณฑ์ โดยที่พิพิธภัณฑ์จะต้องมีการปกป้องการให้ข้อมูลเหล่านั้น และมุ่งเน้นการเปิดรับอาสาสมัคร เพื่อเข้าถึงกลุ่มคนให้มากขึ้น ดึงดูดกลุ่มคนที่หลากหลายเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเป็นกระบอกเสียงในการส่งต่อข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการรับรู้ของสังคมและสาธารณะต่อไป

2. โรงเรียนในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดธรณีพิบัติภัยดินถล่ม จังหวัดอุทัยธานี : สื่อการเรียนรู้ที่ได้พัฒนาขึ้นมาสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่เสี่ยงภัยดินถล่มหรือพื้นที่ต่าง ๆ ที่ต้องการให้ความรู้แก่ประชาชนได้ รวมทั้งสามารถใช้เป็นสื่อประกอบการสอนในห้องเรียนหรือแหล่งเรียนรู้ตามอัยาศยต่าง ๆ อีกทั้งยังสามารถให้เป็นต้นแบบสื่อการเรียนรู้ที่สามารถปรับ

ใช้กับกรณีพิบัติภัยประเภทอื่น ที่ช่วยสร้างการตระหนักรู้ เตรียมพร้อมรับมือ
ต่อสถานการณ์พิบัติภัยที่อาจเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

3. พิพิธภัณฑสถานสิรินธร อำเภอสหสันธิ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ : เด็กในวัย
9 - 12 ปี ถือเป็นวัยที่ควรเสริมสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อก้าวเข้าสู่การ
เป็นพลเมืองโลกได้อย่างมีคุณภาพ เพราะทักษะดังกล่าวนี้ต้องอาศัย
ระยะเวลาและความต่อเนื่องของระบบการศึกษาทั้งในและนอกระบบ
เมื่อพิพิธภัณฑสถานเป็นแหล่งเรียนรู้นอกระบบที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ถือเป็นส่วนสำคัญที่เป็นแรงขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับการ
เสริมสร้างทักษะดังกล่าวได้ ดังนั้น พิพิธภัณฑสถานจึงสามารถพัฒนากิจกรรมได้
จากกลุ่มผู้เข้าชมของตนเอง โดยปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทด้าน
นโยบาย กำลังคนงบประมาณ ประสบการณ์ของผู้ให้บริการ ให้กลายเป็น
กิจกรรมที่สร้างต้นทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ และเพื่อให้การเรียนรู้เกิดความ
ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ พิพิธภัณฑสถานจึงควรสร้างเส้นทางการเรียนรู้ที่
หลากหลายเพื่อช่วยให้เกิดกระบวนการคิดขั้นสูงสุดต่อไป

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง แหล่งเรียนรู้เพื่อทุก
คน : โอกาสของการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมพหุวัฒนธรรม (ไทย) ที่ได้รับ
ทุนสนับสนุนโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์ -
สังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2565

References

- Bryant, S. (2009). Consuming Third Place: Starbucks and the Illusion of Public Space. *Public Space and the Ideology of Place in American Culture*, 3, 243-261. <https://eds-a-ebscohostcom.ejournal.mahidol.ac.th/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=297507d2-d5e4-42f2-aeb5-5dc2ef3aa0cf%40sessionmgr4007>
- Damrongsakul, W., Buasuang, A., & Cusripituck, P. (2014). *Handbook of Learning at the Bangkok Family Center: The Bangkok Children's Discovery Museum II Project (Thung Khru)*, Culture, Sports and Tourism Department Bangkok Metropolitan Administration.
- Damrongsakul, W. (2016). Social Interaction in Children's Museum: The Bangkok family center (Thung Khru). *Journal of Language and Culture*, 35(2), 97-115.
- Environmental Geology Division. (2017). *Map showing landslide-prone areas in Thailand. Department of Mineral Resources*. http://www.dmr.go.th/n_more_news.php?nid=99795&filename=index.
- Greenhill, G. E. (2007). *Museums and Education*. Routledge.
- International Council of Museums (ICOM). (2019). *Museums, museum professionals and SDGs: ICOM's contribution to sustainable development*. <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museums-museum-professionals-and-sdgs/>
- Larry, B., & Ted, C. (2011). *The gifts of interpretation*. https://www.ucipfg.com/Repositorio/ELAP/Cursos-Libres/PTIC/S2/L3_GI.pdf
- Lertcharnrit, T. (2011). *Cultural resource management*. The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.

- Museum Siam. (2022). *September 19th, Thai Museum Day*. [Status update]. <https://www.facebook.com/museumstamfan/photos/a.10153194316125215/10166847094340215/?type=3>
- National Discovery Museum Institute. (2018). *National discovery museum institute*. <http://knowledge-center.museumstam.org/book-detail/6812#.X2t4tWgzY2w>
- National Discovery Museum Institute. (2020). *Traces of Ratchadamnoen trans-generation exhibition*. <https://drive.google.com/file/d/1wDeCVwoZzIbp3m9SBdCoyyE786Qup9Js/view>
- Pattaravanich, U., & Amornsirisomboon, P. (2007). *Inequality in education: City and rural town*. Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Ray, O. (2008). Project for public spaces. (Dec 31, 2008). *PPS*. <https://www.pps.org/article/roldenburg>
- Sirindhorn Museum. (2020). *Visitor statistics of Sirindhorn museum*. <http://www.sdm.dmr.go.th/website/museumActivities.php>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2020). *Museums around the world in the face of COVID-19*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373530>

Author

Assistant Professor Dr. Weeranan Damrongsakul
Faculty of Liberal Arts, Mahidol University
E-mail: weeranan2011@gmail.com

Socratic Questioning: Guidelines for General Application in Learning Activities

Seksan Sooksena

*The demonstration school of Silpakorn University (Secondary)
Silpakorn University Sanam Chandra Palace Campus*

Received: March 24, 2025

Revised: July 7, 2025

Accepted: August 18, 2025

Abstract

Although Socratic questioning emerged more than 2,500 years ago, it remains highly relevant in contemporary education. It refers to a systematic process of inquiry aimed at exploring ideas, analyzing concepts, and critically examining assumptions through rational dialogue between learners and teachers. The method consists of seven types of questions: 1) questions for comprehension of the initial question 2) questions for clarification 3) questions to determine reasons and evidence 4) questions for exploring viewpoints 5) questions to determine implications and consequences 6) questions meant to evaluate assumption and 7) questions to determine goals and purposes. Due to the nature of these questions being the stimulation of systematic thinking, Socratic questioning is particularly suited for fostering critical thinking processes and promoting rational communication in present-day classrooms. Teachers can adapt and apply this approach during the introductory, instructional, and concluding phases of various instructional activities.

Keywords

socratic questioning, learning activities, questioning techniques

คำถามแบบโสเครติส: แนวทางการประยุกต์ใช้ในการ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยทั่วไป

เสกสรรค์ สุขเสนา

โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยศิลปากร (มัธยมศึกษา)
มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

บทคัดย่อ

คำถามแบบโสเครติสแม้ว่าจะเกิดขึ้นมานานกว่าสองพันห้าร้อยปี แต่ก็ยังทันสมัย โดยเป็นกระบวนการตั้งคำถามอย่างมีแบบแผน เพื่อสำรวจความคิด วิเคราะห์แนวคิด และตรวจสอบสมมติฐานอย่างมีเหตุผลร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ซึ่งมีวิธีการตั้งคำถาม 7 วิธี ได้แก่ 1) คำถามที่มุ่งทำความเข้าใจคำถามเดิม 2) คำถามที่มุ่งขอคำชี้แจง 3) คำถามที่มุ่งหาเหตุผลและหลักฐานประกอบ 4) คำถามที่มุ่งสำรวจมุมมอง 5) คำถามที่มุ่งถึงนัยยะและผลที่ตามมา 6) คำถามที่มุ่งพิจารณาสมมติฐาน และ 7) คำถามที่มุ่งหาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ด้วยลักษณะของคำถามที่กระตุ้นการคิดอย่างมีระบบ วิธีการนี้จึงเหมาะสมในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์และการสื่อสารอย่างมีเหตุผลในห้องเรียนปัจจุบัน ผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในชั้นนำ ชั้นสอน และชั้นสรุป

คำสำคัญ

คำถามแบบโสเครติส, การจัดกิจกรรมการเรียนรู้, เทคนิคการตั้งคำถาม

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล (Men are Rational) เป็นคำกล่าวของ อริสโตเติล นักปรัชญาชาวกรีก ที่มีชีวิตเมื่อ 384 - 322 ปีก่อนคริสตกาล ที่คอยย้ำเตือนมนุษย์ตลอดสองพันกว่าปีนี้ให้พยายามใช้เหตุผลเป็นหลัก มากกว่าใช้อารมณ์ความรู้สึกในการไตร่ตรองเรื่องราวต่าง ๆ ยิ่งในยุคปัจจุบัน และในอนาคต โลกจะเปลี่ยนแปลง เต็มโต และเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วในทุก มิติ และเป็นไปในทิศทางที่หลายคนอาจคาดไม่ถึง ซึ่งเกิดจากหลายเหตุผล โดยเฉพาะในปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้า การเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กัน การเชื่อมโยงผ่านโลกออนไลน์ และความรู้ ใหม่ ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย หลายช่องทาง ในยุคนี้จึงเป็นยุคแห่งการแสวงหา ความคิดความเห็นอย่างเสรี และรวดเร็ว ผ่านสื่อต่าง ๆ ความหลากหลายของ ข้อคิดเห็นและแนวคิดจึงมักเป็นประเด็นถกเถียงไม่อาจลงข้อสรุปได้ จึงจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการคิดวิจารณ์ญาณ การวิพากษ์ และวัฒนธรรม แห่งการตั้งคำถาม (Independent Committee for Education Reform (ICER), 2019) ดังนั้น การที่จะมีทักษะในการคิดได้ดี จึงขึ้นอยู่กับคุณภาพ ของการตั้งคำถาม หากมีทักษะในการตั้งคำถาม จะเป็นกุญแจไปสู่การคิด อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง และช่วยให้การดำรงชีวิตมี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Amorncheevin, 2013)

คำถามแบบโสเครตีสเป็นศิลปะแห่งการตั้งคำถามหนึ่งที่มีแบบแผน ดังที่ Paul and Elder (2007) กล่าวไว้ว่า เป็นการตั้งคำถามอย่างมีระเบียบ วิธีที่สามารถใช้ติดตามความคิดต่าง ๆ ได้หลายวัตถุประสงค์ ไม่ว่าจะเป็นการ สำรวจความคิดที่ซับซ้อน การหาความจริงของสิ่งต่าง ๆ การเปิดประเด็น ปัญหา การพิสูจน์สมมติฐาน การวิเคราะห์แนวคิด การแยกแยะสิ่งที่รู้กับไม่รู้ และการติดตามผลของตรรกะความคิด การถามแบบโสเครตีสจะเน้นการถาม อย่างมีระบบ มีระเบียบวิธี และลึกซึ้ง และมักจะใช้เกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐาน หลักการ ทฤษฎี ประเด็น หรือปัญหาต่าง ๆ อีกทั้ง Amorncheevin (2013)

กล่าวได้ว่า คำถามแบบโสเครตีสมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ช่วยสอนเราให้เห็นความแตกต่างระหว่างการคิดอย่างเป็นระบบกับความคิดแบบแยกส่วน จะสอนเราให้ขุดลงไปถึงข้างใต้ของความคิด สอนเราให้คุณค่ากับการพัฒนาจิตใจที่รู้จักถามเพื่อบ่มเพาะการเรียนรู้ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น Thammabut (2007) กล่าวไว้ว่า คำถามแบบโสเครตีสแม้ว่าจะเกิดขึ้นมานานแล้วเกือบสองพันห้าร้อยปี แต่ก็ยังทันสมัย สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับผู้เรียนทุกระดับและทุกวิชาที่มีเนื้อหาภาคทฤษฎี ส่วนจะนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ ขึ้นอยู่กับผู้สอนและผู้เรียน โดยเฉพาะการนำไปใช้กับวิชาที่ต้องอาศัยวิธีการบรรยายเป็นหลัก หากผู้สอนบรรยายไปแล้วช่วงหนึ่งควรจะหยุดพักเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้โดยตั้งคำถามให้ผู้เรียนตอบ วิธีนี้นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนไม่รู้สึกเบื่อหน่ายต่อการฟังบรรยายแล้ว ยังช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) และการคิดแบบแก้ปัญหา (Problem Solving)

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยทั่วไป Keesookpun (2017) Noimai (2017) Vanichwatanavorachai (2019) และ Wechayaluck (2019) ได้กล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่า ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นนำ เป็นขั้นกระตุ้นความสนใจและทบทวนความรู้เดิม เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเรียน 2) ขั้นสอน เป็นขั้นจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ คิดวิเคราะห์ และเรียนรู้ด้วยตนเอง และ 3) ขั้นสรุป เป็นขั้นทบทวนและตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียนให้ครบถ้วนและถูกต้อง ทั้งนี้ผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสม และสอดคล้องกับเนื้อหา และเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียนได้อย่างดี ควรเป็นการจัดกิจกรรมเชิงรุก และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งการนำเข้าสู่บทเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนไม่รู้สึกเบื่อหน่าย เกิดทักษะกระบวนการคิด ทำให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ (Wechayaluck, 2019)

ดังนั้น การศึกษาคำถามแบบโสเครติส และแนวทางการประยุกต์ใช้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยทั่วไป จะมีส่วนช่วยให้ผู้สอนออกแบบ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตรงกับแนวคิด การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อส่งเสริม ทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะการคิดเชิงวิพากษ์หรือคิด อย่างมีวิจารณญาณ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับอย่าง รอบด้าน และมองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวอย่างมีเหตุผล

คำถามแบบโสเครติสคืออะไร

คำถามแบบโสเครติสเป็นศิลปะแห่งการตั้งคำถามที่มีแบบแผน ดังที่ Fisher (1995) ได้กล่าวไว้ว่า การใช้คำถามกระตุ้นการคิด อย่างมีแบบ แผนในการสนทนา เป็นการใช้คำถามอย่างต่อเนื่องเพื่อติดตามหาเหตุผลและ สมมติฐาน อีกทั้ง Paul and Elder (2007) และ Amorncheevin (2013) ได้กล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่า การตั้งคำถามอย่างมีระเบียบวิธีที่สามารถใช้ ติดตามความคิดต่าง ๆ ได้หลายวัตถุประสงค์ ไม่ว่าจะเป็นการสำรวจความคิด ที่ซับซ้อน การหาความจริงของสิ่งต่าง ๆ การเปิดประเด็นปัญหา การพิสูจน์ สมมติฐาน การวิเคราะห์แนวคิด การแยกแยะสิ่งที่รู้กับไม่รู้ และการติดตาม ผลของตรรกะความคิด คำถามแบบโสเครติสจะเน้นการถามอย่างมีระบบ มีระเบียบวิธี และลึกซึ้ง และมักจะใช้เกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐาน หลักการ ทฤษฎี ประเด็น หรือปัญหาต่าง ๆ สอดคล้องกับ Intel (2007) ได้กล่าวไว้ว่า การตั้ง คำถามอย่างมีระบบที่ช่วยให้ผู้เรียนตรวจสอบแนวคิดให้มีความถูกต้องอย่างมี เหตุผล โดยผู้สอนจะเป็นผู้ดำเนินการ มีส่วนร่วมในการสนทนากับผู้เรียน และคอยช่วยเหลือด้วยการแนะนำ เพื่อให้ผู้เรียนได้เติมเต็มความรู้ในแต่ละ หัวข้อ นอกจากนี้ Thammabut (2007) ได้กล่าวไว้ว่า การตั้งคำถามเพื่อทำ ทายให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบจากการคิดจนกว่าจะได้คำตอบที่สมบูรณ์และ ถูกต้อง

สรุปได้ว่า คำถามแบบโสเครติส เป็นการตั้งคำถามอย่างมีแบบแผน ที่มีวัตถุประสงค์ใช้ในการสำรวจความคิดที่มีความซับซ้อน การเปิดประเด็น และค้นหาปัญหา การเปิดเผยข้อมูลข้อสมมติฐาน การวิเคราะห์แนวคิด การแยกแยะระหว่างสิ่งที่รู้กับสิ่งที่ไม่รู้ และการพิจารณาข้อบ่งชี้ที่มีตรรกะ ที่เกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐาน หลักการ ทฤษฎี ประเด็น หรือปัญหาต่าง ๆ โดยผู้เรียนและผู้สอนจะมีส่วนร่วมในการสนทนา เพื่อท้าทายให้ผู้เรียนได้ ตรวจสอบความคิดอย่างมีเหตุผลในการค้นหาคำตอบจนกว่าจะได้คำตอบที่ สมบูรณ์และถูกต้อง

คำถามแบบโสเครติสมีวิธีการตั้งคำถามอย่างไร

คำถามแบบโสเครติสมีลักษณะมุ่งกระตุ้นให้ผู้ตอบคิดอย่างลึกซึ้ง และเป็นระบบ กระตุ้นการไตร่ตรอง วิเคราะห์ และเข้าใจแนวคิดหรือความ เชื่อของตนเองให้ชัดเจนขึ้น สามารถแบ่งวิธีการตั้งคำถามเป็น 7 วิธี (Fisher, 1995; Paul and Elder, 2007; Thammabut, 2007) ดังนี้

1. คำถามที่มุ่งทำความเข้าใจคำถามเดิม (questions for comprehension of the initial question) เป็นคำถามที่ตั้งคำถามเพื่อทำ ความเข้าใจ “คำถามเดิม” ให้ดีขึ้น เช่น

เข้าใจคำถามนี้ว่าอย่างไร ?

คำถามนี้มีอคติแฝงอยู่ไหม ? เพราะเหตุใด ?

ทำไมคำถามนี้ถึงสำคัญ ?

เพราะอะไรถึงตั้งคำถามนี้ ?

2. คำถามที่มุ่งขอคำชี้แจง (questions for clarification) เป็น คำถามที่ใช้เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่อีกฝ่ายพูดหรือเขียนให้ชัดเจนมากขึ้น เช่น

ทำไมคุณถึงพูดเช่นนั้น ?

สิ่งนี้หมายความว่าอย่างไร ?

ช่วยขยายความสิ่งนี้เพิ่มเติมได้ไหม ?

ช่วยยกตัวอย่างสิ่งที่อธิบายได้ไหม ?

3. คำถามที่มุ่งหาเหตุผลและหลักฐานประกอบ (questions to determine reasons and evidence) เป็นคำถามที่ตั้งขึ้นเพื่อขอคำอธิบายว่าทำไม คนหนึ่งจึงคิดหรือเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และมีหลักฐานอะไร ที่สนับสนุนแนวคิดหรือข้อโต้แย้งนั้น เช่น

ทำไมจึงสนับสนุนแนวคิดนี้ ?

รู้คำตอบนี้ได้อย่างไร ?

ทำไมจึงเชื่อข้อมูลนี้ ?

มีข้อมูลเพียงพอมากน้อยขนาดไหน ?

4. คำถามที่มุ่งสำรวจมุมมอง (questions for exploring viewpoints) เป็นคำถามที่ตั้งขึ้นเพื่อเปิดพื้นที่ให้พิจารณาความคิดเห็น มุมมอง หรือจุดยืนที่ต่างกันไป ในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เช่น

ทำไมสิ่งนี้ถึงดีที่สุด ?

ทางเลือกอื่นจะเป็นอย่างไร ?

มองในอีกมุมหนึ่งจะเป็นอย่างไร ?

คนที่เชื่อในสิ่งนั้นจะคิดอย่างไร ?

5. คำถามที่มุ่งถึงนัยยะและผลที่ตามมา (questions to determine implications and consequences) เป็นคำถามที่กระตุ้นให้ผู้ตอบคิดว่า หากเลือกทางใดทางหนึ่ง จะมีผลลัพธ์หรือนัยยะอย่างไรบ้าง ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว รวมถึงกับใคร และในด้านใดบ้าง เช่น

ถ้าทำสิ่งนี้ จะเกิดผลกระทบอย่างไร ?

สิ่งนี้ที่จะส่งผลกระทบต่ออนาคตอย่างไร ?

สิ่งนี้ส่งผลกระทบต่อสิ่งนั้นอย่างไร ?

จะเป็นอย่างไรถ้าสิ่งนี้เกิดขึ้นมา ?

6. คำถามที่มุ่งพิจารณาสมมติฐาน (questions meant to evaluate assumption) เป็นคำถามที่ให้ผู้ตอบตรวจสอบว่า ความคิด ความเชื่อ หรือ ข้อความที่ใช้อ้างอิงนั้นมี “สมมติฐาน” อะไรแอบแฝงอยู่หรือไม่ ซึ่งสมมติฐาน เหล่านี้อาจเป็นสิ่งที่เชื่อว่า “จริง” โดยไม่ทันไตร่ตรองหรือพิสูจน์ก่อน เช่น

จะพิสูจน์สมมติฐานนี้ได้อย่างไร ?

ทำไมถึงตั้งสมมติฐานเช่นนั้น ?

จะตรวจสอบหรือหักล้างสมมติฐานนั้นได้อย่างไร ?

จะสามารถตั้งสมมติฐานอื่นแทนได้ไหม ? เพราะเหตุใด ?

7. คำถามที่มุ่งหาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ (questions to determine goals and purposes) เป็นคำถามที่ใช้เพื่อช่วยให้ผู้ตอบมองเห็น “จุดมุ่งหมาย” หรือ “เหตุผลหลัก” ของสิ่งที่กำลังพูด คิด หรือทำ ช่วยให้เกิด ความชัดเจนว่าสิ่งที่กำลังทำอยู่สอดคล้องกับเป้าหมายนั้นหรือไม่ เช่น

วัตถุประสงค์นี้สมเหตุสมผลไหม ? เพราะอะไร ?

วัตถุประสงค์ของสิ่งนี้ต่างกับสิ่งนั้นอย่างไร ?

เป้าหมายนั้นตอบโจทย์ปัญหาที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด ?

ช่วยอธิบายสิ่งที่ควรปรับเพื่อให้ตรงเป้าหมายมากขึ้น ?

คำถามแบบโสเครติสมีความสำคัญอย่างไร

คำถามแบบโสเครติสมีความสำคัญในการเป็นเครื่องมือในการ จัดการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดอย่างลึกซึ้ง ดังที่ Amorncheevin (2013) และ Saint Leo University (2022) ได้กล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่า การถามแบบโสเครติสเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ที่ เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยอาศัยการตั้งคำถามอย่างมีลำดับขั้นและ การย้อนถามอย่างมีจุดมุ่งหมาย ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนค่อย ๆ ขุดค้นความคิด ภายในของตนเอง แยกแยะระหว่างการคิดอย่างเป็นระบบกับความคิดแบบ

แยกส่วน (Fragmented thinking) และค่อย ๆ สร้างพลังของเหตุผลขึ้นภายใน กระบวนการนี้จึงสัมพันธ์โดยตรงกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าใจกลไกของจิตที่กำลังแสวงหาความหมายและความจริง เหมาะอย่างยิ่งสำหรับประเด็นที่ผู้เรียนยังมีความเข้าใจไม่ชัดเจน หรือเข้าใจคลาดเคลื่อน นอกจากนี้ ยังมีบทบาทสำคัญในบริบทของการจัดการเรียนรู้ยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในการส่งเสริมการอภิปรายในชั้นเรียน ผ่านการใช้คำถามที่ออกแบบมาเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และพัฒนาการคิดขั้นสูงร่วมกับผู้อื่น (University of Nebraska–Lincoln, Office of Graduate Studies, 2018)

สรุปได้ว่า คำถามแบบโสเครตีสมีความสำคัญในการเป็นเครื่องมือจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้การตั้งคำถามอย่างมีลำดับเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดอย่างลึกซึ้ง ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง และมีส่วนร่วมในการอภิปราย ซึ่งช่วยพัฒนาโครงสร้างความคิดภายใน แยกแยะความคิดอย่างเป็นระบบ และยกระดับการคิดขั้นสูงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จะใช้คำถามแบบโสเครตีสในชั้นเรียนอย่างไร

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของการศึกษาที่พัฒนาให้ผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังที่ Songserm (2019) และ Vanichwatanavorachai (2019) กล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่า เป็นการกำหนดขั้นตอนกิจกรรมการเรียนการสอนโดยสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา และการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเขียนให้ชัดเจนและละเอียดที่สุด แสดงลำดับขั้นตอนในแต่ละขั้นให้มีบทบาทผู้เรียนและผู้สอน สื่อการเรียนรู้ที่ใช้ รวมทั้งการวัดและประเมินผล ทั้งนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยทั่วไปสามารถแบ่งได้ 3 ขั้นตอน (Keesookpun, 2017; Noimai, 2017; Vanichwatanavorachai, 2019; Wechayaluck, 2019) ดังนี้

1. **ขั้นนำ** เป็นขั้นเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มเรียน โดยทบทวนความรู้เดิมและจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสนใจ แรงจูงใจ และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้
2. **ขั้นสอน** เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนด โดยส่งเสริมการลงมือปฏิบัติ การคิดวิเคราะห์ และการค้นคว้าด้วยตนเอง พร้อมทั้งเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง โดยมีบทบาทของผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะและกระตุ้น
3. **ขั้นสรุป** เป็นขั้นที่ผู้สอนทบทวน ตรวจสอบ และย้ำเนื้อหาสำคัญเพื่อให้แน่ใจว่าผู้เรียนเข้าใจอย่างถูกต้องและครบถ้วน

สามารถประยุกต์ใช้คำถามแบบโสเครตีสในแต่ละขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้โดยทั่วไป มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

Table 1: Applying Socratic Questioning in General Learning Activities

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้	ตัวอย่างกิจกรรม	วิธีการถามแบบโสเครตีส
ขั้นนำ	สร้างความสนใจในบทเรียนใหม่	คำถามที่มุ่งหาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ เช่น - นักเรียนคิดว่าทำไมเราจึงเรียนเรื่องนี้ ? - เรื่องนี้สำคัญกับนักเรียนอย่างไร ? - ถ้านักเรียนเข้าใจบทเรียนนี้ จะเกิดประโยชน์อย่างไร ?
	ทบทวนความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่เชื่อมโยงบทเรียนใหม่	คำถามที่มุ่งพิจารณาสมมติฐาน เช่น - ก่อนหน้านี้นักเรียนเคยได้อินเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไร ? - ตอนนี้นักเรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไร ? - ทำไมนักเรียนจึงเชื่อเรื่องนี้แบบนี้ ?

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้	ตัวอย่างกิจกรรม	วิธีการถาม แบบโสเครตีส
ขั้นสอน	การอภิปราย แลกเปลี่ยนเรียนรู้	คำถามที่มุ่งสำรวจมุมมอง เช่น - นักเรียนเห็นด้วยกับแนวคิดนี้หรือไม่ ? เพราะเหตุใด ? - ถ้านักเรียนเป็นคนในสถานการณ์นั้นจะคิดอย่างไร ? - มีใครมองต่างจากนี้หรือไม่ ? เพราะอะไร ?
	การระดมความคิดเห็น	คำถามที่มุ่งถึงนัยยะและผลที่ตามมา เช่น - ถ้านักเรียนทำตามแนวทางนี้ จะเกิดผลอย่างไร ? - วิธีการของนักเรียนจะส่งผลกระทบต่ออนาคตอย่างไร ? - หากทำสิ่งนี้เกิดขึ้น จะส่งผลกระทบอย่างไรบ้าง ?
	การสืบค้นคว้าข้อมูล	คำถามที่มุ่งหาเหตุผลและหลักฐานประกอบ เช่น - ข้อมูลที่นักเรียนค้นมานั้นมีเพียงพอมากน้อยขนาดไหน ? - ข้อมูลนั้นน่าเชื่อถือหรือไม่ ? เพราะอะไร ? - ข้อมูลนี้สนับสนุนความคิดของนักเรียนอย่างไร ?
	การสรุปข้อมูล	คำถามที่มุ่งขอคำชี้แจง เช่น - เรื่องนี้นักเรียนสรุปได้อย่างไร ? - ทำไมนักเรียนจึงสรุปไปแนวทางนั้น ? - ช่วยขยายความข้อสรุปของนักเรียนเพิ่มเติมได้ไหม ?
	การนำเสนอผลงาน	คำถามที่มุ่งทำความเข้าใจคำถามเดิม เช่น - เพราะอะไรนักเรียนจึงใช้คำถามนี้ ? - คำถามของนักเรียนมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ?

ขั้นตอนการ จัดการเรียนรู้	ตัวอย่างกิจกรรม	วิธีการถาม แบบโสเครติส
ขั้นสรุป	ทบทวนความรู้จาก บทเรียน	- คำถามของนักเรียนมีความสำคัญต่อผู้ฟัง อย่างไร ?
		คำถามที่มุ่งพิจารณาสมมติฐาน เช่น - ความเข้าใจของนักเรียนเปลี่ยนไปจาก เดิมมากน้อยเพียงใด ? - ตอนนี้นักเรียนเห็นด้วยกับแนวคิดเดิม หรือไม่ ? เพราะเหตุใด ? - นักเรียนสามารถตรวจสอบแนวคิดที่ นำเสนอไปได้อย่างไร ?
		คำถามที่มุ่งถึงนัยยะและผลที่ตามมา เช่น - นักเรียนสามารถนำความรู้นี้ไปใช้ในชีวิต จริงได้อย่างไร ? - ถ้าไม่เข้าใจเรื่องนี้ จะเกิดผลเสียอย่างไร ? - เพราะเหตุใด เรื่องนี้จึงเกี่ยวข้องกับ ชีวิตประจำวันของนักเรียน ?

ข้อเสนอแนะในการใช้คำถามแบบโสเครติสมีอะไรบ้าง

การใช้คำถามแบบโสเครติสในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรใช้คำถามปลายเปิดที่กระตุ้นการคิดวิเคราะห์ การใช้คำถาม
ปลายเปิดจะช่วยให้ผู้เรียนได้คิดอย่างอิสระ ไม่จำกัดอยู่แค่คำตอบแบบ
“ถูกหรือผิด” แต่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ และให้เหตุผล
ประกอบ ซึ่งส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูง

2. ควรตั้งคำถามอย่างเป็นระบบและมีลำดับขั้น การตั้งคำถาม
ควรเป็นไปอย่างมีขั้นตอน เริ่มจากคำถามพื้นฐาน คำถามวิเคราะห์ คำถาม
สังเคราะห์ คำถามประเมินผล ไปตามลำดับ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถขยาย
ความคิดอย่างลึกซึ้ง และเห็นความเชื่อมโยงของแนวคิดต่าง ๆ เช่น

เริ่มจาก 1) “นักเรียนเข้าใจแนวคิดนี้ว่าอย่างไร ?” และ 2) “ถ้าแนวคิดนี้ผิด จะมีผลอย่างไร ?”

3. ควรใช้คำถามเพื่อส่งเสริมมุมมองที่หลากหลาย คำถามแบบโสเครติสควรกระตุ้นให้ผู้เรียนสำรวจความคิดเห็นจากหลายแง่มุม ทั้งของตนเอง ผู้อื่น และสถานการณ์จำลอง เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

4. ผู้สอนควรเป็นผู้อำนวยความสะดวก มิใช่ผู้เฉลยคำตอบ ในการใช้คำถามแบบโสเครติส บทบาทของผู้สอนควรเปลี่ยนจาก “ผู้ให้คำตอบ” เป็น “ผู้กระตุ้นให้คิด” ด้วยการตั้งคำถามอย่างมีจุดมุ่งหมาย ไม่ควรเฉลยหรือชี้แนะเร็วเกินไป แต่ให้โอกาสผู้เรียนได้ถกเถียง แลกเปลี่ยน และสังเคราะห์ความคิดเห็นร่วมกัน

5. ควรสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยทางความคิด ผู้เรียนจะกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผยหากรู้สึกว่ายห้องเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัย ปราศจากการตัดสินหรือวิจารณ์แบบลบ ผู้สอนจึงควรใช้ภาษาที่ให้เกียรติผู้เรียน ส่งเสริมความมั่นใจ และเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม

6. ควรเชื่อมโยงคำถามกับบริบทของผู้เรียน คำถามที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง ประสบการณ์ หรือความสนใจของผู้เรียน จะช่วยให้คำถามมีพลังมากขึ้น เพราะสามารถเชื่อมโยงกับโลกภายนอก และทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของความรู้ในชีวิตประจำวัน

7. ควรใช้คำถามเพื่อตรวจสอบสมมติฐานและอคติ ผู้เรียนหลายคนมีความเชื่อหรือสมมติฐานที่ฝังแน่นโดยไม่รู้ตัว คำถามแบบโสเครติสสามารถช่วยให้ผู้เรียนรู้เท่าทันความคิดของตนเอง โดยเฉพาะในประเด็นที่ซับซ้อน เช่น ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน จริยธรรม เป็นต้น

บทสรุป

คำถามแบบโสเครติส เป็นกระบวนการตั้งคำถามอย่างมีแบบแผน เพื่อสำรวจและตรวจสอบความคิดที่ซับซ้อน โดยมุ่งเปิดประเด็น วิเคราะห์ แนวคิด เปิดเผยข้อสมมติฐาน และแยกแยะสิ่งที่รู้กับสิ่งที่ไม่รู้ ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสนทนาอย่างมีเหตุผล เพื่อนำไปสู่คำตอบที่ชัดเจน สมบูรณ์ และถูกต้องในที่สุด ถือได้ว่าเครื่องมือสำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้คำถามอย่างมีลำดับเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดลึกซึ้ง ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง และร่วมอภิปรายอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งช่วยพัฒนาโครงสร้างความคิดอย่างเป็นระบบ และยกระดับการคิดขั้นสูงอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้คำถามแบบโสเครติสในแต่ละขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้โดยทั่วไป คือ 1) ขั้นนำ ได้แก่ คำถามที่มุ่งหาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ และคำถามที่มุ่งพิจารณาสมมติฐาน 2) ขั้นสอน ได้แก่ คำถามที่มุ่งสำรวจมุมมอง คำถามที่มุ่งถึงนัยยะและผลที่ตามมา คำถามที่มุ่งหาเหตุผลและหลักฐานประกอบ คำถามที่มุ่งขอคำชี้แจง และคำถามที่มุ่งทำความเข้าใจคำถามเดิม และ 3) ขั้นสรุป ได้แก่ คำถามที่มุ่งพิจารณาสมมติฐาน และคำถามที่มุ่งถึงนัยยะและผลที่ตามมา ที่จะช่วยให้ผู้สอนออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้อย่างรอบด้าน และมองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวอย่างมีเหตุผล และสำหรับข้อเสนอแนะในการใช้คำถามแบบโสเครติสในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้เน้นย้ำการใช้คำถามปลายเปิดและมีลำดับขั้นเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การกระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาประเด็นจากหลากหลายมุมมองและตรวจสอบสมมติฐาน รวมถึงบทบาทของผู้สอนในฐานะผู้อำนวยความสะดวกที่สร้างบรรยากาศปลอดภัยและเชื่อมโยงคำถามกับบริบทของผู้เรียนอย่างมีความหมาย

References

- Amorncheevin, B. (2013). *Philosophical enquiry for thinking classroom*. Parbpim.
- Fisher, R. (1995). Socratic Education. *Thinking: The Journal of Philosophy for Children*, 12(3), 23-29.
- Independent Committee for Education Reform (ICER). (2019). *Curriculum and competency - based education*. Office of the Education Council.
- Intel. (2007). *Designing effective project: Questioning the socratic questioning technique*. Intel Corporation.
- Keesookpun, B. (2017). *Learning management techniques*. Se-Educatio.
- Noimai, I. (2017). *Curriculum and learning management in social studies*. O.S. Printing House.
- Paul, R., & Elder, L. (2007). Critical Thinking: The Art of Socratic Questioning. *Journal of Developmental Education*, 31(1), 36-37.
- Saint Leo University. (2022). *The socratic method of teaching: What it is, its benefits, and examples*. <https://www.Saintleo.edu/about/stories/blog/socratic-method-teaching-what-it-its-benefits-and-examples>
- Songserm, U. (2019). Lesson Plan in Quality: Teacher's role? or who's role?. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences, and Arts)*, 12(3), 898-910.
- Thammabut, M. (2007). New learning perspective on the art of teaching questions: Socratic method. *Journal of Kruchandrasarn*, 10(1), 14-20.
- University of Nebraska–Lincoln, Office of Graduate Studies. (2018). *Asking good questions: Socratic method in the classroom*. <https://www.unl.edu/gradstudies/current/news/asking-good-questions-socratic-method-classroom>

